

89-4
L-510

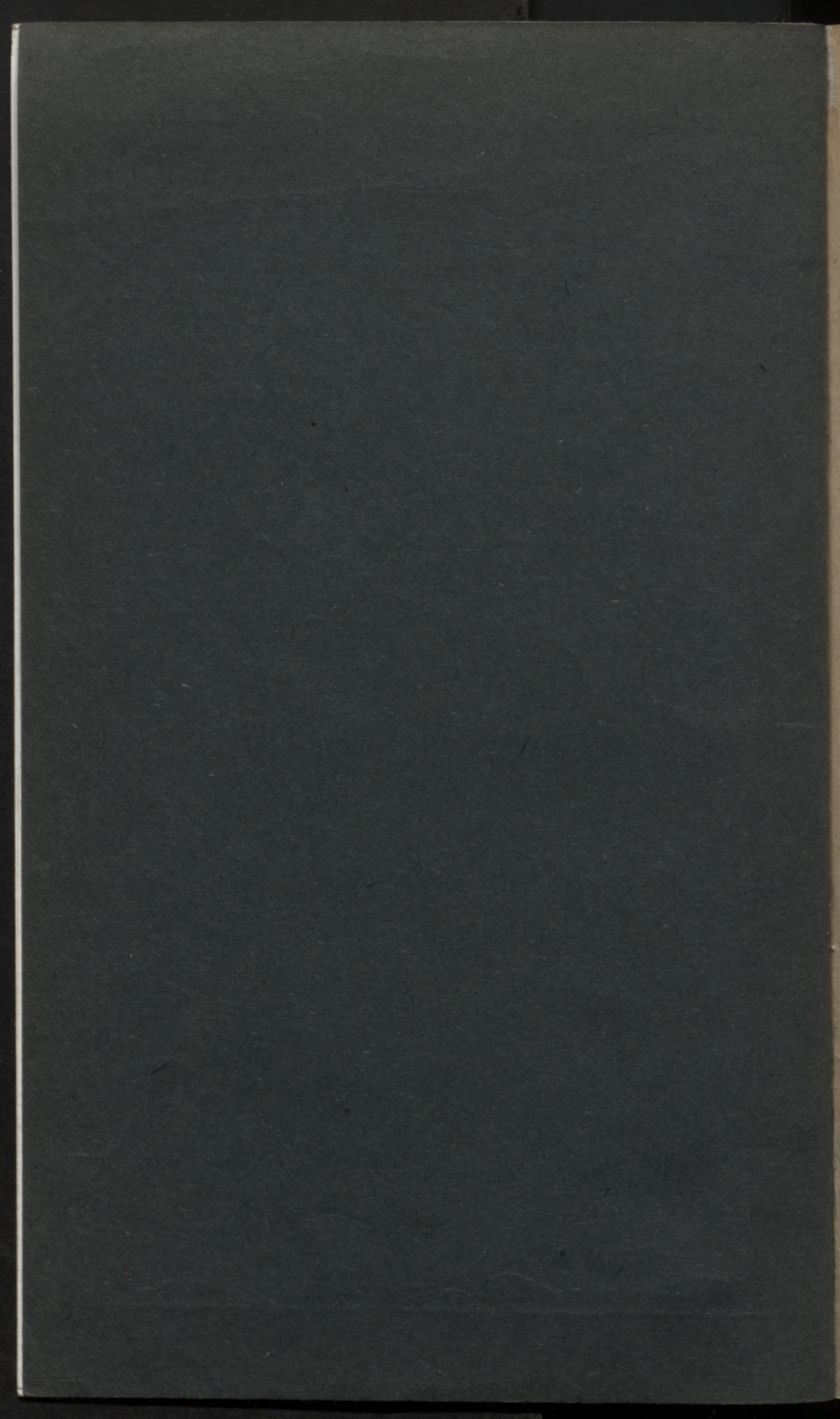
m/f

Pareistiziba Latvijā

Vehturists apzerejums

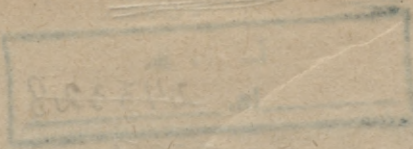
1931. g.

Autora isdevums

89-4
L 510 m/f

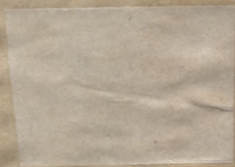
L
28

Pareistiziba Latwijâ.

Behtures apzerejumi.

Sastahdijis
A. Pommers.

32/100

~~sl 40328~~ ✓ (V)

L. v. H.
In. 243328 ✓

0307059854

paib 29.06.2006 *OK*

3. Lukstinsch un b-dri grahmatu speestuwe Rigā,
Lahtschplehscha eelā 24. Sakrunis 2-6-9-4-8.

I.

Refur naw usglabajuschees wehstures dokumenti, kas noteikti waretu pasazit gadu waj pat gadusimteni, kad virmo reisi eenesta Kristus mahziba tagadejās Latwijas semēs. Tikai to war pasazit noteikti, ka XII gadusimteni muhsu semēs kristigee jau ir bijuschi. No wehstures mehš finam, ka minetā gadusimteni Kristus mahzibas peekriteji jau bija šadalijuschees diwās leelās grupās. Wakar-Eiropas tautas peeslehjās tai kristīgās tizibas strahwai, kuras zentris bija Romā, bet Rihtu-Eiropas tautas grupējās ap Konstantinopoli (jauno Romu) tā sawu tizibas zentru. Romas patriarcham — pahwestam padotos kristigos mehšs šaukt par Romas katoleem, bet Konstantinopoles un zitos austrumu patriarchtos eetilpstoschos kristigos šauz par greeku ortodokseem, t. i. pareistizigeem. Konstantinopoles patriarchata pahresinaschanā bes Bizantijas un Balkanu tautu bistapijam pastahweja ari Kreewijas mitropolija. Šchās diwas leelās kristīgās tizibas strahwas, kuras no IX g. f. neweenojami šchihra dogmatiskās, etiskās un kanoniskās eestatu nesastanas, peekopa sawstarpeju zihnu starp zitu ari kristibas isplatishanās laukā (mishonē). Sahkot no IX. gadu simtena šchās diwas konfesijas zihnijās ap Balkanu tautu kristishanu; zihna turpinajās Morawijā, Pannonijā, Tschehijā, pee poleem un zitur. XII. gadu simteni par zihnas lauku kluwa ari tagadejās Latwijas nowadi-

XII. gadu simteni latwju tauta nebija wehl apweenojusees ne weenā nazijā, ne weenā walsti. Tagadejā Latwijā toreis dshwoja wairakas ziltis: kurschi — Kursēmē, semgaki — Semgai lē, sehli — gar Daugawas kreiso kraštu, latgaki (letgoli) — Widsēmē un Latgalē. Widsemes wafaru dakā gar Rigas juhras lihzi un Kursēmē, tagadejā Talsu aprinkē, dshwoja somu zilts lihbeeschji. Winiēās ziltis kreetni wehla ir šakufuschas weenā latwju tautā. Katrā zilti bija wairakas neleelas walstinas ar wiršaišcheem preefšagalā. Kurschu un Semgaku walstinas bij leelakās no tām. Galwenais šenlatweeschju nodarboschanās weids bija semkopiba, un šenlatweeschju ziltis drošči war šaukt par semkopju ziltim. Rā blafus nodarboschanas weidi minami: lopkopiba, drawneežiba, medneežiba, sweja u. z. Pahrtikuschji šenlatweeschji bija labi. Bet starp ziltinam un walstim meers newaldija. Droščširdigafee wiršaiščji beeschi ween gahja, „šrot“ us kaimineem. Droščšibas labad bija jazet nozeetinajumi — pilis. Wehsturneeku pehtijumi leezina, ka tahdu piku Latwijā bijis deesgan dauds (ap 300). Pilis un to apzeetinajumus zehla no koka, apberot apfahrt tām semes wafnus un aprokot dšilus kanalus. Pilis nodereja tā zee-tofšchni ne tikai zilščhu uu walstinu sawstarpejo karu laikā, bet ari attahlako kaimiņu usbrukumu gadijumos. Latwiju šchā laikā

apzeemoja leifchu, igauņu un kreewu „frotaji“. No aiſjuhras brauza ſweedru un danu wikingi. Beſ frotajeem brauza ari tirgotaji, no kureem daſchi apmetās pee latwju oſtam, ziti brauza zauri Latwijai uſ Kreewiju. Zaur Latwiju gahja diwi eewehrojami zeli uſ Kreewiju: weens pa Daugawu uſ Polozku un Witebfku, otris pa Gauju un tahtak pa ſauſsemi uſ Pleſkawu un Rowgorodu. Pa ſcheem ze'eem brauza ari kreewu tirgotaji uſ to laiku leelako Baltijas juhras tirdſneezibas zentru — Wiſbi pilſehtu, kura atradās uſ Gotlandes ſalas. No muhſejeem weiflakee juhrneeki bijuſchi kurſchi, wini ſemigi zihnijuſchees ar wifingeem un pat gahjuſchi uſbrukumā uſ Gotlandi un Sweedriju. Pehz ze'eem zaur Latwiju tihkojuſchi tā wikingi, tā kreewi. Kad IX. gadu ſimtenī nodibinājās kreewu walſts, wifingeem wairs nebija iſredsſchu uſwaret kreewus, un kreewi ſahka noſtiprinatees uſ Latwijās ze'eem. XII. gadu ſimtenī kreeweem jau bija ſawi zeetofſchni Latwju ſemē. Kreeweem peedereja Rokneſes un Gerſikas pilis pee Daugawas un Terbatas (Jurjewas) pilſehta Deenwid-Igaunijā. Kreewu chroniſti (letopiſzi) ſino, ka latgaki un lihbeefchi maſkajuſchi nodewas Polozkas knaſeem, bet igauņi — Pleſkawas knaſeem. Gruhti noteitt, kur gahja Polozkas un Pleſkawas knaſu robesſchas ſenā Latwijā. 1106. gadā Polozkas knaſs riſkojis leelu kara gahjeenu uſ Semgali, bet ſemgaki tik ſmagi ſahawuſchi kreewus, tā tee atſtahjuſchi 9000 krituſchos. No tā war redſet, zik ſirdigi zihnijās par ſawu ſemi zihnās ar wifingeem un kreeweem noruhditee latweeſchi. Tikai, pateizotees leelam ſkaitliſkam pahrſwarām, kreewi wareja noſtiprinatees daſchos punktos pee Daugawas.

988. gadā kreewu leelknafs Wladimirs peenehma kriſtigo tizibu no Bizantijas un lika to peenemt wiſeem ſaweem pawalſtneekem. XII. gadu ſimtenī Kreewijā jau bija ſpoſchi uſplauſuſchi kriſtigās kulturās zentri, no kureem Latwijās tuwumā atradās Polozka, Pleſtawa un Rowgoroda. Wiſkreewijas mitropolitā katedris bija Rijejā, bet wiſos leelakos zentos bija mitropolitam padoto biſſapu katedri. Pirmee mitropoliti un biſſapi bija augſti kulturelās Bizantijas dehli. Ar leelu dedſibu wini lehrās pee Bizantijas un wiſpahr greeku kulturās ſaſneegumu peepoteſchanas kreeweem. Chroniſti atſihmē ſchahda darba tuplās ſekmes. Wiſu Kreewiju drihſi ween pahrſedſa baſnitschu un kloſteru tihklis, kur tika audſinati pirmee kulturās zelmlauſchi no paſchu kreewu aprindam. Kloſteri un baſnizas bija par tām kulturās audſetawam, kur tiſko uſmodinatais kreewu nazionalais genijs ſahka pahrſtrahdat Bizantijas kulturelos ſaſneegumus, peemehrojotees kreewu nazionalā gara praſibam. Scheit tika likti pirmee pamati kreewu literaturai, mahſſlai, ſinatnei. Kloſteru ſaimneezibas nodereja plaſchām kreewu maſam par ſaimneekoſchanas parcugu ſemkopibā, dahſkopibā, biſchkopibā, ſwejneezibā un wiſados zitos arodos, jo wiſu, ko prata biſanteefchi, to biſanteefchi-kreewu garidsneeki eeweda kloſteru ſaimneezibās. Teefchi religioſā laukā, kā tas redſams no chronikam, no kreewu aprindam jau ſchini pirmā laiſ-

metâ raduschees teefcham apbrihnojami kristigàs afkeses waroni, peemehtram minesim Rijewas fw. Antoniju un fw. Theodosiju. Remot wehrâ to, ka schâ laikmeta garidsneeki kulturâs sinâ stahweja dauds augstaf par knaseem un ziteem laizigeem augstma-
neem, wimu eespaids bija loti leels ari walsts dsihwê. War tee-
fchi fazit, ka schini laikmetâ garidsneeki wadija kreewu walsts ee-
fahrtofchanas darbus. Pat warenakee no knaseem, kâ peem. Wla-
dimirs, sawâ rihzibâ mehdsâ peefkanotees basnizas wadonu ais-
rahbijumeem. XII. g. † Bisantes kultura bija dauds augstata par
Romas kulturu. Kad Polozkas un Pleskawas knasi sahla eekar-
rot latwju semju nowadus, wini sawas waras nostiprinafchanai
zehla zeetofschaus. Zeetofsnis arweenu bija par knasa residenzi.
Knasa un garnisona wajadsibam zeetofschnos neistrufstofchi bija
pareistizigo basnizas un pareistizigee garidsneeki. Leelknas Jar-
slaws, peemehtram, Jurjewâ (Terbatâ) eerihkojis diwas pareisti-
zigo basnizas: weenu fw. Juram, otru fw. Nikolajam par godu.
Bet neweens no scheem kreewu knaseem naw pat mehginajis ar
waru usteept sawu tizibu weetejeem eedsihwotajeem Knasi, kâ
wisur, tâ ari schein, peekopa pareistizibai peemihtofcho religiofo
eezeetibu: no weetejeem eedsihwotajeem wini peedsina to, kas wi-
neem nahzâs uf lihgumu pamata, bet „fwefchtauteefchu“ firdsap-
finai wini peelahwa pilnigu brihwibu. Saprotama leeta, ka tee
„fwefchtauteefchi“, kas paschi isteiza wehleschanos peeweenotees
pareistizibai, netika noraiditi. Ka tahdi wareja buht un ir biju-
fchi, aisrahbijumus atrodam Latwijas Indrika chronikâ, sinatneeka
Gutzeita materialos, pahwesta Honorija III. wehstijumâ un zitur
Gutzeits saka: „Noteikti sinams, ka greeku tizibas fludinataji bija
pirmee kristigàs tizibas fludinataji Widsemê (Mittel. aus d. Livl.
Geschichte. B. XI. 378). Pahwests Honorijs III. sawâ wehstijumâ
no 8. febr. 1222 g. eeteiz katofu garidsneezibai, lai ta Liwonijâ
aktiwaki kawê pareistizibas isplatiſchanos un „peespeefch“ pareis-
tizigos pahreet katolizismâ. Jadomâ, ka pareistiziba un pareisti-
zibas mifione Liwonijâ ir bijusi nopeetnis spehks, ja par to finots
pascham pahwestam un pats pahwests atradis par nepeezeefchamu
usmudinat sawus darbineekus zihnai ar pareistizibu. Indrika
chronika noteikti runâ par talaweescheem (Trifates apr. Widsemê)
kâ pareistizigeem. Imereefchi esot siblejuschi, lai issinatu sawu
deewu gribu: waj scheem peenemt kristibu no latineem, waj kopâ
ar latgaleem no Salawas peenemt kristibu no Pleskawas kree-
weem? Par pareistizigo kreewu plascho religiofo eespaidu uf
latwjeem starp zitu leezina tas apstahllis, ka latweefchu walodâ
ſen eesaknojuschees kreewu wahrdi religiofo jehdseenu un preekfch-
metu apſihmeschanai, peemehtram: basniza, kristit, krusts, krustu
mest, krustmahte, gawet, klanitees, swans, swanit un t. t. Tif
ſwarigu tizibas jehdseenu pahrnemſchanu no kreeweem war is-
ſkaidrot tifa ar to, ka kreewi bija pirmee, kas eepasihstinaja lat-
wjus ar kristigo tizibu un ka pareistiziba agraf par zitâm konfe-
ſijam bija guwusi latwju ſirfnigu peefrifchanu. Latwju peewee-

noschanàs pareistizibai issfaidrojjama tikai ar firsnigu peeekrischanu schai konfesijai, jo kà tas redsams ari no Indrika chronikas, kreewu waras wihri nemehdsa usteept eekarotàm ziltim sawu pareistizibu waras zelâ Peetika ar to, ka latwjeem tika dota eespehja nowehrot pareistizibu pee pareistizigeem kreeweem, redset pareistizigo deewkalposchanu frahschaumu, dsirdet Deewa wahrdu fludinaschanu, nowehrot pareistizigos dsihwê un sadshiwê, lai latweeschu firdis faistitos pee schis konfesijas un rastos wehleschanàs tapt pareistizigeem. Latwji redseja pareistizibas gaismu spihdam kauschu preefschâ un mahzijàs flawet Debesu Tehwu (Mat. V, 16). Genlatweeschu tiziba stahweja us nesalihdsinami semafas attihstibas palahpes, falihsdinot ar kristigo tizibu. Latweescheem nebija sawas noorganisetas preesteru kahrtas, religiosâ sinâ wini bija neorganiseti, tapehz tizibas maina pee wineem nebija gruhtha. Bes schaubam, pareistizibas sekmes starp latweescheem bremseja tas, ka starp kreeweem nebija latweeschu walodas prateju un starp toreisejeem latweescheem kreewu walodas prateju bija mas, ka latweeschu walodâ nebija pahrtulkoti Sw. Raksti un deewkalpojumu notureschanai wajadsigàs grahamatas. Pareistiziba pehz buhtibas bija peeeetama tikai teem latwjeem, kuri dsihwodami kaiminos ar kreeweem bija eewingrojušchees kreewu walodâ Kreewu garidsneeku misiones darbu stipri trauzeja ari tas apstahflis, ka wini neprata latwiski un misiones laufâ nebija eestrahdajušchees un noruhdijušchees. Winau misioncs sekmes bija masakas, kà waretu buht. Zittauteeschu peeweenoschana pareistizibai toreisejos kreewus mas aijrahwa. Bet tomehr fakts paleef fakts: no kristigâm konfesijam pareistiziba pirmâ ir usnehmusi latweeschus, pee lam latweeschi ir nonahfuschu schai konfesijâ ne spaidu un terora zelâ, bet tikai no sawas brihwas gribas pamudinati.

II.

Chronists Bremenes Adams stahsta, ka XI. g. f. dani mehginajušchi uszelt basnizu kurfchu semê. Par schi mehginajuma sekam naw nelahdu turpmaku sinu. Schis mehginajums naw atstahjis sekas kurfchu dsihwê. Par danu un skandinaweeschu sakareem ar latwju semem ir sinas, ka wiru wikingi rihkojušchi laupitaju brauzeenus, kas neapfschaubami trauzeja mineto misioncs mehginajumu eespehjamibu, jo peejuhras kurfchi un lihbeeschi us aijjuhras frotajeem skatijàs ar neustizibu un naidu. XII. g. f. no aijjuhras semem eeradàs jauni sveschneefi — wahzu tirtogaji. No 1186.—1196. g. lihbeeschu semês darbojàs katolu muhks wahzeetis Meinhards. Saflanâ ar widus laiku katolu paradumu, swehtee raksti lihbeescheem netika sneegti, jo, saflanâ ar pahwesta rihkojumeem, swehto rakstu (bihbeles) lasischana bija atkauta tikai garidsneekcem, bet latwjeem (laizigeem) bihbeles lasischana bija no-

leegta. Mas wehribas tika peegreests ari tizibas buhtibas eestaidroščanai lihbeescheem, jo bes tam misionaru starpâ truhfa lihbeeschu walodas prateju. Gresnee katoku deewfalpojumi tika notureti lihbeescheem nesaprotamâ latinu walodâ. Lihbeeschus gribeja peedabut tikai katoltizibas formelai peenemščanai, solidami daschadus laizigus labumus, peem., eemahzit pilis muhret. Kad uspeldeja jautajeens par to, ka kristiteem katoku tizibâ jamaskâ no ņaweem eenahkumeem desmitâ daļa katoku basnizai par labu, lihbeeschi ņahka noprast, ka wineem draud ņweščas waras juhgs. Schahdas lihbeeschu basčas wehl pastiprinajās, kad Meinhardis lika meistareem no Wisbi pilsehtas uzjelt Jfškilē nepeeeetamu muhra pili, kahda Latwijâ wehl nebija redseta. Katoku miščas darbs nesefmejās, neweizās. Râ chronisti ņiao, Meinhardis jau ņahzis domat par behgščanu no lihbeeschu semes. Kad Meinharda darba beedris Teodorichs eeradās Româ un ņinoja pahwestam par Meinharda gruhto stahwofli, pahwests Zelestins III. isdewa bullu, kurâ apsolijās aisstahwet jauno katoku pašahkumu Liwonijâ (lihbeeschu semē) un dewa misionareem padomu aisstahwetees ar eerotscheem rokâ, t. i. pašludinaja krusa karu. Schee notikumi ņeminajās tajâ laikmetâ, kas Wafar-Eiropas iohsturē pašihstams sem nosaukuma: krusa karu laikmets. XI. un XII. g. ņ. tika ņarihskoti krusa kari pret „netizigeem turkeem“. Tahdu pat krusa karu isfludinaja pahwests Zelestins III. pret „netizigeem“ lihbeescheem. Krusta karotaju eemihkotakais panehmeens bija: ar uguni un sobenu peespeest kristitees tos, kas kristiščanai pretojās. Apbrihnojami weenfahrschs misiones weids! Kad pehž Meinharda nahwes 1195. g. Bremenis archibiskaps eezehla par Liwonijas biskapu muhku Bertoldu, tad pehdejais ari eeradās Liwonijâ brunotu krusneschu pawadibâ. Lihbeeschi ņastapuschi Bertoldu ņefoscheem nosihmigeem wahrdeem: „Suhti prom ņawu karaspehku un bes bailem stahjees ņawâ amatâ. Tos, kas peenehmuschki tawu tizibu, mahzi turetees pee tās, bet nepeenehmuschos pahrliezini peenemt to, peeleeotojot wahrdus, newis ņiteenus“ (ad suscipiendas eam (fidem) verbis, non verberibus, allicias). Waj ņchos wahrdos naw apsihmeti pareistizigo kreewu misionaru panehmeeni talaweeschu semēs? Lihbeeschi ņinaja, ka kreewi ņludinaja Kristus mahzibu. Bet welti bija eeteift kreewu panehmeenus krusnescheem katoleem. Ne pati Kristus mahzibas isplatihšana bija no ņwara krusneschu brunineekeem un muhkeem, bet „paganu“ semju eekaroschana un winu ismantoschana. Apdraudot paganus ar uguni un sobenu, krusneschi ņpeeda tos kristitees newis tizibas garâ, ne Kristus mahzibas ņapraschana, bet tikai daschu ahrejo konfesionelo prasibu ispidihšana, ar to tika apleezinata ne garigâ padotiba Kristus mahzibai, bet tikai laizigâ padotiba krusnescheem-eekarotajeem. Pehdejee jaunkristitos zentās aplikt ar ņmageem nodokleem un flauscham. Tahds bija wahzu waras ņahkums Latwijâ. Sem kristigas misiones ņegas pašlehpuschees krusneschi eenahza ņchurp, lai wehlať latwju zilšču semes un pašchus

Latwjus eeguhtu sawâ ihpafchumâ. Kristigâs mifiones eefahrta palihdfeja wiltigeem eekarotajeem maldinat ne tifai latwju ziltis, bet ari tos freewus, kuri bija nostiprinajufchees daschos Latwijas nowados. Kad Meinhard's greefâs pee Polozkas knaſa ar luhgumu atkaut winam iſplatit kristigo tizibu lihbeefchu ſemê, Polozkas knaſs Wladimirs eedomajâs muhku Meinhardu par tahdu pat paſemigu Deewa kalpu, ſahdi bija pareiftizigee muhki Kreewijâ; un kn. Wladimirs gandarija winâ luhgumu. Winam ne prahtâ nenahza, ka ſchâ muhka mifiones gala mehrkis ir Liwonijas eekarofchana, ka kristigâ mifione ſchâ gadijeenâ teef peeleetota tifaî kâ maldinoſcha iſfahrne. Polozkas knaſs ſaprata ſawu kluhdu tifai tad, kad 1200. gadâ Liwonijâ eeradâs ar ſaweem kruſtneſcheem, noweetoteem 23 kugos, katoku biſkaps Alberts (1199. lihds 1229.), kurſch atklahti uſſahla ſawdabigâs mifiones darbu ar ſobenu, uguni un wiltu. Sawâ darbiba Alberts zeeſchî turejâs pee ſeno romeefchu panehmeena: ſkaldi un waldi. Ar ſtiprafeem latwju wirſaiſcheem (peem. ar ſemgaleefchu Weeſturi) wiaſch zentâs draudſetees, lai ar teem kopâ ſatreektu lihbeefchus. Kad Alberts jau bija nodibinajis ſawu politifko, ekonomifko un mifiones baſi — Rigu 1201. gadâ un 1202. g. ſahla organifet paſtaſwigu karaſpehku — Soben-brahku ordeni, Polozkas knaſs 1203. g. uſbruka Jſchilei un Holmai, bet tifa atſiſts. Neweiſmi zeeta ari Gerſikas knaſs Wjewolods, kurſch kopâ ar leiſcheem mehginaja eenemt Rigu. 1206. gadâ Polozkas knaſs atkal mehginaja eelenkt Rigu, bet atkal zeeta neweiſmi Alberts turpinaja ſawu eekarofchanas mifioni. Rehkinotees ar Polozkas knaſa ſpehku, Alberts zentâs peelabinatees winam ar dahwanam un lihgumeem. 1207. gadâ Alberta brahliſ Teodorichs apprezeja Polozkas knaſa Wladimira meitu, lai ar radneeſibu ſefmetu draudſigas atteezibas. Bet aprehkins iſjuka, jo polozſeeſchî ſadunapojâs pret ſawu knaſu un padſina to no Polozkas kopâ ar wiſu winâ dſimtu. Tai paſchâ gadâ Rokneſes knaſs Waſilko, pehſ ſchwas zihnas ar wahzeeſcheem, nodedſinaja Rokneſi un pats aiflaidâs uſ Pleſkawu. 1208. gadâ Alberts eenehma Gerſikas pili un iſlaupijâs nodedſinaja to. Latwijas Indrikis ſawâ chronikâ atſihmê, ka galigi iſlaupita un likwideta tituſi ari Gerſikas pareiftizigo baſniza, pee kam ſwehtbildes un baſnizas peederumus wahzi aifweduſchî uſ Rigu. Tâ freemu un kopâ ar to ari pareiftizibas preefchpoſteni Latwijâ nahza wahzu rofâs. Tee pareiftizigee, kuri atteizâs peememt katolizifmu, ſaprotams, tifa nofauti; tifa nedaudſeem iſdewâs aifbeht uſ Kreewijû. Kreewijas knaſi tai laikâ kildojâs ſawâ ſtarpâ, un Albertam bija iſdewiba ſakart tos no wineem, kuri bija nostiprinajufchees Latwijâ, nebiſte tees, ka Kreewijas knaſi nahſs ſaweem ziltis brahfeem palihgâ. Redſot wahzu waras noſtiprinaſchanos un freewu neweiſmes, pareiftizigee talaweeſchî bija ſpeefſti padotees katolizifmam (1213. g.) (Tradentes ſe in potestatem episkopi promittendes, ſe fidem christianam a rutenis susceptam in latinorum consuetudinem commutare). Kas atteezas

us pahrejeem latgaleem, tad latgaleeschu wirsaischi draudsejās ar wahzeescheem, jo wahzeeschi, pehz lihbeeschu semju un Daugawas apgabalu eekaroschanas, gahja karā pret igauneem, ar kureem latgaleem bija koti naidigas atteezibas. Nowgorodas un Pleškawas knaši (Mstislaws uu Bladimirs) mehginaja Igaunijā pretootes wahzu eekarotajeem, bet beš sekmem. Ap 1215. gadu Alberts bija jau līkwidējis wifas tās kreewu waras bases, zaur kurām kreewu eespaidis isplatijās Latwijā kā politiskā, tā tizibas sinā. Bet pareistiziba Latwijā turpinaja dšihwot. Weenā pahwesta rakstā teikts, ka ari wahzu eekarotās Liwonijas semēs pareistizigee turpinot prezisi ispildit šawas zeremonijas, eeturet gawenus uu šwinet šawas šwehtku deenas. Zaukto laulibu gadijeenos pareistizigee garidsneeki weizinot katoltizigo pahreeschanu pareistizibā. (Turgenew. Alt. išt. T. 1., dokum. XI, dokum. XXXIV). 1222. g pahwests Honorijis III. eeteiz katoku garidsneekem štingrati uštahtees pret pareistizigeeem un west šos katoltizibā peespeeschanas zelā. Šho pahwesta eeteikumū wahzeem nebija gruhti ispildit, jo wifos wahzu eekarotos nowados bija uszeltas bargas pilis, kurās uštorejās apbrunots garnisons, katoku garidsneekem podots un wineem paklausigs wahzu brunineeku un to kara kalpu pulks.

Wahzi peeleeetoja wifadus warmahzibas weidus („uguni un šobenu“). Lai peespeestu kristitees, wini nekautrejās warmahzibas zelā pahrdšihl zittizibneekus katolizismā. Pareistizigo aisstahwešchana ne no kureenes nebija šagaidama. „Šobena un uguna“ mišionareem rofas bij pilnigi brihwās. Kad XIII. g. š Kreewija nonahza sem tataru juhga, kuršch kreewu tautai bij janēs lihds XV. g. š. beigam, kreewi wairs newareja pat domat par eejaušchanos wahzu nobibinatās katoliziski šeodalās Liwonijas walšs darišchanās, kaut ari tās atteezās us kreewu tautas jeb tizibas brahkeem. Liwonijas wahzi palika tik drošchi, ka XIII. g. š. widū šahka rihkot usbrukumus teescheem kreewu nowadeem. Bija laiks, kad wahzeeschi jau šaimneekoja Pleškawā. Tikai pehz tam, kad Nowgorodas knašs Alekšandris (Newskis), 1242 g. 5. aprili, bargi šakawa wahzeeschus pee Peipus esera, wahzeeschi palika rahmati, iswahzās no Pleškawas un luhdsā pehz meera. Wahzi atgreesās eekarotās Widsemē, Latgalē un Igaunijā, kur wini bija pamatigi nostiprinajuschees. Kreewemei wini wairs neudrošchinajās usbrukt, bet wifu šawu wehribu peegreesa Semgalei un Kuršemei. XIII. g. š. otrā pusē ari šchis latwju semes krita „uguna un šobena“ mišionareem par upuri.

Kopā ar latwju tautas brihwibu katoku „šobens un uguns“ XIII. g. š. isbeidsa, isbendeja ari pirmo pareistizibas pastahwešchanas posmu Latwijā. Pareistizibas weetu eenehma karosochais, neezeetigais katolizisms, bet latwju tauta pamāsam šaudeja tešibas us šemi, šaweem darba augkeem un peršonigo brihwibu, šamehr, beidsot, nonahza sem nepeeredšeti šmaga werdšibas juhga.

XV. g. f. beigās latweešči jau bija dšimtāudis, bet XVIII. g. f. — wergi.

III.

Lai gan bargee eenahzeji-eekarotaji neganti nihda un spēda pareistizibu, tomehr galigi to isnihdet no Latwijas teem neisbewās. Tirdsneezibas attihstibas labā Riga šlehdja lihgumus ar kreewu knaseem, pee kam pareistizigee kreewi weenumehr zentās šchos lihgumos nodroschinat šawai basnizai pastahweššanas teešibas Rigā. Schahdas teešibas kreeweem garantē 1229. g. Rigas lihgums ar Smolenskas knasu. Tas pat redšams no Rigas un Nowgorodas lihgumeem. Tā šauzamā Denkelbofā, kūršč sneedi šinas par Rigu no 1444. lihds 1480. g., ir noteiktas šinas, ka Rigā pastahwejuši pareistizigo kapšehta un pee tās šw. Nikolaja pareistizigo basniza. Pee basnizas pastahwejuši konwente, bet ja konwente, tad ari draudse. Kreewu dokumenti ari runā par pareistizigām draudsem Liwonijā, pee kam aisrahda, ka šhās draudses šastahwejušas Witebskas un Polozkas archibiskapu pahršinaschanā. Saprotama leeta, ka Liwonijas pareistizigās draudšēs eetilpa wispirms pareistizigee kreewi, kuri kā tirgotaji, amatneeki un t. t. dšihwoja Liwonijā. Par pareistizigeeem latweeem šiu naw. Latweešchus bargee eenahzeji-eekarotaji pamasam nošpeeda besteešigo klauschineeki un wergu šahwofli. Katoltizigee ordenu braški, brunineeki, pee šaweem klauschineekeem un wergeem — latweešcheem peelaida tikai peederibu pee katoltizibas. Pareistiziba pee latweešcheem tika galigi un nesaufšigi isskautsa. Bet ari pee katoltizibas latweešči peedereja tikai ahrigi, formeli. Latwju waldneeki-šwešchtauteschi, kā leekas, ruhpejās tikai par to, lai šawus kalpus-latweešchus eenešigaki ismantotu kā teeščā kalpinaschanā, tā wišadu nodewu malfaschanas šinā. Neweens neruhpejās eeskaidrot latweešcheem kristigās tizibas šaturu un buhtibu. Ari latinu walodā noturetee katoku deewšalpojumi nekā nedewa nedš latweešču širdim, nedš prahtam. Formeli peederot pee Romas katoku konfessijas, latweešči, pehz buhtibas, šawā dšihwē un eeskatos turejās pee šawu nekristito šentschu tradiziju atleekam. 1429. gadā weetejais katoku konzils konstatē, ka pehz 300 g. ilgās peedereššanas pee katoku tizibas, latweešči wehl turpinot apglabat šawus mirušchos paganu kapšehtās meščhos ar paganu zeremonijam, tizot pehrkonim un šwehteem kokeem, pee kureem wini wehl upurejot. XVI. g. f. ekotajs Minsters raksta: „parastafais, ar ko liwoneešči tagad nodarbojas šawās pilis un leelkungu mahjās, ir šchuhpošchana un pahrehšchanās. Ar wisleelako neschehlibu kungi isšpeesch no semneekeem wišu ko, lai wišu to isšchehrstu wisnekautrigā kahrtā. Gandrihs wiši semneeki ir wergi; ja kahds aišbehg no bada, pahtagu šiteeneem waj no zitas kahdas neschehligas apeešchanās, tad tam, ja isdodas winu nošert, nozehrt kahju, lai otrreis newar aišbehgt. Pašaulē naw otras tik nelaimigas tautas.

Wini ehd tif rupju baribu, kahdu pee mums negribetu ehst pat zuhfas. Wini walfâ wisrupjafâs drehbes un luhku apawus. Ar wahrdu fakot, fchee nelaimigalee zilweki dšihwo fâ mescha swehri. Leelais wairums dšihwo fâ pagani, kas par ihsteno Deewu nefa nesin Weens greeſchas ar luhgſchanu pee faules, otrs — pee mehneſcha, treſchais — pee ſſaiſta fokâ, zeturtais — pee afmena". (Cosmograſei. Baſel. 1550. p. 787) „Teem nelaimigeem weetejeem, kuri nepareds beigu ſawâm zeeſchanam ſchâi ſemê, ir palizis tifai weenigs eepreezinajums, weenigâ zeriba, ar ko tee ſewi meerina: wini zerê walddit winâ paſaulê par tagadejeem pawehlneefkeem. Apgahdajufchi ſawus miruſchos ar zela maiſi uſ wia-paſauli, wini mehds uſrunat miruſcho: „ej nu, nelaimigais, no ſchis paſaules uſ labaku paſauli. Scheit par tewi walddija wahzeefchi, bet tur tu walddiſi par wahzeefcheem.“ (Laſſus, 1. z. p. 48. Minſter, Sebaf. 1. z. p. 787.) Ruſſows ſawâ chronikâ rakſta: „Daſchi ordena magiſtri leelas beſdarbibas dehl eekrita tahdâ iſ-wirtibâ, fa fauns pat runat. Par mihtakâm naw ko peeminet, jo tas pee wineem neſſaitijâs par peedaufigu leetu. Kahdu laiku paturejuſchi pee ſewis mihtako, wini iſprezinaja to un nehma jaunu. To paſchu darija biſkapi un kanoniki.“ „Bet kad ſchis grehſs iſplatijâs wiſur, tad ari mahzitaji prowinzê ſahka turet mihtakâs un ſaimneezeſ.“ Gadu ſimteneem no deenas deenâ tahdus peemehrus redſeja latweeſchi to dšihwê, kas wiau ſemê bija eenahluſchi fâ Kriſtus mahzibas iſplatitaji. Waj tas wareja ſefmet latwjos tizibas dedſibu, tikumibu, zeeku pret katoku baſnizu un tâs waditajeem?

Gandrihſ wiſas tautas kriſtibas iſplatitajus uſſtatija fâ tautas waronus, fâ tizibas un gara gaiſmas pihlarus, tos eekſtatija ſwehto wihru rindâs, tos tauta zildinaja. Peemehram war minet ſw. Wladimiru, Kreewijas kriſtitaju, ſw. Bonifaziju — Wahzijas apuſtuli un t. t. Pat tautas pirmkriſtiſchanas weetas teef turetâs ſewiſchkâ zeenâ, iſpuſchkotas peemineefkeem, zildinatas tautas dſeefmâs un epoſâ. Peemehram, ziſ kupli zildina freewi ſawu Rijewu. Latweeſchi ne tifai neuſſkata fâ ſwehtas un nezildina tâs pilis, kurâs mitinajâs kruſtneſchi, muhli un bruni-neeki — latweeſchu kriſtitaji, bet wiau teikâs ſtahſta par ſchâm pilim tifai breeſmas, piſu drupas latweetis eedomajâs fâ wiſnegliſto un breeſmigo ſpoku perekli. Melni tehrptos piſu eemihneekos „kungos“ latwju tauta redſ ne latwju kriſtitajus, Kriſtus gaiſmas neſejus, ne ſw. tikumibas paudejus, bet tifai iſwirtuſchus, launus, rupjus „kalla kungus“, werdsinatajus. Ar teizeenu „melnais kungs“ latweetis apſihmê wiſa launa kopojuumu — neſchkhſto garu, welnu. Tahds ir latwju tautas uſ falteem un gadu ſimteneem krahteem peedſihwojumeem dibinatais ſpreedums par „uguns un ſobena“ miſiones darbineefkeem un to darbu weetam.

1521. gadâ Rigâ eeradâs pirmee Mahrtna Lutera tizibas ſludinataji. Notika neredſeti ſtrauja konfeſijas maina. It ſe-

wiſchki ſtrauji atkriſchana no katolizizma noriteja Rīgā un zītās Līwonijas pilſehtās. Rīdseneeki iſdemoleja katoļu baſnizas, ſāde-
dſinaja ſwehtbildes un zitus katoļu baſnizas eefahrtas peederu-
mus, peefmeedami padſina katoļu garīdsneekus un dellareja ſewi
par luteraneem. No katolizizma ſteidſīgā gaitā ſahſa atkriſt ari
weetejā brunneeziiba — muiſchu ihpaſchneeki. Paſchus brunnee-
tus wairaf intereſeja ihpaſchuma teeſibu eeguſchana par mui-
ſcham un atſwabinaſchanās no katoļu ſenjoreem, — ordena un
biſkapa, ko dewa lutertiziba, nekā pati jaunā tiziba. Kur pahr-
gahja luteranu tizibā muiſchneeki, tur ari winu kalpi, latweeſchi,
tika eewefſti jaunās konfeſijas regiſtros. Latweeſchi ſcho pahrre-
giſtreſchānu uſaehma paſiwi, weenaldſigi, un ſchi pahrregiſtreſchana
winu ſtahwofli nekahdu pahrmānu neeenefa. Wergi bijuſchi,
werģi palika. Pehz konfeſijas mainas leelkungi latwjuſ wer-
dſinaja ne maſaf, kā lihds konfeſijas mainai. Nemāſinājās leel-
kunu augſtprahtīgā nizinoſchā bardſiba, nemihſtinājās latwju
„bahra behrnu“ ſtahwoflis. Ari teeſchi religioſā ſinā ar konfeſi-
jas mainu latwji wareja maſ ko eeguht. Baſnizas, draudſes un
draudſchu gani atradās pilnīgā atkaribā no leelkungeem, ko
noſtiprinaja ar liſuneem par lutertizigo baſnizu Sweedru wal-
diba „Sweedru laikos“. Sawu werģu beedinaſchanai leelkungi
mehdſa teeſchi pee baſnizam noſtahdit bargos ſoda un ſauna
ſtabus, pee kureem tika ſaiſtiti un ſoditi pret leelkunu noſeegu-
ſchees beſteeſigee werģi — latwji. Sawu eenahkumu wairoſcha-
nai leelkungi mehdsā baſnizas tuwumā zelt tā ſauzamos „baſ-
nizkrogus“ (ſahkot no poļu laikeem), kuros latweeſchu ſemneeki
atſtahja tos noſchehlojamos nabadſigos graſchus, ſahdi wineem
pahri palika, nomāſajot leelkungam nodewas. Jaunās konfeſi-
jas mahzitaji tika komplektefi tikai no muiſchneeziibai uſtziģeem
wahzeeſcheem, kureem bija ſweſcha latwju tauta un neſaprotama
latwju waloda. Latwjeem bij jaturpinā dſeedat: „nawa ſawas
mahmukinas, ſas eezehla ſaulitē“, jo ari jaunā konfeſija nenahza
pee wineem kā ſirſniga ihſtā mahte, kurai ruhpe behrnu gara
gaiſma, bet kā barga pamahte, ruhpejoſchās tikai par ſaweem
ihſteem behrneem — wahzeeſcheem. Lutertiziba galīgi noſtipri-
najās: Kurſemē XVI. g. ſ. otrā puſē, — herzoga Gotharda Rett-
lera laikos, bet Wiſſemē XVII. g. ſ. — „Sweedru laikos“. Latga-
leefchi palika katoli.

Pareiſtizibai ſchi laikmeta apſtahkli bija nelabwehligi. To-
mehr galīgi iſſkausta no Latwijas winu nebija. Gar Daugawas
kraſtu, no Drujas lihds Iluſtei, jau ſen ſtarp latweeſcheem (ſch-
leem) dſihwoja daudſ kreewu, kuri bija pareiſtizīgi. Kad 1582. gadā
jeſuits A. Poſſewins eebrāuzis Iluſtē, winsch tur atradis tikai pa-
reiſtizigos. Kurſemes herzogs Jekabs (XVII. g. ſ.) atlahwa free-
weem apmeſtees pee Holmas muiſchas, kur drihs iſauga Jekab-
pils. Pareiſtizigee tur nodibinaja ſw. Nikolaja draudſi un Sw.
Gara kloſteri. Pareiſtizigee ſcheit daudſ bija jazeefch no poļu
jeſuiteem un uniateem, bet tomehr winu organiſazijas ſcheit ne-

tikai ekfisteja, bet plauka, eeguhstot leelu peekrišchanu ari starp aplaimes latweešcheem. Tas it ņewiškki atsihmejams par Jekabpils klosteri. Maleneešcheem bija paradums eet uš ņho klosteri Deewu luhgt. Ir neapschaubamas leezibas, ka pareistizigās draudņes ekfistejuščas ņhai laikmetā Latwijā. Rigā ekfistejuš ņw. Niņolaja draudņe (Акты Западной Россii Т. XI., dokum. 234). Stefans Batorijs ņawā Rigas priwilegiju rakstā peemin ari greeku-ņreewu baņnizu. Rā agrak, tā tagad Liwonijas pareistizigās draudņes ņastahweja Polozkas un Witebņkas arkibiskapu pahrwaldiņchanā.

IV.

Kad Petera Leelā laikā Latwijas zentrus un nowadus zitus pakal zitam ņahka eekarot ņreewi, pareistizibas ņahwoņlis ari ņahka uņlabotees. Peteris L. eekaroja Wiņsemi un Rigu. ņahka dibinatees jaunas draudņes, eesahkās pamatigu muhra deewnamu zelņchana 1715. gadā Rigā atjaunota wezu-wezā ņw. Niņolaja baņniza. 1714. gadā Jelgawā likis pamats Simeona un Annas baņnizai. Ap to paņņhu laiku dokumentos teek mineta Rigas Petera un Pawila katedrale (zitadelē). Daugawgrihwā uņzelta Peņtitaja Apņņaidroņchanās baņniza. Rigas generalgubernators kņ. Wladimirs Dolgorufows no ņaweem perņonigeem lihdselkeem i uņzehlis, i igreņnojis ņw. Alekņeja baņnizu Maņā Pils eelā. Kņ. W. Dolgorutijs kā baņnizas dibinatajs (fundators) ari apglabats ņem ņhās baņnizas pagraba welwem. Ari Rigas pilē eerihkota baņniza.

Jaundibinatās baņnizas un to draudņes no ņahkuma pahrwaldija wiņtreewijas patriarĆha weeteekņs mitropolists Stefans Jaworņkijs. Bet 1725. gadā winas tika nodotas Pleņkawas un Narwas archibiskapa pahrwaldiņchanā. Par augstako archibiskapa pahrņtahwi Rigā tika noņihmets Rigas katedrales protopreņwiteris. It ņewiņņka wehriba tika peegreestā gaciņsneeku komplekteschanai Rigas draudņem un baņnizam, kā tas redņsams no Petera Leelā wehstules Wiņsemes generalgubernatoram kņ. Goližinam. No Pleņkawas archibiskapeem pirmais ir apmeklejis ņho ņawas eparchijas daku Pleņkawas un Rigas wirsbiskaps Innoņentijs tikai 1764. g. Saprotama leeta, ka winam ņheit nahzās ņastaptees ar weetejeem luteranu garidiņsneekem. Petera baņnizas luteranu wirsmahzitajs E. J. von Essen's raksta: „Es apmekleju winu (Innoņentiju) daņchas deenas pehž winā eeraņchanās Rigā un ņastapu zilweņu ar ahrņahrtigi ņmallām maneerem, pe tam isglihtotu un ņautrigu... Mehņs ņņkņhramees apleezinadami weens otram turpmaku draudņibu un gatawibu pakalpot.“ Jadamā, ka ņawu peenahkumu augstumos ir ņahwejuņņhi ari weetejee garidiņseki. Wina atteezibas ar kaimineem ir bijuņčas weenmehr newainojami forektas.

Rigas gārigā pahrwaldē kopā ar Rigas katedrales wirsmahzitaju eetilpa wehl Alekņeja baņnizas mahzitaji un weens darb-

wedis. Winas pahršinaschanâ 1769. gadâ ir fastahwejuščas seko-
 ūčas draudses Rīgâ: 1) Petera un Pawila katedrales draudse,
 2) šw. Alekseja, 3) Deewmahtes (pili), 4) šw. Nikolaja, 5) šw. Tri-
 jadibas, 6) Slimnizas draudse, un prowinzē: 7) Daugawgrihwas,
 8) Jelgawas, 9) Pehrawas, 10) Sahmšalas un astonas kara
 pulku draudses. Par draudšču leelumu noteiktu sinu naw, bet,
 jadamâ, ka dasčas no winâm ir bijuščas loti prahwas, jo winu
 apkalpošchanai nolikti wairaki garidsneeki (peem. šw. Nikolaja un
 šw. Alekseja draudšes). Kad 1795. g. Kurseme tifa peeweenota
 Kreewijai, ari Jekabpils klosteris ar šw. Nikolaja draudsi un Zluf-
 stes draudse nonahza Rīgas garīgās pahrwaldes šinaschanâ. Spar-
 ūhijas galwa tagad šauzās par Pleškawas, Rīgas un Kursemes
 archibiskapu. Šchai laikmetâ (t. i. XVIII. g. ū.) ir jau šahlusees
 zittizibneeku peeweenošchanās pareistizibai. Rīgâ 1744. g. pahr-
 gabjušči pareistizibâ: 20 lutertizigee, 4 katoli un 2 muhamedani.
 Peeweenošchanās ir turpinajusees no gada gadâ Peeweenoto
 starpâ mineti daschi weetejee muišneeki. Par noscheloščanu
 ūhis šinas naw pilnigas, winâm gadijeena raksturs, bet ne siste-
 matišs, dokumentos naw apšihmets peeweenoto tautiba un t. t.
 Ja ūchai laikmetâ ari latweešči ir peeweenojušchees pareistizibai,
 tad wišadâ šinâ ne lauzineeki. XVIII. g. ū. latweešču semneeki
 bija nowesti lihds pilnigai besteešibai, kura bija tuwu werdsibai.
 Ari ūawas širdsapšinas jautajumos wini bija pilnigi atkarigi no
 muišneekeem. Par tizibas mainu wergs nedrihšsteja i eedomatees.
 Tuhtit pehž Rīgas eenemščanas Widšemes muišneeziba
 iškauļeja ūew no Kreewijas zara tâ ūauzamos „akorda punktus“,
 kuros nodroščinatas wišas weetejo muišneeku priwileģijas, t. i.
 wišu weetejo likumu un parašču, luteranu tizibas, landtagu un
 landratu koleģijas, weetejo teesu un pahrwaldes neaiškaramiba.
 Faktiūki muišneezibas (brunineezibas) rotâs palika wiūi waras
 weidi: weetejâ likumdoščana, weetejâ teesa un weetejee admini-
 stratiwee organi. Labi noorganiseta un ūawstarpeji ūaūanotâ
 muišneeziba weenmehr mahzeja lozit pehž ūawas gribas i gene-
 ralgubernatoru, i pašču zaru gribu. Bes tam Petera V. tuwakee
 pehžtetšči bija wahji, bet Katrina II. bija tatschu wahzeete. Tah-
 dos apstahklos, ūaprotams, žif nebuht aktiwa misione pareistizibai
 par labu nebij eespehjama. Peeweenošchana pareistizibai bija
 ūaistita ar tiš apgruhtinoscheem noteikumeem, kâ pat brihwam
 pilsonim bija loti gruhti peeweenotees, bet wispuseji atkarigam
 semneekam — neespehjami. A. W. Šupels ūawâ Topografische
 Nachrichten Ieezina, ka pareistizigo garidsneeziba pareistizibas iū-
 platiščanas šinâ rihkojušees loti lojali un pilnigi kriūtigi.

V.

XIX. g. ū. pareistiziba ūahš laiūt dšikafas ūaknes Latwijas ti-
 zigo druwâ un peenemtees plaščumâ.

Gadu ņintenu mainas gadā — 1800. g. Rīgas garīgās pahrvaldes ņinaņānā bija 18 baņnīzas ar 16.290 pareiņtīzīgieem. ņhāi ņkaitli neeetilpņt pareiņtīzīgiee ņareiwi un tee pareiņtīzīgiee, ņuri lihdņigi ņareiwjeem, peedereja pee gadījeena eedņihwotajeem ņheit (peem. eenahzeji ņrahdneeki, ņuri peh darbu iņbeigņšanas atfal dewās uņ ņawu dņimteni). Bet ari ar ņho neleelo draudņu un draudņu lozeķu ņkaitli peetika, lai weetejeem eemihneekeem dotu eepņhju eepaņhteem ar pareiņtīzību, ar wiņas garu, buhtību un eekahrtu. Tee latwi, ņureem bija lemte „kreewos eet“, t. i., ņara deeneņtā, nowehroja pareiņtīzību paņhos pareiņtīzības zentros. Ra-dās prahws ņkaitis latweeņu, ņuri waj nu uņ weetas, waj taĶā Kreewijā mahzijās paņht pareiņtīzību un neņa tautā wehņtis par to. 1814. gadā Rīgas kaņehteas baņnīza Wiņu ņwehto kaņos pahrwehņņas par draudņes baņnīzu. Tas pat noteek ar Rīgas Po-frowas ņapu baņnīzu 1818. g. Par draudņes baņnīzu ņuhņt ari ņw. Trijadības baņnīza Pahrdaugawā. 1804. gadā teek uņzelta baņnīza Kurņemes Grinwaldē. 1825. gadā uņzelta Rīgas Alekņandra baņnīza. 1828. gadā uņzelta baņnīza Limbaņhos. 1834. g. uņzelta baņnīza Leepajā. 1838. gadā — Wez-Grinwaldē (Kurņemē).

Latgale peeweenota Kreewijai 1772. gadā. Administratiwā ņinā wiņa tika eetilpinata Witebņkas gubernā, kaņehz palika at-rauta no pahrejās Latwijas tāpat kā poļu laikos (1561.—1772. g.). ņhis Latwijas daļas pareiņtīzīgās draudņes bija padotas Witebņkas un Polozņkas archiebiņkapam. Pareiņtīzigo deewnamu un draudņes lozeķu ņkaitis, ņewiĶki pilņhehtās un ņaiminos ar kreewem, ņheit bija kreetni ween leelaks neķā pahrejās Latwijas daļās. Latgales pilņhehtās (Daugawpili un Ludsā) paņtahweja wezas un labi organiņetas pareiņtīzigo draudņes ar kraņņneem deewnameem. Tas pats jaņaka ari par teem lauku nowadeem, ņuros dņihwoja pareiņtīzīgiee kreewi. — Tomehr wairums latgaleeņu-latweeņu bija katoltīzīgi. Bet pateizotees administratiwai noņĶkirtibai no pah-rejās Latwijas, Latgalei bij jadņihwo ņawa no pahrejās Latwijas ņĶkirta dņihwe, kā laižīgās, iā garīgās kulturas ņinā.

PagahjuņĶā gadu ņintena ņahķumā neapraĶņtami gruhts bija Widņemes, Kurņemes un Semgales latweeņu ņahwoflis, par to leezina nemeeri un dumpi. Peeejot leetai no tihri formelās pu-ņes, waretu iņliĶtees, ka latweeņu liĶtens teek uņlabots. Mehņ ņinam, ka kurņemneekeem 1817. g. un widņemneekeem 1819. gadā tika iņņludinata atņwabinaņĶana no dņimtsbuĶņšanas. Bet ņinams ari, ka ņemneeki tika atņwabinati beņ ņemes un beņ teeņības ņemi eeguht ihpaņĶumā. Wiņa ņeme atņtahta leelķungu, t. i. brunee-zības grahmātās eerakņtitu ķungu, ihpaņĶumā. IņĶeloņĶanu no pagasta, pee ņura ņemneeks bija peerakņstis, liņums ņemneekam ļoti eerobeņĶoja. Semneekam atlika weena iņeja: nodarbotees tika ar ņemĶopību, tāpat kā agraĶ. Leelķungeem, ņemes ihpaņ-neekeem, bija peeņĶirta wara ņĶos apņtaĶklus miĶņņinat waj ne. MuiņĶneeks warēja dot waj nedot ņemneekam ņemi, un ja wiņņĶ dewa, tad nomas apmehrus noteiza pehz ņawas patikas un gri-bas uņ „brihwa liĶguma pamata“.

Tà kà semneeku aiseeſchana no pagasta bija apgruhtinata, tad semneeki bija ſpeesti peenemt wiſus muiſchneeka noteikumus. Semneeku atſwabinaſchana faktiſki iſwehrtàs semneeku ſaiſtiſchanà ſaimneezijkà ſinà. Formeli atbrihwotais „beſsemneeks“ faktiſki bija noſtahdits abſolutà atkaribà no muiſchneeka, nodots iſmantofchanai pehz muiſchneeka eeſkata Dſimtbuhſchanas laiikà muiſchneekam bija peenahkums ruhpetees par ſaweem dſimtslaudim kà par ſawu mantu. Pehz dſimtbuhſchanas atzelſchanas 1817./19. g. g. muiſchneeki atſwabinajàs no ſchi peenahkuma, bet „brihwee beſsemneeki“ kà bijuſchi tà palika muiſchneeku pilnigà iſmantofchanai. Brihwam beſsemneekam bij jaſtrahdà ta ſeme, kuru winam eerahdija muiſchneeks, un ſem tahdeem noteikumeem, kahdus uſſtahdija muiſchneeks. Zeelais wairums muiſchneeku ſawus semneekus ekſploatēja beſ kauna un ſchehlaſtibas. Semneeki dſihwoja nabadſibà un truhkumà, „fremta zeeu pelaw' maiſi, awotinà mehrzedami“ un ſtrahdaja leelkunu labà beſ darba deenas eerobeeſchanas, darbu ſahſot „beſ ſaulites rihtinà“ un iſbeidsot „beſ ſaulites wakarà“, pat ſwehta wakarina bargee darba deweji nepeelahwa ſaweem „kalpotajeem“. Doſtojewſkis latwuju semneeku likteni atſihſt gruhtaku par wergu nehgeru likteni Amerikas plantazijàs. No 1817./19. g. g. lihdiſ pat 1865. g. semneeku ſtahwoſkis bija nezeeeſchams.

Tee bija ruhgtee „klaufchu laiiki“, kas nahza dſimtbuhſchanas weetà.

Nemot wehrà to, ka wiſa teeſas wara, kà ari wiſa adminiſtratiwà wara uſ weetas atradàs weetejo muiſchneeku rofàs, semneekem latweeeſcheem bija atnemta katra eeſpehja aiſſtahwetees pret bargeem iſmantotajeem. Ordnungsgesichter'i, draudſes un pils teeſas lozelli bija wahzeeeſchi, brunneezibas lozelli.

Ari semneeku gimeses dſihwee bija noſtahdita pilnigà atkaribà no muiſchneezibas. Lai dotos, peem., laulibà, semneekam bij jaiſnem atkaju no muiſchas.

Ruhpetees par semneeku iſglihtibu muiſchneeki netureja par ſawu peenahkumu, jo paſcheem atbrihwoteem semneekem bija peeeſchirta teeſiba dibinat ſaweem behrneem pagaeſtkolas un draudſes ſkolas. Bet ſchàs teeſibas realiſeſchana semneekem bija pilnigi neeeſpehjama: wineem nebija un newareja buht ne ſprihſcha ſawas ſemes, kur zelt ſkolu, beſ tam, galwenais, galigi iſſuhkteam semneekem nebija lihdiſeku ne ſkolas zeeſchana, ne ſkolotaju uſtureſchana, truhka ari ſagatawotu kandidatu ſkolotaju darbam. Semneekem bija jaſmot galigà garigà tumſibà. Taiſniba, landtagi un mahzitaju ſinodes lehma par ſkolu atwehrſchanu, bet lehmunus wahji pildija. (ſtat. U Wiſſcha Latw. ſkolu wehſture, III.)

Par weenigo garigo patweerſmi semneekem wareja buht baſniza. Bet ari luteranu baſniza paſtahweja pilnigi atkaribà no leelkundſibas, un leelkundſiba bija darijuſi wiſu, lai atbaiditu semneekus no baſnizas, lai semneekos ſuſtu peenahzigà zeena pret

basnizu. Pee basnizas leelkungi mehdsja noštahdit melnos foda stabus un pehršchanas šolus. Pee basnizas leelkungi semneeku apdsirdišchanai un issuhššchanai mehdsja zelt šawus frogus, kirus, itin kà basnizas peesmeeschanai, nekaunigi apšihmeja par „basnizas krogeem“. Par mahžitajeem zehla tifai wahzeesčas, beeschi ween no weetejo wahzu aprindam, pee fam dauds no teem wahji pahrwaldija latwju walodu. Mahžitajus tureja pilnigà atkaribà no leelkungeem. Mahžitajam, ja winšch gribeja palift šawà weetà, bija jaeetur pilnigs kontakts ar muišchneezibu kà wahrdos, tà darbos. Tahdos apštahklos latweeschi to naidigo šajuhtu, šahda wineem bija pret leelkungeem, beeschi ween atteezinaja ari uš basnizu un mahžitajeem.

Semneekus bes tam dsiki aisslahra un šaruhgtinaja bes meh-
ra augstprahtigà un nizinoschà leelkungu un kungu istureschanàs
pret semneekeem. Paaudse paaudsei wehtija leelkungu straujos
nizinoschos isteizeenus par semneekeem un no paaudses paaudšè
šchee isteizeeni kultiweja neisdschšchamu naidu pret leelkundšibu.

Jau šen šawu stahwokli semneeki usškatija par nezeeschamu
un meklejàs pehz „šawas mahmulinas, šas eezeltu šaulitè“ no-
mahktos, nizinamos, par dauds kalpinamos „bahra behrnus“, me-
klejàs pehz isejas no nezeeschamà stahwokla. Šchi isejas un pa-
lihgu meklešchana štrauji peeauga 1841. nerasčas gadà. Dšimt-
buhšchanas un klauschu laikos semneeki nekad nebija pahrtikuschi.
Muišchneeku nospeesti un issuhkti, wini bija peeraduschi pee „pe-
law' maises“. Bet 1841. gadà šahka peetruhkt i pelaw' maises,
šahka eestahtees teesčas bads. Badoschanos pawadija paraštàs
bada šlimibas. Peeauga mirstiba. Bet leelkungi šchaš gruhtà
laikà kluwa wehl bargati. Kad galigi badà nowahrguško sem-
neeku klauschu darbs kungu laukos šahka kluht mafal raschigs,
bargee kungi šinaja tifai weenu lihdsekli darba raschiguma pazel-
šchanai — šodišchanu „šlinkuma isdšihšchanai“. Semneekus šta i
teeschi pee darba, i pagastos, i pee melneem štabeem un uš mel-
neem benkeem basnizas pagalmà. Zeeschanàs galigi ismifuschee
semneeki pulkeem šahka dotees uš Rigu, zeredami tur atrašt aš-
stahwneezibu. Bet toreis Rigà kà galwenais walšts waras wihrs
— generalgubernators, — šehdeja weens no bargakeem toreisejo
weetejo muišchneeku preekšstahweem Pahlens. Taišnibas un
ašstahwneezibas mekletajus winšch lika pehrt un pehz pehršchanas:
daschus šlodšit zeeumos, bet pahrejos raidit pehz peederibas
uš pagasteem; winus deklareja par dumpineekeem. Utpakal at-
greestos „nemeerneekus“ muišchàs wispirms meeloja ar pehreenu
un tad lika pee wisgruhatakam klauscham, lai gruhtais darbs wi-
nos isdšehstu „nemeeru“. Šchaš zeeschanu un galeja ismifuma
laikà weena partija taišnibas un ašstahwneezibas mekletaju, ba-
dazeeteju no Aluksnes apwida, 1841. g. 9. junijà eegreesàs pee
pareištizigà biškapa Irinarcha. Irinarchs bija pirmais Rigas pa-
reištizigais biškaps, Pleškawas archibiškapa wikarijs. Par Rigas

biskapu winšč bija eezelts 1833. gadā. Wina pahršinaščana-
nai un wadibai bija uštizetas tās pareištizigo draudšes, kuras ag-
raļ pahršinajša Rīgas garīgā pahrwalde. Wina darbības robesčas
bija noteiktas ihpaščā instrukcijā, kurā nefas nebij teikts par mi-
šiones ušdewumeem lutertizigo widū. Irinarchs Rīgā dšihwoja
koti kļušu, noflehtu pareištizigā muhka dšihwi. Zihrtigi un ar
dšiku šaprahtu winšč wadija šawas nedaudšās pareištizigās drau-
dšes, seedojoj šawas brihwās štundas eemihšoteem šinatniškeem
darbeem. Pareištizigās draudšes Rīgas wifariju Irinarchu dšiki
zeenija kā plašči išglihtotu, koti humanu wirsganu un šingru
aštetu. Ahrpus pareištizigām draudšem winu pašina koti maš,
wina noflehtās ašfeta dšihwes dehl, jo Rīgas šabeedribā winšč
nerahdijās. Kad 9. jūnijā 1841. g. pee Irinarcha eeradās bada-
zeeteju partija, winšč wišpirms darija to, ko wina weetā daritu
iškattris krištigas aššinas zilweks: winšč „paehdinaja iššalkuščos“
(Lut. XIV, 13; I. Timot. II., 1.) un pašneedša nabadšigeem no-
wahrguščeem laudim, kā tas peenemts pee kreeweem, šehhširdi-
bas dahwanas (miłostinu). Šarunā ar badazeetejeem Irinarchs
širšnigi teem lihdsjušdāms, meerinaja tos Krištus mahžibas garā.
Badazeeteji bija neparasti pahršteigti, šastopot pirmo reiži augštu
kundu, kuršč nebaras, nekengajas, nešpihdšina, apeetas ar „bau-
reem“ kā ar lihdszilwekeem, šaprot winu išmišumu un krištigi lihds-
juht teem. Šabā wehšts par Irinarchu drihs ween išpaudās štarp
badazeetejeem pa wišu šemi. Šemneeki bareem šaška pluhšt pee
Irinarcha. Šau jūlijā eebeedete badazeeteji bija šadroščina-
juščees tiš tahtu, kā eešneedša Irinarcham ap 30 luhgumu, ku-
ros luhdša pehž aišbildneezibas. Luhgumi bij rakšiti daudšu
tuhtšošču wahrdā, teem bija kollektiwu luhgumu rakšurs. Iri-
narchs paššaidroja eešneedšjeem, kā luhgumos aiššabrtas laižigas
leetas, kā winšč kā bašnizas darbineeks, newar špert nekahdus
žitus šokus, kā tišai nodot luhgumus atteežigai augštakai laižigai
warai, pamatojotees uš biškāpam peederoščām aišbildneezibas
teešbam, bet kas atteežas uš luhgumos išteikto wehleščanos pee-
weenotees pareištizibai, tad šči wehleščanās, ja wina širšniga,
war tiht išpildita bašnizas likumos paredšeta šahrtibā. Wišus
šhos luhgumus Irinarchs nekawejošči nošuhtija Sinodes ober-
profuroram gr. Protasowam, peeweenojoj luhgumeem šawu kri-
štigi labwehligo atšaušmi. Šina par to, kā Irinarchs peenehmis
no badazeetejeem luhgumus un tos nošuhtijis oberprofuroram,
drihši aplidoja waldoščo leelkundu aprindās un šazehla tur leelu
ušbudinajumu. Šadomā, weetejee leelkundi nešinaja, kā katram bi-
škāpam ir ne tišai teešiba, bet teeščs kanonišks peenahkums uš-
štahtees par aišbildni nelaimigeem zeetejeem. Uš warbuhtejo šem-
neeku peeweenoščanos pareištizibai muiščneeki škatijās kā uš meh-
ginajumu laušt akorda punktos paredšeto luterānu tizibas priwi-
legiju. Nikolaja I. 1832. g. likums, kuršč katram Baltijas eedših-
wotajam atkahwa peenemt pareištizibu, lišās bija aišmēstis. Wee-
tejā muiščneeziba šajuta, kā ja biškāps noštahšees galeji nošpeesto

semneeku pušê, tad tas dos eespehju runat par šawâm zee-
šchanam augstakâs walsts waras preekščâ un ka biskaps ša-
wâ rihzibâ wadisees no taišnibas un pateesības pamudina-
jumeem ari tad, kad šchi rihziba neatbildēs muišchneeku šchi-
ras interesem. Weetejo luteranu basnizu weetejee muišch-
neeki bija nostahdijuschji pilnigâ atkaribâ no muišchneezibas
un šchai basnizai gribot negribot bij jaatbalsta muišchneeki. Pa-
reistizigâ basniza weetejo muišchneeku eespaidam bij nepeeeetama.
Bahreedami pareistizibâ, klauschu laudis wareja eeguht few ne
tikai neatkaribu no muišchneekeem šawâ religiofâ dšihwê, bet ari
ismantot pareistizibas špehku, t. i. walsts waru, zihnâ pret bargo
muišchneezibu. Muišchneeki staidri šaprata, ka Irinarcha rihziba
nopeetni apdraud muišchneezibas weetejo wiswarenibu, pee fu-
ras muišchneeziba bija gadu šimteneem peeradinajusees kâ pee
šawas neatnemamas teesibas.

Sahlâs nesaudšigi muišchneezibas usbrukumi Irinarcham.
Behz buhtibas ta bija zihna par weetejâs muišchneezibas priwi-
legijam un pret weetejo semneeku dabiskâm un likumigâm pra-
šbam.

Irinarcha stahwoellis šchai šinâ bija loti gruhts. Par aug-
stako walsts waras preekščstahwi šcheit toreis bija generalguber-
nators Pahlens, kusch kâ wahzeetis un weetejais muišchneeks ar
wisu firdi un dwehšeli nostahjâs muišchneezibas pušê. Wispirms
winšch paruhpejâs stingri isolet b. Irinarchu. Ap biskapa dših-
wokli winšch lika nostahdit polizijas postenus. Pa zelam us b.
Irinarcha mitekli semneekus polizisti kehra un neschehligi pehz
tam pehra. Sodija pat tos Rigas pilsonus, kuri semneekeem rah-
dija zeku us biskapa dšihwokli. Pehra „luhdhejus“ ari pehz at-
greeschanâs muiščâ (Stat. b. Irinarcha šinojumu Sinodei). Pahlens
meginaja peerunat biskapu nepeenemt badazeetejus, bet kad
zeeta neweišmi, tad zaur šchandarmu šhesu gr. Benkendorfu, ari
weetejo muišchneeku, pamudinaja Nikolaju I. atkahrtoti eeteikt
(29. juliâ un 16. augustâ 1841. g.) b. Irinarcham peenemt ba-
dazeetejus semneekus tikai tizibas leetâs. Bet Pahlens griba
šneedšas tahlak: winšch gribeja b. Irinarchu pilnigi isolet no ba-
dazeetejeem. Pahlens šaorganiseja špezialu ismekleşchanas komi-
šiju Zehšis, kura pehz „ismekleşchanas“ šinoja Pahlenam: „ne-
weens no semneekeem naw isteizis wehleşchanos mainit tizibu;
šauuns stuhgalwibas gars isplatijees pa wisu semi un leeta no-
nahkufi tik tahlu, ka meera lihdselkeem ta naw likwidejama, jo
apšlehpts nemeers jau draud iswehrstees pat dumpi, postišchanâ
un afins isleşchanâ.“ Pahlens tad peepraksija no Peterpils wal-
dibas karapšeku. B. Irinarchs eeskatiija par šawu peenahfumu,
zaur oberprofuroru gr. Protasowu, nekawejoschi atšpehtot augsta-
kâs waras preekščâ Pahlens nepareisos apgalwojumus. Pahlens
šchoreis bij jazeesch neweišme, jo zars notizeja b. Irinarcham.
Bet Pahlens nemitejâs karot. Winšch tagad šinoja us

Peterpili, ka teeschi b. Irinarchs un wiina garidsneeki ir weetejo semneeku „nemeeru“ issauzeji, ka garidsneeki kuhdot semneeku iszetot no Latwijas un emigret us „filto semi“. Kad eelschleetu ministris gr. Strogonows un oberprofurors Protasows peeprafija Pahlenam faktifkos datus apwainojuma peerahdijchanai, Pahlenam faktifko datu nebija. Leetas noskaidroschanai us weetas Nikolajs I. atsuhtija us Rigu diwus sawus fligeladjutantus. Sawu bargo muischneeku klahthuhtnê semneeki waronigi sinoja zara suhtneem: „Mehs nekâ zita newehlamees, kâ tifai buht weenâ tizibâ ar zaru un buht tifai sem zara waras.“ Uri eelschleetu ministris suhtija sawus eeredaus leetas noskaidroschanai. See sinoja us Peterpili, ka weetejee semneeki schausnigi zeeschot no muischneekeem. Isdodami pilnigi neisdewuschos brihwlaischanas (1817./19.) likumus, muischneeki apkraujot semneekus ar nepanesameem klauſchu flogeem. Semneeki firsnigi wehlotees pahreet pareistizibâ, jo lutertiziba wiiaus neapmeerinot. Nekahdi nemeeri neesot bijuschchi un gaidami neesot. Tahds sinojums Pahlena stahwokli koti pasliktinaja. Wahzu muischneeku un Pahlena poziziju glahbſchanai Rigâ eeradâs toreisejais wiſuwarenalis wahzeetis Peterpili — schandarmu ſchefs gr. Benkendorfs. Schis zara ustizibas wihrs — wahzeetis wispirms paruhpejâs par b. Irinarcha iswahlſchanu no Rigas. 5. oktobri 1841. gadâ ſpaidu zekâ tifa iswadits no Rigas b. Irinarchs. No Rigas us Pleſkawu biſkapu weda newis taiſnâ zekâ, bet aplintus: zaur Jelgawu, Schaukeem un Wilkomiru. Israiditaji baidijâs, gandrihſ Jehſu aprinkâ semneeki stahjâs aiſſtahwet ſawu nefawtigo aiſbildni. Mahzitaji Faſanows, Pogonalows un Sawolozkijs tifa aiſwesti us Peterpili nopratinaſchanai. Pehz leetas noskaidroschanas kâ b. Irinarchs, tâ minetee garidsneeki tifa atſihti par newainigi zeetufcheem un paaugſtinati deeneſtâ Irinarchs tifa eezelts par Podolijas archibiſkapu. Tâ tad walidiba ſahka ſapraſt Baltijas apſtahlkus. Israidijis Irinarchu, Benkendorfs eeguwa zara pawehli, kurâ bija teikts, lai us preekſchu wiſas ſinas par semneeku nemeereem Baltijâ tiftu ſneegtas ne eelschleetu ministrim, bet ſchandarmu ſchefam, t. i. Benkendorfam, zaur ko wiinſch nodroschinaja weetejeem wahzu muischneekeem wiſu ſareſchgiſummu iſſchkirſchanu wahzeem wehlamâ wiſſeenâ. Wahzu muischneeki informēja wahzeeti generalgubernatoru Pahlenu, Pahlens ſawukahrt wahzeeti Benkendorſu un Benkendorfs informēja zaru. Semneeku waimanam zekſch us augſtako waru bija galigi aiſfrustots. Sawu uſwaru wahzeeschi noſwineja ar ſoda ekſpediziju ſarihloſchanu pret bada zeetejeem. Soda ekſpedizijas weetam wadija pats Pahlens. Iſfleegto nemeeru un dumpju nefur nebija. To neapſchaubami peerahdijuschchi wehſturneeki, peem. Krodſineeks ſawa grahmatâ „1841. g. nemeeri“. Gemeflu semneeku neapmeerinatibai bija dauds, kapehſ muischneeku prahti newareja buht mæerigi. Gadu ſinteneem ilgi pee zeeschanam radinatâ latweeſchu semneefa neisprotamai pazetibai reis bija jaisbeidsas. Ar ſoda ekſpediziju teroru tapehſ muisch-

neeki zereja attahlinat liktenigo isrehkinaſchanàs brihdi. Tà tagad riħko;às leelineeki. Pamati ſodu ekſpediziju trakofſchanai tika, kà ſaka, aiſ mateem peewilkti. Jaunbebreeſchi tika nodoti ſoda ekſpedizijai itin kà par „muſinataju“ neiſdoſchanu, bet ne ar to naw peerahdits, ka muſinaſchana Bebros ir notikuſi ſodu ekſpedizijas ir trakojuſſchas teeſchi taiſ weetàs, kur ſemneekem wiſwairak ir bijis eemeſlu ſuhdſetees par ſawu beſpeemehra ſuhro likteni. Bar- dſiba peeleetota ne pret wainigeem, bet pret zeetufſcheem. Kad ta- gad laſam ſoda ekſpediziju trakofſchanas aprakſtus par maſu pehr- ſchanam, maſu dſihſchanu zaur „ſtroju“ un ziteem zilweku beſtee- ſas bendefſchanas weideem (aprakſtu ir dewis, peem. Straumiſchu Indrikis -- to laiku azuleezineeks), janahk pee ſlehdeena, ka ſla- wenà leelineeku „tſheka“ naw jauna parahdiba wehſturè. Kad ſodu ekſpedizijas iſbeidſa ſawu trakofſchanu, wiwu darbu ſemigi turpinaja „kara teeſas“. Daudſ zilweku tika iſrauti no bada un klaufſchu iſwerdſinato ſemneeku rindam, daſchi aiſfuhtiti uſ Sibi- riju un daſchi eeſlodſiti zeetumos. Ja weetejo muiſchneeku ap- rindas peħz ſcheem breeſmu darbeem baudija ſirds meeru, tad tã ir ſpilgtakã atteſtažija weetejai muiſchneezibai.

VI.

„Baldees Deewam, wiſs, laiſam, labi iſbeidſees, wiſmaſ ſchoreiſ.“ Tò rakſtija ſchandarmu ſcheſs gr Benkendorfs general- gubernatoram Pahlenam. Semneeki eebeedeti, wiwu droſſſchirdi- gais aiſbildnis b. Irinarchs padſiħts no Rigas, Kreewijas aug- ſtakai walſts warai — zaram ihſtee weetejàs dſihwes apſtahkſki no- ſlehpti. Bet Benkendorfs maldijàs. 1841. gada apſtahkſki un no- teiħumi nemaſinaja ſemneeku naidu pret wiſuwareneem weetejeem wahzu muiſchneekem, bet to noſtiprinaja un padſikinaja. Irinarcha peemehrs pahrlleezinaja ſemneekus, ka ne wiſa paſaule, kopã ar weetejeem muiſchneekem, uſſkata wiwus, weetejos ſemneekus, par weetejo muiſchu inwertaru, kuru muiſchneeki war iſmantot tã, kã grib un žit grib. Ja weetejee muiſchneeki bija iſmantojuſſchi latwju ſemneekus (baurus) kã ſawus neatnemamus darba riħkus un darba lopus un zentuſſchees noſtiprinat ari paſchos ſemneekos apſinu, ka wini ir ne wairak kã darba riħki un darba lopi un ka no ſchã behdigã ſtaħwoſka wineem iſeſas naw, tad Irinarcha pe- mehrrs ſemneekem peerahdija, ka ir pat leelo augſtmanu ſtarpã zilweki, kuri ari noſpeeſtã un nowerdſinatã latwju ſemneekã redſ wiſpirms zilweku un ir gatawi neſawtigi žihnitees par latwju teeſibam un par latwju iſraufſchanu no ſmagã un ſmazinofſchã wahzu juħga.

1842. gadã Rigã eeradàs Irinarcha peħznahzejs biſkaps Filarets. B. Filarets bija wiħrs pilnos ſpeħka gados, wiſpuſeji iſgliħtots (bij. Garigàs akademijs rektors), zilweks ar nelofamu

rafsturu un neiffmekamu darba energiju Filareta istureschanàs pret wiseem, — i augsteem, i semeem, bija weenlihdfiga — weenfahrscha un nopeetna. Sawâ privatâ dšihwê wińsch bija stingris ařkets. Irinarcha ruhgee peedsihwojumi Rigâ neebaidija Filaretu. Wińsch ar drořchu řirdi nostahjàs teeschi tai pašchâ pozizijâ, no furas weetejâ muišchneeziba tikko bij iswajajuři Irinarchu, t. i. nowerdřinato un wehl werdřinamo latweeřchu un igauku aistahweřchanas pozizijâ. Râ dšilřch sinatneeks — wehřturneeks wińsch labi pašina wahzu muišchneezibas leelo řpehku ne tikai řcheit uř weetas, bet ari wiřâ Kreewijas walřts aparatâ Un, tomehr, tizedams Deewa taiřnibas nepahrwaramibai, par řawu řabeedroto neisbehgamâ zihnâ wińsch iswehlejâs ne řtiprowaras wiřru, bet nowajato un galigi nowahřinato zeeteju semneeku. Kad Filarets eeradâs Rigâ, ari wińa dšihwolli no deenas deenâ eelenâ semneeku bari. Latweeřcheem peeweenojâs ari igauņi. Filareta peenemamâs telpâs, řa rařta azuleezineeki, weenmehr bijuřchi řastopami wiřada weida zeeteji, i latweeřchi, i igauņi: aplaupitee, řadauřitee un pehř řpihđřinařchanam nowahrguřchee. Dařchi řchauřmigi weebdamees un waimanadami wilkuřchi noř řawas drehbes un rahđijuřchi řawas ařinainâs pahřtagu un řchagaru bruřzes. Filareta peenemřchanas telpa bijuři itin řa mozeřku isřtahde. (Stat. Straumiřchu Indriķa „Peesihmes“.) Filarets bijis wiřeem peeejams, pret wiřeem laipns un řirņnigs, wiřeem ispalihđřigs. Dařcheem wińsch palihđřeja turpat uř weetas, zil řpehđams un řa řpehđams. Kad Straumiřcha nelaimigâ mahte eeraduřees pee Filareta pehř řawa wiřra nahwes un pašinojuři, řa wiřrs miris gubernas zeetumâ řa weens no řahlena „politikas“ upureem, Filarets wiřâ řirņnibâ pretimnahzis i wahrdeem, i darbeem, — wińsch eedahwinaja wińai 5 rublus wiřra apglabařchanai. „Pee wińa nahřa miřłigi daudř řuhđřibu par pahřřtibam. Wiřâm řuhđřibam wińsch dewa likumigu gaitu, peeweenojot řawu luhgumu par zeetuřcheem pahřřtibâs,“ rařta mahř. Bořpelows řawâs atminâs. Kad weetejâs wahřiřlâs un sem wahzu eespaida darbojořchâs eestahdes neewehroja Filareta luhgumus, tad wińsch tos wiřřija uř Peterpili, lai eeintereseřu Peterpili Kreewijas walřts eestahdes un kreewu řabeedribu Baltijas leetâs. Ar řawu neatlaidibu Filarets řařneeđa kreewu zara, waldibas, řabeedribas un preřes uřřtatu mainu Baltijas leetâs. Peterpili tika nodibinata atřewiřchķa „Baltijas leetu komiřija“ un uř Baltiju tika řubřtiti rewiřori weetejo apřtahķku iřđibinařchanai. Rewiřori weens pehř otra, bet it ihpařchi rewiřors, eeřřchleetu ministra beedrs Senawins, řonstateja pawiřam nenormalâs muišchneezibas un semneezibas atteezibas Baltijâ. Starp zitu Senawins řinoja augřtaķai walřts warai par Baltijas semneeku řaimneezifķam un moralifķam zeefchanam un wińu teefřchanos peeweenotees pareiřřizibai. Kad parařtâm weetejo semneeku klišmam un pořteem 1845. g. atķal peeweenojâs bada breeřmas, jo řchis bija atķal nerařchas gads, weetejee semneeki, eebaiditi no 1841. g.

šoda ekspedizijam, neeedroščinajās wairs greestees pehž palihdšibas un atbalsta pee weetejās wahžu waras, kura jau i tā nelabwehligi fekoja un špeegoja pafal semneekem wišās wiau gaitās. Ne tikai katrā prašibā, bet arī katrā pašemīgā luhgumā wahži bija gatawi redset dumpja dihgļus un basunet par semneeku dumpi. Filarets bija weenigais waras wihrs Rīgā, pee kura semneeki kaut kurā laikā wareja naht ar pilnigi atkļautu širdi pahrleezibā, ka wiņš daris wišu, ko špehs i uš weetas, i pee augstakās walsts waras semneeku labā. Filarets bija weenigais waras wihrs Baltijā, kuram semneeki tizeja kā šawam tehnam.

Šči Filareta eksterinā popularitate leelā mehrā sekmeja arī pareistizibas leetu Baltijā. Kā latweešchu, tā igaunu semneeki druhsmeteēs druhsmejās ap Filaretu ar luhgumeem peenemt top pareistizibā. Ščit atfahrtojās kristibas pirmslaidu parahdiba: ar ihsto Kristus kalpu druhsmejās wisnospeestafee, wisnowerdsinatafee un wisnabadsigafee laudis. Zit straušch bij peeweenošchanās wilnis, par to leezina statistika. 1843. gada beigās Filareta pahršinaschanā fastahweja 25 draudses ar 20686 draudses lozekleem, bet 1848. g. beigās Filarets jau pahršinoja 98 draudses ar 138.416 draudses lozekleem. Saprotama leeta, ka šči grandiošā kustiba wisleelakā mehrā ustrauza weetejos wahzeeschus, jo šchai kustibai neapšchaubami, starp zitu, bija pašihmes, kuras šazehla wahzeeschos baschas par wahžu wišuwarenibu Baltijā. Kad kā igauni, tā latweešchi leelām mašam šahka aiseet no luteranisma, tad ar to wini neapšchaubami isteiza šawu protestu pret šawu bargo un neschehligo nospeedeju, werdsintaaju un špihdšinataju — weetejo wahžu waru.

Weetejo luteranu basnizu, kā šinams, šchai laikmetā wahzeeschī bija pahrrešmušchi šawā absolutā rihzibā un padotibā, kapehž latwju un igaunu semneeki to ušstatija wispirms par weenu no eenihštās wahžu waras pafalpigeem organeem. Uš šawu iseešchanu no luteranu basnizas latwju un igaunu semneeki škaitijās arī kā uš šawas garigi religiošās dšihwes atbrihwošchanu no breešmigās wahžu waras. Šel šawā širdsapšinas dšihwē latwju un igaunu semneeki gribeja elpot brihwi un neatkarigi.

Weetejais wahžu špehks weenmehr un wišur ušstahjas wahzeetibai wajadšigos brihšchos kā labi un stingri organišets špehks: katris par wišem un wiši par iklatru, wiši kā weens. Kā organišets špehks ušstahjās wahzeeschī arī pret igaunu un latweešchu semneeku teekšmem atbrihwot šawu garigo dšihwi, šawas širdsapšinas dšihwi no padotibas wahžu warai. Špilgtus materialus par šcho laikmetu ir šakrahjušchi: J. Samarins, kn. Šachowšlowjs, mahz. Morošhins un Pospelows. Latweešchi un igauni preešch wineem bija šwešchi sematas šahrtas laudis, bet wišos wiau rakštos manams leels ihgnums un isbrihna par wahžu rihzibu un šimpatijas pret latweešcheem un igauneem. Aprakštamā laikmetā arī Kreewijā wehl pastahweja dšimtbuščhana. Zara Nikolaja I. waldiba negribeja wehl atšwabinat semneekus no dšimt-

buhšchanas. Inteligenzê gan sahtàs semneekem labwehliga strahwa, bet walts waru šchi inteligenze nepehja eespaidot. Bet kad šchis inteligenzes preekšstahwi, kà, peem. J. Samarins, eepasinàs ar Baltijas apstahleem, wini nelluseja; wini ar dšiku šašchutumum rakstija par wahzeeschu rihzibu un krahja wahzus nošodofschus materialus. Ar wahzu nošodifchanu wini newareja šagaidit labumus šawâ deenesta gaitâ, drihsak wineem radàs nepatilkšchanas, bet wini rakstija, jo zilwezibas juhtas winus dšina us to. Sawàs muischâs tahdi kà Samarins, nepeelahwa tahdu rihzibu, kahdu wini redseja Baltijâ. Wahzeetis šinatneeks Šchirens šawos rakstos zenšchas atšepškot J. Samarina faktus un šinas, bet weltigi, jo Šchirens rakstija ar šašchutumumu un dušmam kà weetejais wahzeetis, un tapehž newareja buht objektiws. Kas bij wairak eeinteresets šchajâ jautajumâ, waj kreewu muischneeks, inteligents un eerednis, waj weetejais wahzeetis? Tee wezee latweešchi, kas atminas klauschu laikus, un tee, kureem tehwi un weztehwi plašchaki šahštija par klauschu laiku dšihwi, wišš apleezina J. Samarina, kn. Šchachowškoja, Morofšchina un Pošpelowa materialu' faktu un aprakštu pareišibu. Kapehž J. Straumišcha „Raksti“ bija jaišdod Kreewijâ un kreewu walodâ un kapehž wahzu zenšura tos wajaja?

Morofškins zîtê weenu 40 gadu dokumentu is oberprokurora gr. Protošowa laiku šinodes arkiwa: „Pirmais štraujais weetejo semneeku wilnis pahreešchanas no lutertizibas pareištizibâ pahšteidsja Baltijas kungus. Tagad wini sahl atšchirgt, winu widû kuhšo nemitofšcha darbiba; wišas atšperas un wišas kaišlibas ir laištas walâ, wišas špalwas tšchirkt un wišas mutes iššplauj lahštus. Wišus pahraem energiška teekšme: no weenas pušes eebaidit waldibu ar warbuhtejo dumpju špoku, no otras — nowahrdšinatos semneekus ar warbuhtejo šoda ekspediziju špoku.“ Wahži ešot šašwehrejufšchees šawâ šarpâ, ka wišem wišreem jaet zihnâ pret jauno un wahzu interesein šaitigo pareištizibas štrahwu. Baroneem, garidsneekem, muischneekem, tirgotajeem, birgereem un wišem wahzeescheem jazensčàs šazelt pret šcho štrahwu administracijju, šahkot no polizijas kareiwja lihds ministreem. Wajadsibas gadijeenâ traufšmei jašneedsotees lihds trommantneeka un pašcha zara. Žariškofjotees wišem lihdsleekem, peeleeťot i luhgumus, i eebeedešchanu, i kufukdošchanu, i apmelofšchanu kà šlepenu, tâ atklahtu. Wahzeem nelabwehliges waldibas rihšojumi un preekšchraštij jaatšahj beš išpildišchanas Beidšot, šistematiški japeeleeťot pret semneekem wišš lihdsleki, lai tifa laika apturetu wahzu interesem draudofšcho semneeku pahreešchanu pareištizibâ. Daudš kas no šchis programas tika reališets jau Irinarcha laika. Ari Šilareta laika (1842.—1848. g.) wišš riteja pehž šchis programas. Pareištizibas štrahwas aparotaju preekšgala gahja muischneeki. Wina kà muischu ihpašchneeku rokàs bija toreisejo weetejo semneeku i šaimneeziškee, i wišš ziti listeni. Wišu šawu leelo waru un eespaidu wini wehrša pret

pareistizibas meflelajeem un pareistizigeem. Pareistizigeem muischneeki leedsjās dot semī strahdaschanai, dsina laukā no weetam — mahjam, kuras tee jau bij kopušchi no paaudses paaudsē. (Starp tahdeem padsihteem bija ari tagadejā Rigas Wirsgana Jahna tehwa tehws). Pareistizigos apkrahwa ar smagām klauschu nastam. Rā par ismeeflu, no pareistizigeem tika peedsihtas ari wišas nodewas un šeezini luteranu mahzitajeem par labu. Bada un aša truhkuma gados pareistizigeem netikai netifa parahdita nekahda pretimnahšchana no muischas pušes, bet tihšchi tos gados mehdsā peedsiht no wineem ari eepreefschejo gadu paradus. „Ja tu nebuhtu pahrgahjis pareistizibā, waretu pagaidit,“ — pareistizigeem parasti bija jadsird muischā. Kas atteizjās no pareistizibas, teem pretimnahza. Wagaru pahtagas darba laikā wispirms atrada pareistizigo muguras. Muischās pehreeni wisbeeschał peemeleja pareistizigos. Nekahdos muischas amatos pareistizigeem netika zeesti. Gimenes dsihwes nodibinaschana wareja notikt tikai ar muischas atkaju. Ari šchi muischas teesiba tika isleetota pareistizigo peesmeeschanai. Kad nahza refrutu werwešchana, pirmā kahrtā pareistizigeem tika nodoti „kreewos“, „lai tuwak eepasihstas tur ar šawu „kreewu“ tizibu,“ — mehdsā ironiset leelfungi. Pareistizigos mehdsā wišadi peesmeet i pašchi leelfungi, i winu muischu waras wišri.

Los laikos wišas teesas Baltijā atradās muischneeku rokās, un ari tās bij no augšchas lihds lejai pahrnemtas no pareistizibai špilgti naidiga gara.

Weetejās administrazijas eeredneeziba gandrihs waj wiša šastahweja waj nu no wahzu muischneekceem, waj no wineem ustižamakeem wahzeescheem. Wišā Widsemē 1846. g. bija tikai šeschi pareistizigeem eeredni, bet wiši pahrejee bija wahzeeschi, noteikti weetejās muischneezibas programas ispiditaji. Weens no weetejo apstahflu ofizialeem ismekletajeem raksta: „Weetejeem pareistizigeem semneekceem lutertizigo baronu nodaritas pahrestibas neapšchaubami peerahditas un tām ir ļoti nopeetnis raksturs. No akteem redsams, ka baroni naw kautrejuschees laust ne tikai teesjas formas un eefahrtu, bet ari wišadi pahrsneegt waras robešchas, un ar weseļu rindu energisku, steidšigu un sistematisku darījumig un wišeem špehkeem zentuschees nostiprinat šawus pretlikumigos darbus“ (skat. Изъ Архива кн. С. Шаховского, т. III. 72. l. p.). Šaprotama leeta, ka aktos šifseta tikai ļoti neleela dalina barona nodarito pahrestibu, jo nospeesto semneeku starpā bija nedauds tahdu waronu, kas eedroschinajās uusstahtees pret baroneem teesā waj pee administrazijas. Wišs baronu rešchims bij nepeeredsetu pahrestibu rešchims.

No baronu warmahzibas rešchima zeeta ne tikai semneeki, bet ari tee pareistizigeem garidsneeki, kureem bij jaušnem pareistizibā latwju un igauņu semneeki. Šchos mahzitajus wišās gaitās pawadija un usraudšija pareistizibai naidigee wahzu waras

preefſchſtahwi . Scho baronu waras wiſru flahtbuhne ween terroriſeja ſemneekuſ . Inzeemâ ſemneekuſ G. Sofs tifa areſtets par to, ka wiſſſch eſot zentees peerunat zitus ſemneekuſ pahreet pareiſtizibâ . Trihs nedelas wiſru notureja Rigas zeetumos . Wiſnam nodſina matuſ un kâ noſeedſneeku eekala kehdeſ . Turaidas draudſes teeſa peeſpreeda wiſnam 60 nuhu ſiteenuſ, kout gan „noſeegumuſ“ netifa peerahditiſ, bet teeſneſchi nirgajuſſcheeſ : „ja jau tu peenehmi krewu tizibu, tad peenem ari krewu ſodu.“ Pehz ſpreeduma iſpilditſchanas ſemneekuſ ſaſlimiſ, bet wiſna gimenei biſiſ jazeekſ galejſ truhkumuſ . Muſſchneekuſ Mengdenſ nodewiſ teeſai ſawu ſemneekuſ par to, ka taſ runajiſ ar ziteem ſemneekuſ par pareiſtizibu . Pat wahzu eeſtahdeſ newareja noſluſet Kalnmuiſſſchſ ſemneekuſ nahwi no muſſchneekuſ ſiteeneem pareiſtizibaſ dehl . Tahdoſ apſtahkloſ biſa wajaſdſiga iſziluſ waroniba, lai ſemneekuſ baronu eerednu flahtbuhne apleezinatu garidneekuſam ſawu wehſeſchanoſ pahreet pareiſtizibâ . Mahzitajſ Michailowſ (latweetiſ — Peebaldſenſ) ſino b. Filaretam par ſawam behdu gaitam Aluſſne . Baroſnſ Fitinhofſ wiſru neglihti iſlamajiſ un wiſadi kawejſ ſemneekuſ peerakſtiſſchanoſ pareiſtizibâ .

Michailowſ biſiſ ſpeeſtiſ aiſbraukt no Aluſſneſ preeſſchlaizigi, nenobeidiſſiſ darbu . Peerakſtiſſchanaſi pareiſtizibâ tifa eerahditaſ tikaſi nedaudſ noteiktas weetas, kuraſ atradâſ tahlu no pareiſtizibaſ un apdiſhwoteem zentreem . Semneekuſem, piriſm doſſchanaſ uſ ſcheem peerakſtiſſchanaſ punkteem, biſa jaiſnem no muſſiſſchſ ſpeziſala iſzeleſſchanoſ atkaiſa . Kad weena partija jau biſa iſzeleſſuſi, jauna partija wareja luhgt pehz atkaiſaſ ne agrak, kâ pehz aiſgahjuſſchot atgreſſchanaſ muſſiſſchâ . Zeleſſchana uſ peerakſtiſſchanaſ weetu preeſſch ſemneekuſem biſa nepahrtraukta moziſu gaita . Wiſruſ ſpihdſinaſſchanoſ un wajaſſchanoſ weiduiſſeeteoſa pee wineem weetejâ wara . „Jaapbrihno newainigo mozekku paſeetiſa,“ rakſta b. Filaretiſ, „teeſſcham patſ Deewſ ſtipriſna wiſru ſpehluſ pret wajaſtaju fanatiſmu un neziſweziſgo naidu.“ Kad mahzitaji noteiktâſ weetiſ eeraſdâſ peenem peerakſtiſſchanoſ, baronu muſſſchu wara leedſâſ dot telſpaſ peerakſtiſſchanoſ iſdariſſchanaſi, jeb peeſmejet pareiſtizigiſ mahzitajuſ, eerahdiſa ſchim mehrkim neatbiſtſſchanoſ telſpaſ : froguſ, ſmehdſeſ un pat ſtalluſ . Peerakſtiſſchanaſ biſiſ jaiſdara weetejâſ wahzu waraſ preeſſchſtahwiſa flahtbuhne un ſekſſchâ formâ : „Eſ aprinka muſſiſſchanoſ baſniſaſ mahjaſ ſemneekuſ pehz diwſkahrtejaſ mutiſſſchanoſ pahrbaudiſſchanoſ, apleezinu, ka no wiſaſ ſirdſ un dwehſeleſ wehloſ pahreet no lutertizibaſ pareiſtizibâ . Peeweenodameeſ pareiſtizibaſi eſ nepagehru un neſagaidu no walſdibaſ nekahduſ laiſziguſ labumuſ, nedſ no muſſiſſchneekuſ preeſſchroziſaſ, bet peeweenoſoſ tikaſi ſawaſ dwehſeleſ glahtſſchanaſi . Pehz peeweenoſſchanaſ apnemoſ wiſru, kâ lihdſ ſchim, beſ pretruſnaſſchanoſ padoteeſ iſkumiſgai warai un kalpot un ſtrahdat muſſiſſchneekuſam tâpat, kâ lihdſ ſchim . Scho apleezinaſumu apnemoſ un

apfolos fwehti ispildit, pretejâ gadijeenâ nahku sem likumiga siingra foda. Deewwahrdus wehlos klauwitees latweefchu walodâ, kuru es saprotu. Wisu fazito apleezinadams parakstos..... jeb paschrozigi uswelfu trihs frustinus.“ „Apleezibu fanehma eeredna „Lahtbuhtnê.“ Schi formula peewenoschanas tihkotajeem kâ wezeem, tâ jauneem bija jaekal no galwas. Ja kahds fahka stostitees, jeb kluhditees, formulu isteizot no galwas, eerednis to raidija prom. Noraiditam tifa dots terminsch, pehz kura winsch wareja par jaunu mehginat peerakstitees. Saprotama leeta, ka schâ termina laiku pareistizibas pretineeki ismantoja semneeka attureschanai no peerakstischanas, peeleeotjot wisus panehmeenus. Pehz peerakstischanas tifa doti feschî mehneschi „apdomaschanai“. Schos feschus mehneschus muischneeki un wahzu garidsneeki ismantoja wisnegantafai alkriteja schturmeschanai, lai gan ar peefmeeschanu, gan ar draudeem, gan ar teefchu spihdlinaschanu peefpeestu wispufejî no wahzeem atkarigo semneeku atteiftees no peewenoschanas pareistizibai. Kas ari pehz feschu mehneschu spaideem eatureja wehleschanos peeweenotees pareistizibai, teem atkal bija noteiktâ laikâ jamebro garais zelsch us norahditu peewenoschanas punktu. Pareistizigo basnizu Widsemê bij koti mas. Peewenoschanas zeremoniju nahzâs isdarit gadijeena telpâs, kahdas eerahdija peeweenotajam mahzitajam pareistizibai naidigâ muischas wara. Atkal notifa pareistizibas launa peefmeeschana. Muischas wara peewenoschanas zeremoniju isdarischanai mehdsa eerahdit wisnealbilstoschakâs telpas: schkukhnus, smehdes, pat kuhntis (!). Schi peefmeeschana kâ mahzitajeem, tâ peeweenojameem bija padewigi japanes, jo bes muischneeka peefrischanas zitas telpas nebij atrodamas. Pagasta namu telpas mahzitajam nebija peeeetamas, jo ari par tam waldija muischas. Ja kahds semneeks peelautu zeremoniju isdarit sawas dsihwojamâs telpâs, wiau muischneeks padsihtu no mahjam, jo wisas semneeku mahjas pehz likuma peedereja teem pascheem muischneekteem, kam peedereja muischas. Kn. Schachowiskojs sawâ grahmatâ peewed gadijumus, kad semneeki padsihti no mahjam titai par to, ka dewuschî nahtsmahjas pareistizigo mahzitajeem, kad pehdejee apbraukaja peewenoschanas punktus.

Baroneem wispufejî padotâ luteranu toreisejâ garidsneeziba ari gahja nifnâ karâ pret pareistizibu un peeleeotja tahdus panehmeenus, par kureem teescham jabrihnâs. Pareistizibu i no kanzeles, i ahrpus kanzeles tâ lamaja us to nejschelligako: par „sahšana tizibu“ (stat. Schachowiskoja materialos), par sunu tizibu, neisglihtotu kauschu tizibu. „Kreewu Deews esot mulligaks par kaki, jo mahjai aisdegotees, kakis islezot, bet kreewu Deews fadegot“. „Pee kreeweem burwi burot“. „Kreewi basnizâ kâ wehreschi badotees“, „kreeweem ari putnis esot Deews“. „Kreewi klanitos ari zirwja preekschâ, ja Pestitajam buhtu galwa nozirsta ar zirwi“. „Dot sw. wafarinas behrneem, kâ to darot kreewi, esot tikpat,

fà dot to funeem". Kopaschu mahzitajs Walters 1846. g. 8. septembrì issauzis draudjes preekschâ semneeku Bedrina un fazijis: „Es dširdeju, ka tu gahjis us kreewu muischu peerafskitees pareistizibâ. Bet waj tu nesini, ka godigi zilwefi schai tizibâ nepahreet, winâ pahreet tikai mukli, neleschi un zuhtas... Lai eet tee, kas ir zuhtas.“ Pehz tam mahzitajs peegahjis pee Bedrina un fkraspejis tam gihmi, fazidams: „tà kreewi šwaida ar elku.“ Daschi mahzitaji eegalwojuschi tautai, ka kreewu tiziba esot paganu tiziba, ka pahrgahjeji pahrdodot fewi un sawus behrnus welnam. Zehsu mahzitajs draudejis nolahdet wisus pareistizigos. Par fewischki eemihlotu pareistizigo terrorisefchanas panehmeenu bijusi pareistizigo miruscho peefmeeschana. Pareistizigeem sawu atfewischi kapsehtu wehl nebija, bet luteranu mahzitaji nepeelahwuschi pareistizigeem apbedit sawus miruschos luteranu kapos. „Glabajeet sawus sprahgonus pee welneem purwâ,“ tà atzirtis Lasdonas mahzitajs Prauleenas semneeka „Deelâ Kalpa“ radineefeem, kad wini luhguschi eerahdit weetu kapsehtâ „Deelâ Kalpa“ apbedischanai. Radineefeem nefas zits neatlizis, fà apbedit miruscho meschâ, lihdsjâs kapsehtai. Us Deelâ Kalpa kapa sabehrto semes kaudsi wehl nesin atpafak rahdija tehwi behrneem, peemtinot, ka sem schis semes kaudses gulot pirmas schâ nowada pareistizigais. Luteranu Lasdonas kapos paplaschinot ari Kalpa semes kaudse tika eetilpinata kapsehtâ, jadomâ, ais nesinaschanas, kas schi par semes kaudsi. Schachowskjos peewed peemehru, kad schahda mirona peefmeeschana peelaišta ne atteezibâ us pareistizibas barwedi, bet atteezibâ us miruscho pareistizigo masu behrnu, lai spihdsinatu un kirzinatu wina wezakus. Kad pahrgahjeem bijusi wajadsiba isnemt tà sawuzamâs metrifkâs apleezibas ar dsimfchanas waj laulaschanas dateem, tas pats Lasdonas mahzitajs mehdsis teift: „Nefahdu leezibu es jums isdot newaru, jo ne pagani, ne lopi manâs grahmatâs naw peerafsiti.“

Weens no pirmâ pareistizibas laifmeta mahzitajeem, Menschikows, raksta b. Filaretam: „teescham behduku listens gaida wisus tos, kas peeweenojas pareistizibai.“ Neapschaubami „bahra behrni“ un behduki bija tos laifos ari wisi tee latweeschi, kas palika lutertizibâ, jo wisi latwju semneeki, bes isnehmuma, tos laifos bija no teefista weedokla ne wairak fà muischu inwentars. Kad Prauleenas leelskungs mainija Lihbeeschu mahjas pret pahri fugas kurtu, tad tas nosihmeja, ka par kurtu pahri teef dots ne tikai Lihbeeschu mahjas semes gabals, bet ari schâs mahjas semneeki, fà mahjas inwentars. (Wehl lihdsj schai deenai Lihbeeschu mahjas tautâ teef sawuktas par Kurt-Lihbeescheem). Waj tas nebij behduku listens, kad zilwefus wehrteja semak par kurteem?! Semneeks wareja atfazitees no mahjas, bet aiseet us zitu pagastu bes muischneeka peefrischanas newareja. Nefas zits atteikusham neatlika, fà pahrdot inwentaru un eet pee zita sawimneeka par kalpu. Tee no scheem behdukeem, kas pahrgahja pareistizibâ, ne-

apſchaubami pahrwehrtā ſawu liſteni wehl neiffakami behdigafu laizigā ſinā, jo wini bargos kungus padarija preeſch ſewim wehl neiffakami bargakus. Neisprotami aplams ir no wahzeem apgroſibā laiſts apgalwojums, ka ſemneeki, peeweenodamees pareiſtizibai, eſot wadijuſchees no laizigeem materialeem apreſhineem. Scho apgalwojumu dokumentari apgahſch tā parakſta ſaturſ, kuru wahzu waras wihru klahbtuhtnē dewa ikkattris, kaſ peeweenojās pareiſtizibai. Naw peelaiſchama doma, ka wiſa ſcho parakſtu deweju maſa, dodot ſwinigu ſolijumu un apleezinajumu, ir peekopuſi apſinatu un wiltigu meloſchanu. Scheem parakſteem ir ſwehraſta rakſturs. Buhtu pahrdroſchi domat, ka wiſi ſchee wairak deſmit tuhkſtoſchi latwju un igauku ſemneeki ir bijuſchi apſinigi wiltus ſwehrataji. Ja toreifejee wahzeefchi, ka nekautrejās latwju ſemneekus peelihdſinat darba lopeem, wareja tik ſemu domat par latwju ſemneeku ſwehraſtu, taſ ſaprotams, bet jabrihnās, ka dſimti latweeſchi war peeweenotees ſchām latwjuſ pulgojoſchām un paſeminofchām beſpamata tenkam. Rā wahzi ſchahdas ſemas tenkaſ zehla, to war iſſklaidrot ar to uſtraukto gara ſtahwolli, ſahdā wini atradās, nowehrojot ſawus muhſcha wergus wairak deſmit tuhkſtoſcheem iſejam garigi-religioſā ſinā iſ ſimteem gadu ilgi kaltām wahzu waras kehdem, ar kurām latwji bija ſawaſchoti i laizigā, i garigā ſinā. Skopulis tatſchu trihz par katur ſantimu. Scho ſemo tenku atbaſtiſchanai latweeſchu aprindās naw pamatu un iſſklaidrojumu.

Newis pehz laizigeem labumeem tihkoja tee latweeſchi, kaſ pahrgahja pareiſtizibā, bet gan pehz dwehſeles meera. Breeſmigeepreedſihwojumi 1841. g. ſoda ekſpediziju laiſā, peedſihwojumi zee-tumos, uſ ſodu benkeem un pee ſodu ſtabeem, wiſi peedſihwojumi, kuru wineem ſagahdaja uſ weetam bargee leelkungi un winu rokaſ puiſchi, nepahrprotami leezinaja latwejem, ka pareiſtizibaſ peenemſchana wineem nekahdus laizigus labumus neſola, bet, turpretim, neſ tikai laizigas zeeſchanas. Sawus ſwehraſta parakſtus latwju un igauku ſemneeki dewa pilnigi ſirſnigi un godigi. Peenemdami pareiſtizibu, wini teeſcham wadijās tikai no garigeem un ſwehteem pamudinajumeem. Scho garigo pamudinajumu ſtarvā neapſchaubami leelu lomu ſpehleja wehleſchanās atbrihwot ſawu ſirſdapsinū no wahzu garigām ſchnaugam, uſbuhwet ſawu garigo dſihwi neatkarigi no apreebuſchās baronu waras, ſaſneegt eeſpehjamu paſchnoteiſſchanos ſirſdapsinaſ leetās. Schee mehrki nerunā pretim tam ſwehraſta parakſtam, kuru dewa latwju ſemneekſ, pahrejot pareiſtizibā. Scho mehrku ſaſneegſchanaſ droſchſirdigee un waronigee pahrgahjeji zeeta wiſu, ko nahzās zeeſt: ſoda ekſpediziju breeſmaſ, i zeetumuaſ, i ſpihdſinaſchanaſ, i nodewaſ, i padſihſchanaſ no paaudſchu paaudſem eefoptām mahjan, i wiſu zitu, ko teem nahzās zeeſt.

Schiſ latwju teeſmaſ pareiſi uſtwehra un dſiki ſaprata biſkapi Irinarchſ un Filaretaſ, jo wini ſirſnigi nahza tam preti, un

tikai ar to ir isslaidrojami wiau pahrsteidsofchee mifiones panahkumi pareistizigās mifiones laukā. Turpinadams wahzu war-mahzibas pahrtraukto b. Irinarcho darbu, b. Filarets jau paschā sahkmā atklati un drofchārdigi usstahdija preefch teem laifeem pahrsteidsofchu losungu: latwju tautas garigā wadifchana janodod mahzitajeem un skolotajeem, kuri zehlfufchees no paschas latwju tautas. Latwju tautai tahds losungs toreis bija pilnigi jauns. Pat sweedru waldifchanas laikā nefas tamlihdfigs netika deklarets. Pee wirskundsibas peeradufcheem wahzeefcheem fchis losungs newareja patift, jo latwju garigo dshwi gadu fimteneem ilgi wini bija turejufchi tikai wahzu rokās un warā. Latwju usajinaschānu us garigu paschdarbibu wahzeefchi usfkatija par dumpi pret pastahwofcho fahrtibu, un tapehž ari peeleeetoja wifus lihdselkus, lai Irinarcha un Filareta jauneerauto strahwu augstakās waras azis nostahditu par dumpigu strahwu, — par fazelifchānos pret pastahwofcho fahrtibu. B. Filarets nelahwās eebaiditees ar tahdu leetas nostahdifchānu. Winsch usstahdito losungu fahka neatleekami realizet. Jaunpeweenoto latweefchu starpā winsch famekleja diwus zeenigus mahzitaja amata kandidatus un eefwehtija tos par mahzitajeem: Jehkabu Michailowu (no Peebalgas) Rigas latweefchu draudsei un Dahwidu Balodi (dšimufchu madleneeti, bijufcho brahku draudfchu popularo fludinataju) — Laudonas draudsei. Wairak kā 600 gadus no weetas latweefchi bija fpeesti nowehrot fawā dshiwē tikai wispufēju nospeedofchās wahzu waras peeaugfchānu. Kad kā garigā, tā laizigā dshiwē fchi apreebufees wahzu wara guleja us wineem kā smags flogs, kad wahzu wara ar ahrfahrteju modribu fefoja katrai kufstibai un ar nezilwezifstu neschehlibu speeda noft katru wismasako latwju teefsmi atratitees no fchi wahzu waras floga, kad latwji bija gatawi nahkt pee pahrleezibas, ka teefcham wineem „nawa fawas mahmulinas, kas eezehla faulitē“, ka pasaulē naw neweena atfauziga spehka, kas nahktu latwjeem palihgā eestarinat kā nakts tumfā wiau wergu dshiwē jel masako brihwibas un neatfaribas ftarinu, tad b. Filareta usstahditās tefes par garigās patchdarbibas peelaufchānu latwjeem („latwju mahzitajeem un skolotajeem jabuht latwjeem“) pahrsteidja latwjus. Tihri latwifku, no wahzeem neatfarigu, latwju tautas dehlu wadifchānā nodotā draudfchu nodibinaschāna parahdija latwjeem, ka wineem teef dota fattifkā eefpehjamiba attihstīt no wahzeem garigā laukā pilnigi neatfarigu paschdarbibu. Nemot wehrā to, ka fcho dahrgo eefpehjamibu wineem fagahdaja pareistizigās basnizas wirsgans, wini ar wifu firdi dedfigi un strauji metās pareistizigās basnizas fkehpti, usfkatidami wiau par fen loloto un fengaidito mahmulinu, kura firsnigi grib un war nospeestos latwju bahra behrnus „eezelt faulitē“ un weft pee gara gaismas. Ar tahdu neaprafstamu aifrautibu, lahda parasti peemiht tikai tautu tihri garigām teefsmem un kufstibām, latwji, nerekhinadamees ne ar ko, ne ar fahdām wahzu waras bardfbam un pretfoleem, dšinās pehž pareistizibas,

netizedami tās kengatajeem, nebaidijās ne no kahdeem wahzu waras draudeem un teescheem hardšibas peeleeetojumeem. Ari weetejā wahzu wara šaprata, ka leeta paleef loti nopeetna, ka latwju atbrihwofchanai no wahzu waras teef eerauts zeksch, un tapehž fanehma wisus sawus ipehkus šchās tautas strahwas un kustibas nospeeschanai, peeleeetjot pret winu tos pašchus panehmeenus, ar kureem wini daschā sinā peeweiza šcho strahwu 1841. gadā. Wahzeetis generalgubernators Pahlens greesās pee zara ar plāschu motiwetu šinojumu, kurā zentās pahreju pareistizibā nostahdit „par rewoluzionaru kustibu“. Šchi kustiba apdraudot weetejo luteranu bapnižu, bet weetejai muišchneezibai tā draudot ar šemneeku šazelšchanos. (Кн. Шаховской, Сборн. материаловъ Т. III., 508). Bet Pahlēna denunziazija zeeta neweiškmi. Lai gan Pahlenam un wina draugeem, weetejo wahzu waras wihreem Peterpili, 1841. gadā bija isdeweēs waras zekā iswajat no Latwijas b. Irinarchu, bet pret šemneekeem neschehligās šoda ekspedizijas šarihkot wairs neisdewās. Irinarcham Peterpili isdewās šewi pilnigi un wispušeji reabilitet un peerahdit, ka weetejās wahzu waras rihžiba ne tikai pret winu, bet ari pret weetejeem šemneekeem ir bijuši netaišna. Weetejā wahzu wara ar to šinamā mehrā bija diskrediteta augstakās walšts waras preekschā. Šcho netaišnās weetejās wahzu waras diskreditešchanas darbu šekmigi turpināja Filarets. Filareta isšauktās rewizijas atkahrtoti leezināja augstakai walšts warai, ka wahzu šinojumi par weetejeem apstahkeem ne tikai naw objektivi, bet ka tee apšinigi domati augstakās waras maldišchanai.

Kad b. Filarets dabuja šinat par jauno Pahlēna denunziaziju, winšch neatleekami un neatlaidīgi šahka informet augstako walšts waru par patešo šahwofli Baltijā. Biskaps Filarets rakstija: „Wairak kā pusgadu šcheit deenu no deenas šasunē, ka weetejee šemneeki gatawojotees usšahkt nemeerus, pat ka nemeeri jau šahkuschees. Bet šchehligais Deews eetur nelaimigo šemneeku starpā til dšiku meeru, ka teeschi jabrihnās, kā bada breešmam pšofotees muhšu šemē, war pastahwet tahds dšikš meers. Ja tas naw peerahdijums, ka pareistizibas eenaidneeki peeleeeto tās apkarošchanai nepateesību, kahdi tad wehl wajadšigi fakti un peerahdijumi? Pehž manas dšilās pahrlēezibas buhtu laiks nodot tešai tos, kas šaunprahtigi maldina augstako waru ar nepatešām baumam.“ Tešai Pahlens netifa nodots, bet Rigas generalgubernatora postens winam bij jaatšahj. Pehž tam, kad wahzu waras wihri bija zeetuschī neweiškmi Peterpili, wini mehgināja wehl reiš weetejeem lihdsjekleem nospeest pareistizibas štrahwu. „Weetejo šemneeku zeeschanas pahrsneeds katru mehru...“ „Drihs nepeetifs zeetumos telpu,“ rakstija b. Filarets, „pašchi ismeklēšchanas tešneschi isšakās, ka leetas, par kurām šloga zeetumos weenteesfigos šemneezinaus, ir neezigas, un wahzi tomehr tikai ar to ir nodarbinati, ka šer newainigos kā šahdu

medijumu. Pareistizigeem sem wahzu waras flahjäs ne labat, kà pirmeem kristigeem sem bargäs paganu waras... Jaapbrihno fcho mozekku isturiba... Tagad tee wehl pasemigi eet uf wahzu teefam, kà awis uf flattefchanu. Bet kad buhs beigas fchai afins illeefchanai, fchai zilweku pazeetibas pahrbaudifchanai?..." „Wif lihdsfekki teef peeleetoti, lai apturetu un isnihzinatu semneefos teefchanos pehz pareistizibas**). Pahlena pehznahzejs, generalgubernators Golowins, eepasinez ar weetejeem apstahfleem, fawâ gada pahrfkatâ fino augftakai walfts warai: „Stingri apfargajot fawu wahzu nazionalifmu, weetejee muischneeki gribetu, lai wifai Baltijas peekrastei buhtu wahzu rafsturs. Geradufchi no laika gala semneefus ufftatit par fawu pilnigu ihpafchumu, wina semneeku pahreefchanu pareistizibâ zenschäs noftahdit par fazelfchanos pret pafthwofcho fahrtibu, par dumpi. Un teefcham, pahrtuhfktot fchai pehdejai garigai faitai, fas tagad wehl faifta muischneefus ar weetejeem eedsimteem, wahzeefchi, fas fafhahda uf weetas tifai weenu trihspadfmite eedsihwotaju daku, nokluhtu ifoleto un eenihsto eenahzeju-fwefehneeku fthawolli. Schahdai pahrmainai waretu buht lifteniga nofihme Baltijas pee-frastê.... Lai kawetu weetejo semneeku pahreefchanu pareistizibâ, weetejâ wahzu wara ir darijufi dauds wairaf, nekâ peelauf likums. Peeleetoti wif lihdsfekki. Bet fchai kufstibai ir dfilas falnes. Scheit no weenas pufes ifpaufehäs muischneeku teefhme paturet fawâ pilnigâ werdfibâ weetejos eedsimtos, no otras pufes, weetejo eedsimto dfilais naidis pret nefchehligeem fungeem, bargo eekarotaju pehznahzejeem, un teefhme pahrraut wifas garigäs faites ar teem zeribâ atfwabinatees no fwefehineeku wirsfundfibas. Tâ kà semes pahrwaldifchanas organi wif fcheit atrodäs wahzu muischneezibas rokäs, tad tee pabalfta tifai wahzeetibas interesef un aiffrufto wifus zelus, pa kureem weetejo eedsimto fuhdfibas par pahrestibam un netaifnibam waretu nonahkt lihdf augftakai walfts warai. Sawâ nospeeftâ fthawolli latweefchi un igauwi zerê jel pareistizigos garidsneefos atraft few aifstahwjus pret wahzu warmahzibam. Wahzu garidsneeziba ifturas pret latweefcheem un igauweem tihri tâpat kà muischneeki. Schais apstahfkos meklejams eemefflis, kapehz weetejee eedsimtee tif neatlaidigi teezäs pahrmainit tizibu. Refahdeem ahrejeem mufnajumeem fcheit naw bijufi weeta. Ne ar fahdeem ahrejeem mufnajumeem fchahda neatlaidiga kufstiba naw iffauzama.“ Turedamees pee tahdeem eefkateem, Golowins pats aktiwi neufthahjäs pret latwju un igauwi semneezibu un winas teefchanos pehz pareistizibas, bet ari aktiwâ zihnä ar pareistizibu wajajofcheem fpehkeem wifsch neeftahjäs, jo wifsch apfnajäs leelo wahzeefchu fpehu Baltijâ un peenahzigi nowehteja wiau milfigo eefpaidu pee galma. Uf weetas wahzu wara ari Golowina laikâ rihfojäs ar semneefkeem patwarigi un warmahzigi. Reif-reifsem winai ifdewäs pat Peter-

*) Biffapa Filareta finojumi 20. Vl., 27. IX. un 14. XII. 1845. g

pili zaur faweem galma laudim eeguht sawu nekistribu atbalstifchanu. Par aktiwo waditaju zihnâ ar wahzeefcheem fâ bija tâ palifa Filarets weens pats un wina stahwoflis ari Golowina laifâ bija gruhts lihds pahrmehribai.

Neluhfojotees uf wahzu waras warmahzigo pretofchanos, latweefchu un igauku semneeki pluhda pareiftizibâ milfigâm maſam. Bija jaorganisè tihri no jauna leels fkaits draudſchu un tam jadod mahzitaji un ſkolotaji, latweefchu un igauku walodas prateji, bet toreifejo latweefchu un igauku widû inteligento ſpehku nebija, jo wahzu weetejâ wara, wairaf fâ 600 g. waldot, bija apſinigi turejuſi latwjuſ galejâ gara tumſibâ, noſpeefſhot beſteefigos wergos wifus garigos zenteenus, aiſtruſtojot wergeem wifus zelus, pa kureem tee waretu nahft pee gara gaifmas un pee kulturelas paſchdarbibas uſſahfſchanas.

Filarets teeſchi preteji ſchai wahzu ſiſtemai uſſahhdija ſkaidru praſibu: latwju un igauku draudſem jadod mahzitaji un ſkolotaji latwji un igauki un ſchahdu nazionalu mahzitaju un ſkolotaju ſagatawoſchanai Rigâ janodibina atteezigas ſkolas. Latwju un igauku kulturalo paſchdarbibu Filarets uſſkatija par tahdu ſcho tautu teeſibu, kuras eemeefſchana dſihwê ne tikai jaatlaui, bet wiſeem lihdsfeleem jaatbalſta fâ walſtij, tâ baſnizai. Uſſahhdijis praſibu, Filarets, ar winam peemihtofcho energiju un neatlaidibu, ſpehra ſolus ſchâs praſibas iſweſchanai dſihwê. 1846. g. 11. februarî winſch ſaſneedſa, fa zars Nikolajs I. apſtiprinaja ſinodes lehmumu par Rigas garigâ ſeminara nodibinaſchanu Rigâ. Jau 1847. gada 1. ſeptembri Rigâ ſahka darbotees „Latwju un igauku Rigas garigâ ſkola“, kuras uſdewums bija: tſchetru gadu laifâ ſagatawot latwju un igauku behrnus uſnemſchanai ſeminara. Teeſchi pehz tſchetreem gadeem — 1851. gadâ ſahka darbotees „Rigas garigais ſeminars“. Nemot wehrâ latwju un igauku ſemneeki galigo nabadſibu, Filarets ſaſneedſa to, fa latwju un igauku behrnu audſinaſchanai fâ pee garigâs ſkolas, tâ pee garigâ ſeminara tifa eerihlotas ſpezialas ſtipendijas latweefchu un igauku behrneem. Tahdâ zelâ wiſnabadſigakeem klaufchineefku behrneem tagad tifa dota eefpehja iſſkolotees par ſawas tautas garigeem wadoneem — mahzitajeem un ſkolotajeem. Bet ſeminara abiturienteem kluwa peeeetamas ne tikai mahzitaju un ſkolotaju weetas: wini baudija walſts deenafte teeſibas ari zitos darba laufos.

Ari Kreewijas augſtkolu durwis wiku preeſchâ weefmihligi atwehrâs: daſchi no ſeminara abiturienteem ſtahjâs garigâs akademiâs, daſchi uniwerſitatês un greeſâs atpataf ſawâ tautâ fâ augſtakâs kwalifikazijas kulturaloe darbineeki: adwokati, ahrſti, inſcheneeri, paidagogi, teeſneſchi, agranomi un t. t. Noteikti jakonſtatè, fa pateizotees Filareta dibinatam garigam ſeminaram, no wiſnabadſigako latwju aprindam ir nahkuſchi pee iſglihtibas daudſimti latwju tautas druwas kopeji. Bet lai pilnâ mehrâ nowehrtetu Filareta nopelnus latwju tautas dſihwê, janem wehrâ, fa

eepreekšējos 600 g. neweens no wadošēem Baltijas wahžu waras wihreem naw eedroščinajees uštahdit un nest dšihwē tēš lihdsīgu Filarets tēšē: latwju tautas garīgā wadiba janodod latwiskās rofās, bet latwju tautas garīgo waditaju šagatawofšana janem uš šawa rehkina walstij un bašnizai. Šahada tēš wahžu tēšchās wirsfundšibas laiķā nebij domājama. Filaretam neapstrijdami peeder tas gods, ka winšch ir uštahdijis šcho tēšē un ir pirmāis spēhris realus šolus šchās tēšes iswēšchanai dšihwē.

Filareta garīgais seminars ir pirmā widusškola Latwijā, kas dibinata ar tēšchu mehrki usnemt un isglihtot latwju dehlus, lai dotu wineem eēšpehju tēšchi pehž seminara kurša nobeigšanas stahtes darbā šawas tautas labā, bet ja kahds wehlejšās, tad ari turpinat šawu isglihtibu Kreewijas augtškolās. Lai Filareta nopelnu pareiši nowehrtetu, janem wehrā ari tee apstahkli, pee kahdeem Filarets uštahdija šawu tēšē un isweda to dšihwē. Pašahjušchā gadušimtena tšchetrudēmitee gadi, kā mehš jau šinam, bija tēšchi tas laikmets, kad weetejā wahžu bruaneeziba jo šewišchki neschehligi šmazināja un spēeda, isfuhza un postija latwju semneekus, šewišchki Widsemē, bet Kreewijā waldija bargais Nikolajs I., kura galnā weetejeem wahzeescheem bija milšigs eēšpāids, kad Kreewijas inteligenze šmagi zeeta no šchandarumu šchēša, nezilwezīgā wahzeescha Benkendorfa, kad pat runat par semneeku interesem un tēššbam bija wairak kā riskanti. Kad 1842. gadā Filarets eebrauza Latwijā, šcheit plošijās šodu ešpedizijas un kara tēšas. Un tomehr Filaretam peetifa wihrišchibas un drošmes uštahtees ar liberalām idejam. Filarets lika šawu pamata atmeni latwju un igauņu inteligenzes radšchanai, ar ko tika likts pamats latwju un igauņu pašchapsinas un kulturas atihštibai. Latweeschu un igauņu atmodas laikmetā darbineeku widū Filaretam neapstrijdami peeder iszilus weeta. Filareta nopelni nedrihšt buht noklusēti.

Wahžu aprindās Filareta dibinato Rigas „latwju-igauņu školū” usnehma ar dšilu naidu un wišadi zentās bremset šchis školās darbu. Kad Filarets gresās pee weetejām eestahdem ar zirkularu luhgumu eeteikt šchāi školai školneekus, gandrihš no wišām pušem winam bij jāšanem šinajumi, ka semneeki newehlotees (?) šawus behrnus šuhtit uš jaundibinato školū, bet kahda eestahde šinoja, ka atrasts weens weenīgais pušens, furu wezati labpraht buhtu atdemušchi šchāi školā, bet, par nošcheloschānu, šchis behrns ešot krolpis. Wahzi zentās eegalwot semneekeem, ka Filareta škola ešot nefas žits, kā lantonistu škola, ka winā nodotos behrnus „kronis” pahrnemot pilnīgā šawā ihpašchumā. Ne-uhšojotees uš wišu to, kandidatus usnemschānai školā atrada pats Filarets. Noteiktā laiķā — 1. septembrī 1847. gadā škola uššahka šawu darbu.

Latwju-igauņu školās atklašchāna tomehr ne uš reišes nowehrša mahžitāju kandidatu truhkumu. Školā peenemteem behrneem bija jataiša zauri garais školās un seminara kuršs (10 gadi),

bet tekofchâ brihdi Filaretam ar mahzitaju un skolotaju weetu kandidatu atraſchanu gahja gruhti. Starp latweeſcheem wiſch atrada tifai diwus kandidatus: J. Michailowu un D. Balodi, furi daudſmaſ bija ſagatawoti atbiidigam draudſes gana amatam. Schahda kandidatu bada nowehrſchanai tuwakâ laikâ Filarets (jau 1843. gadâ) ſaſneedſa, ka Pleſkawas garigâ ſeminarâ ſahka paſneegt latweeſchu walodu teem audſekneem, furi wehlejâs eenemt mahzitaju weetas Latwijâ. Atkahrtoti Filarets greeſâs pee Kree-wijas garigâm augſtkolam un uſaizinaja to abſolwentus dotees deeneſtâ uſ Latwijû. Filareta ideals bija: dot latwju draudſem mahzitajus un ſkolotajus latweeſchus, furi pilnigi pahrwalda latwju walodu un tee, kâ latwju ſirds un dſihwes paſneji, war eeeet latwju dſihwê kâ „ſawejee“ (ſk. Filareta ſinøjumu Sinodei). Bet pagaidam bija japahrteek ari ar eenahzejeem. Lai gan ſcheem eenahzejeem gruhti nahzâs ſtrahdat maſ paſiſtamas tautas widû un winu latwju waloda nebij perfekta, tomehr wini ar ſawu latweem neparaſto weentahrſchibu (latwji ſawos luteranu toreifejos mahzitajos, mehſ ſinam, bija paraduſchi redſet augſtprahtigus wahzu lungus), ar ſawu ſirſnigo labwehlibu noſpeeſteem latwju ſemneekem, auwa tautâ pilnigu uſtizibu. Katris no ſcheem mahzitajeem ſawâ weetâ zentâs buht par tahdu pat latwju ſemneeku aiſbildni un aiſſtahwi, par tahdu Latwijas zentrâ bija Filarets. Laſot ſcho mahzitaju referejumus Filaretam, teeſcham jabrihnas, ar zil dſilu ſirſnibu, lihdsjuhtibu un labwehlibu ſchee eenahzeji iſturejâs pret wineem ſweſcho latwju tautu un ar tahdu paſchaisleedſibu wini dewâs zihnâ ar wareneem latwju kalpinatajeem-wahzeeſcheem. Wiſi wini, ſemneekus aiſſtahwot, ir dabujuſchi ſtahwet wahzu teeſu preeſchâ, kopâ ar ſemneekem zeeuſchi rupju peeſmeeſchanu no wahzeeſcheem, un tomehr turejuſchees ſawos poſtenos un neatlaidigi iſpildijuſchi ſawus peenahlumus.

Wiſigi gruhtumi Filaretam radâs ari ſakarâ ar jauno draudſchu apgahdaſchanu ar deewnameem. Jaunu deewnamu zelſchanai, nemot wehrâ jaunatklahto draudſchu ſkaitli, truhka lihdsleku. Jaunusnemtee draudſchu lozekli bija tik nabadſigi, ka no wineem nebija ſagaidami nekahdi ſeedojumi deewnamu zelſchanai. Ari Sinodes un eparchijas budschetam nebija pa ſpehkam weenreifiſgi aſignet ſumu wairak kâ peeздеſmit deewnamu zelſchanai. Jaunâm draudſem pagaidam bija japahrteek ar gadijeena telpam deewahrdu notureſchanai. Kur nebija walſts warai peederofchu telpu, bija jagreeſchas ar luhgumu pee weetejâs waras organeeem, kuros wiſos noteižoſchâ wara peedereja weetejeem muiſchneekem, t. i. neſameerinameem pareiſtizibas eenaidneekem. Regiſtreti gudijeeni, kad weetejâ wara kategorifki atteizâs eerahdit telpas pareiſtizigo deewalpojumu notureſchanai, un deewalpojumi bij janotur ſem klajâm debefim. Bija paraſta leeta, ka deewahrdu notureſchanai tifa eerahditas pawiſam neatbiſtoſchas telpas, peem. frogi, ſmehdes, leetoſchanai nederigi wezi ſchekhni, pat ſtallu peeleeſamâs telpas. Tauta beſ tizibas iſſchkiribas dſili apwainojâs

par ſchahdeem peefmeefſchanas weideem un no paaudſes paaudſê kultiwejas naidſ pret peefmehjejeem. Tagad gruhti eedomatees, ziſ nabadſiga bija ſchahdu deewnamu eefahrt. Tikai daſchâs weetâs Filarets jau wareja fertees pee jaunu baſnizu zelfſchanas, bet ſcheit winam bija japeedſihwo jauni pahrebaudijumi: weeteja wara pat par atlihdsibu leedsâs eerahdit baſnizas zelfſchanai peemehrotu weetu, jeb tika eerahditas nepeenemamas weetas: tahku no weetejeem apdſihwoteem zentreem un leelzeleem, daſchbrihd pat meſchos un purwajos. Weeta katrai baſnizai bij jaekaro pehz gruhtas zihnas. Tikai pehz gruhtâs zihnas wareja eekarot ari kapſehtu weetas. Kad ſemneeki leedsâs peenemt kapſehtai eerahdito purwajo weetu, winus peefmehja: „Scheit tatſchu jums buhs mihtſtaka dobjû rakſhana, bet juhſu ſprahgoneem buhs mihtſtaka guleſhana.“ Ruhjeenâ, peem. pareiſtizigeem bija eerahdita tiſ ſema kapu weeta, kur iſrofot diwu pehdu dſiku bedri, pawajaros un rudenos to pildija uhdens. Lihki bij jalaiſch teeſchi uhdeni. Palu laikâ wiſu kapſehtu pahreſdſa uhdens un ſkaloja laukâ lihkus no kapeem. Suni un wahrnas tad konkureja iſſkaloto lihku ploſiſchanâ. Regiſtretſ gadijeens, kad zuhka waſajuſi pa ganibam iſſkalotu behrna lihkiti. Kur weeteja wara leedsâs eerahdit pareiſtizigeem kapu weetu, tur pareiſtizigo ſtahwoklis bija wehl gruhtakſ. Mahzitajſ Menſchikows ſino b. Filaretam par gadijeenu, kad poze-meete E. Mikelfons ſchetras nedelas ilgi (no 2.—29. dez.) ir apſtaigajuſi weetejos waras wihrus, luhdsot atkaju apbedit ſawu miruſcho 4^{1/2} mehneſcha wezo behrninu weenigos weetejos luterizigo kapos. Atkaju winai naw dota tapehz, ka luhdſeja ir bijuſi pareiſtiziga. Liſ lihdsjuhtibas malkas wedeji nogahdajuſchi lihkiti uſ Limbaſcheem, kur tas apbedits pareiſtizigo kapos. Rowehrojuſchi ſchahdus apſtahklus, ſemneeki prahtoja: niſnee leelſfungi ſawâ augſtprahtibâ Deewa nebihtas un zilweku nekaunâs, wini, laikam, pareſ ſawas waras galu un tapehz, kâ muſchas rudenî, peenemâs launumâ; leelkundſibas waras kriſchana tuwojas, jo par to leezina winas liktenigi ſtrauji peeaugoſchâ augſtprahtiba (Salam. ſaf. wahrdi XVIII, 12).

¶ Voti nopeetnu wehribu Filarets peegreeſa tautas ſkolam. Jau ſawas darbibas ſahkumâ winſch uſſtahdija kategorikku praſibu, ka pee katras baſnizas janodibina draudſes ſkola. 1845. gadâ uſ Filareta eeroſnajumu augſtakâ wara nodibinaja ſewiſchku komiſiju, kurâ eetilpa b. Filarets, generalgubernators un eekſhleetu miniſtra beedriſ Senawins. Romiſijas uſdewums bija: 1) ſafahrtot draudſes, 2) atraſt un eerahdit peemehrotas weetas baſnizu un luhgſchanas namu zelfſchanai, 3) iſſtrahdat ſtolu tihkla planu. Kad komiſija ſawus lehmumus bija ſtahdijuſi preeſchâ augſtakai warai, ſahtot no 1846. g. ſahka nahkt klajâ weens pehz otra uſ komiſijas lehmumeem dibinatee wal dibas rihtojumi. Semneekem atlahwa apmellet pareiſtizigos mahzitajus, neiſpraſot no muſchneekem ſewiſchku biketi. Mahzitajeem atlahwa apbraukat draudſes lozeklus beſ laizigâs waras preeſchſtahwja ſlahtbuhtnes.

Tika doti obligatoriski aizrāhdijumi par pagaidu telpu eerahdi-
 ūhanu pareistizigo deewahrdu notureschanai. Muiſchneekem pret
 atlihdſibu bija jaerahda ſeme pareistizigo kapehtam, bet, kamehr
 pareistizigo kapehtas naw eerihkotas, pareistizigeem atlauts ſawus
 miruſchos apbedit weetejos zitu konfeſiju kapos. Miſleegts aplift
 ar nodewam (ſeezineem) pareistizigos ſemneekus luteranu garids-
 neezibas labā. Ar ſchahdeem rihkojumeem weetejā wara rehkinā-
 ſas maſ. Tomehr pareistizigo apſina guwa ſinamu gandarijumu
 jau paſchā faktā, ka tahdi rihkojumi doti, ka weetejās waras pat-
 wariba un warmahziba jel formeli eerobeschota. Ne tikai formels,
 bet ari reals komiſijas panahkums bija tas, ka Sinode ar ſaweem
 naudas lihdſeekem nahza palihgā weetejam biſtāpam draudſchu
 zeltneezibā. Sinode ſahka dot b. Filaretam eepehju apgahdat
 jaunās pareistizigo draudſes ne tikai ar deewnamu un flera eh-
 kam, bet ari ar ſkolu telpam.

Uſtāhdijis loſungu, ka katrā draudſē jabuht draudſes ſkolai,
 b. Filarets teescham dod klauiſchineekem ſkolas, zekot un uſturot
 tās ar Sinodes lihdſeekem. 1848. g. Wiſemē jau bija 16 pareis-
 tizigo draudſes ſkolu. Nerunajot jau par to, ka ſchām Filareta
 draudſes ſkolam bija teescha un leela noſihme kā ſkolam, kā ga-
 rigas gaiſmas awoteem, bet paſcham ſcho ſkolu atklahſchanas ſak-
 tam un atklahſchanas metodem bija milſiga noſihme latwju dſihwē
 un latwju apſinā. Tautas apſinas preeſchā pazehlās jautajeens,
 kapehž weetejee waras wihri nerihkojas tāpat kā Filarets? Ja
 neſenais eenahzejs Filarets, kurſch pehž tautibas latweem bija
 ſweſchs, kuram latweeſchi nekad un nekahdā weidā naw kalpoju-
 ſchi, uſſkata par ſawu peenahkumu dahwat latweem ſkolas, waj
 tad ſimtkahrt wairaf ſchahds peenahkums nebij weetejeem waras
 wihreem, kureem latwji kalpojūſchi gaduſimteneem, kuri ar latwju
 tautas darba ſpehku zehlūſchi ſawas greſnās pilis, ſawahkūſchi
 ſew milſigas bagatibas, dibinajūſchi ſawu leelkundſiſto lablahjibu?
 Konfuredami ar pareistizigeem, weetejee wahzeeschi teescham 40-tos
 gados ſahk roſigi dibinat tautſkolas uſ laufeem. Wahzeeschi bija
 ſpeesti dot peerahdijumu tautai, ka ari wini wimaſ ne maſaf
 par Filaretu eeintereseti ſemneezibas kulturalā lihmena pazel-
 ſchanā. Teeschi, ſahkot no 40 g. laikmeta, ari weetejās waras wihri,
 ſaprotams, ne aiſ labwehlibas pret latweeſcheem, ſahk ſpert ſtei-
 dſigus ſokus tautſkolu laukā.

Gadu ſimteneem ilgi weetejee wahzi bija ar wiſdſilako nizina-
 ſchanu iſturejuſchees pret latweem, beeschi wehrtejuſchi latwju
 ſemneekus ſemaf par ſaweem ſugas lopeem un ſuneem, wehl
 beeschaf apgahjuſchees ar wineem nezilweezigi, un tikai
 tagad, kad ſchetrudeſmito gadu notikumos iſpaudās latwju
 ſpilgtais naidis pret „bargeem kungeem“ un kad latwji parah-
 dija wehleſchanos iſrautes no wahzu ſmagām klauiſchineeku un
 wiſpuſejas noſpeestibas kehdem, wahzi — muiſchneeki ſahka ee-
 wadit jaunu wirſeenu. Schās jaunās ſtrahwas iſweſchanai dſihwē
 wini atbalſtija Walmeerā (1839. g.) nodibinato ſkolotāja ſeminaru

(J. Zimfes). Jaundibinamàm skolam, ſchi seminara audſekru waditàm, bija jatop par ſhàs jaunàs ſtrahwas wadeem. Tautas ſkolu ſkaitis Latwijà ſahl peeaugt weizigaki, nekà agraf. 1850. g. Widſemè jau regiftreras 66 draudſes ſkolas (1833. g. tikai 33), bet beſ tam 16 dibinaja, uſzehla un uſtureja pareiſtizigee. Latwju tautai ſhàs ſkolas bija neapſchaubams eeguums, neraugotees uſ to, kaſ winas dibinajis un kaſdeem mehrkeem dibinajis. Tà latwju daſa, kaſ peeweenojàs pareiſtizibai, bija abſoluti nepeeeetama pahrwahzotaju ideologeem. Pretwahziſkà noſkanotiba, mehſ ſinam, ſpehleja ſinamu lomū jau pee ſemneeku pahreeſchanas pareiſtizibà. Wehlaſ wiſa winu garigà dſihwe noriteja pawiſam ſawruhp no wahzeefcheem. Wineem bija ſawas baſnizas un ſawas no wahzeem neatkarigas un wahzu eeſpaideem nepeeeetamas ſkolas. Pareiſtizigee no laika gala bija par ſui generis pretwahziſku garniſonu, kuſch weenumehr modrigi ſekoja wahzu rihzibai un draudoſchos brihſchos ſkaki brihdinaja tauteeſchus. Wahzeefchi no ſawas puſes dſiki eenihda pareiſtizibu, modri ſekoja winas attiſtibai un weetà i neweetà kleeđſa, ka pareiſtiziba teezotees pahrkrewot latweeſchus. Uſ tiſko kà garigi atmoduſhàs tautas ſemes ſahkàs ſihwa zihna ſtarp diwàm leelàm kulturam, no kuſràm katra zentàs noſtahdit pretineezi par latwjeem draudoſchu ſpehku. Ubàm ſawſtarpeju zihnu wedoſchàm kulturam bija ſawi panahkumi, bet ne weenai ne oſtrai nebija eeſpehjana latwju tautas garigà eeſarofchana, jo winas ſawſtarpeji zihnotees weena oſtru ſinamà mehrà diſkrediteja latwju tautas aſis un radija latwju tautà pahrleezibu, ka latwjeem naw aſli jauſnem ne weena ne oſtra no ſchim kulturam, bet jabrugè ſew ſaws nazionali latwiſkas kulturazelſch, uſnemot no diweem leeleeem kulturaleem fainineem tikai toſ winu kulturaloſ ſaſneegumus, kuri neapdraud latwju tautas latwiſkumu.

Japaſtrihpo, ka Filareta un Irinarcha laiſkà kà paſchu ſcho darbineeku rihzibà, tà ari winu atbaſſitajos un lihdſtrahdneekoſ pawiſam naw ſaſkatamas tà ſauktàs pahrkreewoſchanàs teekſmes. Wini peenehma latweeſchus pareiſtizibà kà latweeſchus un uſſtahdija teſi, ka latweeſchu draudſem jadod mahzitaji un ſkolotaji latweeſchi. Pareiſtizigo deewwahredu notureſchanai latweeſchu walodà jau Irinarcha laiſkà uſſahkta wajadſigo grahmatu tulkoſchana latwju walodà. Wiſur redſama zenſchanàs radit paſchu latweeſchu garigo paſchdarbibu un nekur wehl naw ſaſkatamas pahrkreewoſchanas teekſmes. Sawoſ aiſbildneezibas rakſtoſ, ar kureem Irinarchſ un Filarets greeſàs pee augſtakàs walſts waras, wini aiſſtahweja latwjuſ kà wahzu noſpeeſtu un noſpihdſinatū tautu un aiſſtahweja tikai aiſ kriſtiſgas lihdſjuhtibas pamudinajumeem. Par aiſſtahwamo pahrkreewoſchanu tee nekur nemin ne wahrda. Wiſpahr nemot, pahrkreewoſchanas teekſmes toreifejai Kreewijas waldbai wehl nepeemita. Pahrkreewoſchanas teekſmes radàs, kà to redſem turpmak, daudſ wehlaſ. Irinarchſ un Filarets kà politiſki ſtahweja tikai uſ weetejo naziju paſchapiſinas modinaſchanas weedokta. ſchai ſinà wineem ari

latwju tautas dšihwê neapstrijdami leeli nopelni. Ja Filareta un Irinarcha weedoklis buhtu neatlaidigi eeturets ari turpmak, tad ari pareistiziba buhtu gahjuši ņheit uš preekņchu tahdeem pat wareneem ņoleem, kà Filareta un Irinarcha laikà.

1848. gadà Rigà notifa generalgubernatoru maina. Weetejee waras wiņri, kopà ar ņaweem zilts brabņleem pee galma, iņņkanda no Rigas gen. gubernatoru Golowinu, kurņņ ņinamà mehrà bija Filareta domu beedris. Wiņņņ nebija ņewiņņņki aktiws, bet iņņpreedoņņhà brihdi tomehr nekad nebaidijàs augņtakàs waras preekņņhà deklaret par Baltijas leetu iņņņto ņtahwofli un ne tà kà wehņejàs weetejee muiņņneeki, bet ņaņkanà ar pateeņeem weetejeem apņtahņleem. Jau wiņa ņinojums zaram par 1845. gada apņtahņleem milņigi uņtrauza weetejos wahzeeņņhus. Bet kad wiņņņ 1848. g. par jaunu ņneedņa zaram pareiņas ņinas par weetejo wahzu politiņu un mehrkeem, par weetejo adminiņtraiwo un teeņu eeņņahņņhu darbibu, par wahzu nereņņinasņanos ar wal dibas riņhojumeem pareiņtizibas leetàs, par weetejo ņemneeku zeeņņanam, tad weetejee muiņņneeki mobiliseja wiņus ņawus ņpeņņus pret Golowinu un ņaņneedņa to, ka Golowins tiņa atzelts no Rigas, „lai nomeerinatu uņtraukumu weetejo muiņņneeku aprindàs“. Golowina weetà par generalgubernatoru uš Rigu atņuhtija ņa. Suworowu. ņņis tipiņkais ariņtokrats, karjeriņts redņeja, ka Baltijà zihnas weenà puņê ņtahw zittautibneeki — latwju un igauņu ņemneeki, Filareta atbalņtitaji, bet otrà puņê — wiņa bagatà un warenà weetejà muiņņneeziba ar leeleem ņakareem pee zara galma. Wiņņņ uš reiņes noņtahjàs muiņņneeku puņê un, ņaprotams, Filaretam un ņemneezibai preņi. Tahda poņizija bija laba wiņu karjerai, un ar to ir wiņis teiņts. Lai iņpatiņtu muiņņneezibai, wiņņņ pret muiņņneeku eeniņto Filaretu wiņur demonņtreja naidu un peeņmeeku. Ar oņizialo wiņiti pee Filareta wiņņņ eeradàs tiņai pehž tam, kad jau bija apmeņlejis wiņus weetejos eeņpaidigos wahzeeņņhus: wahzu muiņņneekus, tirgotajus, garidņneekus, gildes wiņrus un t. t. Cerodotees pee Suworowa, Filarets ņaņtapis pee wiņa leelaku wahzu ņabeedribu, ar kuru Suworows ņarunajees ņrantņņhu walodà. Domadams, ka Filarets ņranziņki neņaprot, Suworows paņinojis ņaweem weeņeem, ka eenahņņņchais eņot kreewu „muņņiņņ“, kurņņ wehl neņen ņmehrejis ratus, bet tagad nodarbojotees ar weetejo „muņņiņu“ ņmehreņņhanu. (Domata ņwaidiņņana ar ņw. mirem, to garidņneeki darija peeweenojot latwju un igauņu pareiņtizibai). ņņis gadijeens uš to labako rakņturo, ņas par perņonu bija ņa. Suworows, ja wiņņņ weenu no wiņzeeniņameem ņawas tizibas ņakramenteem wareja tà peeņmeet zittizibneeku preekņņhà tiņai tapehž, ka b. Filarets nepeedereja pee augņņņimto muiņņneeku ņaņrtas aprindam. Weenà no ņaweem pirmeem zirkulareem Suworows eeteiz „ordnungsgeriņtereem“: buht iņpalihdņigeem Filaretam, kad wiņņņ apbraukajot wiņitazijas noluhlà ņawas draudņes, pee ņam kà weeniņo motiwo ņawai praņibai wiņņņ uņņtahda: „lai nedotu wiņam (Filaretam) eemeņlu ņuhdņetees par weetejo

waru." Wišās ņawās gaitās Suworows nostahjās tā patalpijs weetejās waras ņulainis. Wahzi gawileja un zits zitam wehstija, ka kn. Suworows ņahzīs „dot par degunu krewu garidsneezibai". Bet Filarets nebija tas zilweks, kuru war iņiņt no eekemtās poņizijas ar ņemu joku un nirgahčanās paņehmeeneem. Tapehz wiņņch wiņadā ņinā bij jadabū laukā no Baltijas. Peeleetot pret Filaretu to paņehmeenu, kaħds tika peeleetots pret Irinarchu (israidiņhana warmahzibas zekā), weetejee waras wiħri neeedroņhinajās. Zaur ņaweem agenteem wini eespaidoja augstakās waras aprindas dot Filaretam deenasta paaugņtinajumu. TeesĆham, Filaretu no Rigas pahrzehla uņ wezo un ņlaweno Chartowas eparchiju par archibiskapu; wiņņch tika no Rigas padņiħts „ar godu". Aņfeedams, Filarets atstahja Baltijā 33 jaunatklahtas latweeņchu un 39 igawnu pareiņtizigās draudsēs. 10 draudsēs jau bija uņzeltas un ar wiņu nepeezeesĆhamo apgahdatas baņnizas. 3 draudsēs baņnizas atradās pusbuhwē. LuhgņĆhanas nami bija wiņās pahrejās draudsēs. Pa leelakai daikai tee bija pahrbuhweti no ehkam, kas ņawā laikā tika uņzeltas kara ņpeħta nometiņasĆhanai. 15 draudsēs jau lihdsās baņnizai bija uņzeltas draudsĆhu ņkolu telpas. Ap 100.000 pareiņtizigo latweeņchu palika beņ ņawa wirņgana.

Filareta peħznahzejs bija b. Platons (Goredezkijs). Wina deeneesja gaita eesahkās Peterpili, kur wiņņch darbojās tā garigās akadēmijas profesors un tad tā garigā ņeminara rektors. Peħz eesweħtiņĆhanas par biskapu wiņam nahzās darbotes tā Kaunas biskapam, — Wiņas wirsbiskapa wikarijam. No Kaunas wiņu 1848. g. pahrzehla uņ Rigu. PaņĆhos ņpeħta gados wiņņch Rīgā uņņahka ņawu darbu. Wiņam arī bija ņirĆniga weħleņĆhanās kaņpot jaun dibinatam ganamam pulkam tāpat, tā tam kaņpojuņĆhi wina preeņĆĆgahjeji, bet ņawos darba paņehmeenos wiņņch atņĆĆliħrās no preeņĆĆtetiņĆhem. Irinarchs un Filarets bija dedņigi un neatlaidigi zihņas wiħri, kas zihnu uņņlatija par ņawas dņihwes aizinājumu un uņdewumu. Wiņu ņirdim peemita tas tizibas waronibas gars, kuru raksturo Dawids: „Tas Rungs ir ar mani, es nebihstos, jo ko zilweki man war darit? Tas Rungs ir mans palihgs." (Daw. dņ. LVI, 6) Wini droņĆhi gahja atklahtā zihnā ar weetejeem warenajeem un guwa Deewa draudņei jaunus un jaunus peeħritejus. Apweħris weetejos ņpeħtus un apstahktus, b. Platons neatrada par eespeħjamu stahtees zihnā ar weetejeem warenajeem wahzeesĆhem un neaņrahwās no draudsēs lozeklu wairoņĆhanas noluhķeem, bet ņawu uņdewumu eerobesĆĆjoja ar eesĆĆho draudsēs lozeklu religioņās dņihwes noorganiseĆĆĆhanu un noħabretoņĆhanu. Ar wiņeem wiņņch gribeja ņadņihwot meerigi un meermihligi, bet driħņi ween wiņam bij japahrleezinas, ka bijuņĆĆee b. Filareta pretineeki nedomā laut wiņam meerigi weikt uņstahditos uņdewumus. Platona meermihlibu wahzi uņņlatija par iņdewigu, lai ar wiņeem ņpeħķeem gahstos wirņu pareiņtizibai. Pret pareiņtizigeem latweeņĆhem un igawneem wahzeesĆĆhi paņti-

prinatâ mehrâ peeleetoja wifus tos warmahzibas un fpihdſinaſchanas panehmeenus, ſahdus wini peeleetoja agraf, papildinot, tos ar jauneem. Uſſtatot g.-g. Suworowu par ſawu ſabeedroto, wahzi bija pahrlēzinati, ka no augſtakās walſts waras puſes eejaufſchanās weetejās leetās nedraud, ka wiſmaſ Suworowam waldot Baltijâ nefahdi ſoki pret wahzu waldiſchanas un rihzibas panehmeeneem netifs ſperti, ka pareiſtizigo teeſibas un intereſes ne tikai netifs atbalſtitas, bet ari netifs aiſſtahwelas likumibas robeſchās. Agitazija pret pareiſtizibu 50-tos gados iſwehrtās plaſchumâ. Pareiſtizibu kengaja wiſur, kur bija wahzu dſihwee ſpehſti un ſcheem ſpehſteem padotee kalpi, kâ muiſchās, wahzeem padolās baſnizās un ſkolās, wahzu waditās eeſtahdēs, wahzeem peederofchos krogos, dſirnawās un t. t. Weetejai wahzu bruni-neeku warai ne ar ko tā newareja iſpatift, kâ ar pareiſtizibas kengafchanu un apkarofchanu. M. Karafews b. Platona biografi-jâ atſihmē, ka lutertizigo ſinodēs tizis pahrrunats jautajeens par ſahdas ſaiminwalſts (Prufijas) eejaufſchanās eeſpehjamibu Baltijas leetās.

Platona meermihliba un g.-g. Suworowa iſtapiba wahzeem radija eeſpaidu, ka kreewu politiki nobijufchees no wahzeem. Ap-groſibâ tika laiſta bauma, ka ari zars wais negribo atbalſtit pareiſtizibu, ka 1849. g. agaree likumi doſchot eeſpehju eeuhſt ſemi tikai lutertizigeem, bet pareiſtizigee to nedabuſchot. Itin kâ paſtiprinot ſchahdas baumas, daſchi muiſchneeki ſahka maſſam raidit laukâ no „mahjam“ pareiſtizigos ſaimneekus. Weens no pareiſtizigeem mahzitajeem ſinoja b. Platonam: „es ſinu diwas draudſes, kurās bija pa 26 pareiſtizigee ſaimneeki, bet tagad weenâ palikuſchi ſeſchi, otrâ tſchetri. Ir draudſes, kur pareiſtizigo ſaimneeku ſkaitſ ſamaſinajees no 36 uſ 12, no 11 uſ 6, no 88 uſ 57, no 30 uſ 1.“ (Дѣло консисторіи 1864. г. Nr. 230). Kad 60 g. ſahdās ſemes pahredoſchana ſemneekeem, wiſas preeſchrozibas dabuja lutertizigee, jo ſemi peedahwaja un pahrdewa pareiſtizibas eenaidneeki — muiſchneeki. Pareiſtizigeem bija gruhti tiſt pee mahju rentefchanas. 1864. g., kad b. Platons apbraukaja ſawu eparchiju, weens ſemneeku iſwehletais delegats (Limbaſchos) wiſas draudſes klahſtbuhtnē ſinoja wirsganam ſtarp zitu ſeſoſcho: „kad ſemneeks grib rentet mahju, winam muiſchâ wiſpirms praſa, ſahdas wiſch tizibas. Ja ſemneeks pareiſtizigs, tad paraſti luhgumu noraida. Ja dod ſemi, tad peepraſa, lai pareiſtizigais ſemneeks apnemās dot nodewas (ſeezinus) ari lutertizigo baſnizai, garidſneežibai, ſkolam un t. t. Tikai tee, kas peefrihtot ſchahdām praſibam, dabujot ſemi.“ Wiſi klahſteſoſchee weenbalſigi apſtiprinajuſchi ſinojuma pateeſibu. Semneekus ar waru un pret wianu gribu ſpeeschot atteiktees no pareiſtizibas. Waras ſpeedeens pareiſtizigeem ſemneekeem draudeja ne tikai ſaimneezifkâ laukâ. Speedeenus pret pareiſtizigeem iſleetoja wiſi weetejās wahzu waras organi. Un wiſi ſchee weetejās waras ſpeedeeni palika beſlikumiga pretſpeedeena no Kreewijas walſts waras puſes. Wah-

zeem pakalpigais g.-g. Suworows mehdsja ne tikai noklusēt wahzu nelikumīgos spēkus, viņš tos atbalstīja tā un weetas, tā augstākās varas preekščā. Sakarā ar dascheem eekšhejeem un ahrejeem farschgijumecm, zars Nikolajs 1. weetejos muišchneekus usskatīja par wisnoruhditakeem efoščās kahrtības fargeem un topehž peelahwa wineem wišu ko. Schai laikmeta semako šchīru nospeeschana Kreewijā bija ne tikai parasta leeta, bet tika usskatīta par nepeezeeschamu pastahwoščās eefahrtas uštureschanai. Tahdos apstahklos weetejā wahzu wara wareja un weetas darit, ko gribeja un tā gribeja. Wahzi šawā rihzibā 50. gados kluwa tik drošči, ka šawus spēkus šahka wehrst ne tikai pret pareistizigeem latwju un igauņu semneekem, bet arī pret kreeweem. „Kreewus eedomigee wahzeeschi usskatīja šcheit par neluhgteem, newehla-meem un nihstameem eenahzejeem (aismirstot, ka arī wahzeeschi šcheit ir tikai warmahzīgi eebruzeji) un tureja tos nowahrtā, nizinaschanā un spēkos bez kahdām teesibām fabeedriškās lectās“ (Karafews). Ka. Schachowskoja archiwā usglabajees tipisks baronu nosfanotības ispaudums. Kad no kahda barona muišchas, kur notikuščas pahrestības semneekem, aibraukuči šcho pahrestību ismekletaji, — gubernators un viņa augstakee eeredni, barons skaidrojīs semneekem: „tee nebija šcheit nekahdi „kungi“, tee bija kreewu welni un arī juhs wiši ešat tikai kreewu welni. Tikai tas ir šcheit kungs, kurch kā es runā wahziski...“ Tani pašchā archiwā usglabats schahds weetejo wahzeeschu politiskās tizības simbola pants: „Baltischtum ist Deutschtum. Deutschland über alles. Hier kennen wir keinen Russen, Esten, Letten oder anderen, hier sind nur Deutschen.“ Weetejo wahzeeschu ideals bija nostiprinat šcheit wahziskumu par wišuwaldoscho spēku un bezschehlastības nospeeschot wišu newahzisko un pretwahzisko. Pareistiziba šcheit eeradās tā newahzisks un pretwahzisks spēks, tapehž pret viņu tika mobilisēti wiši wahzu spēhi. „Juhs ešat kreewu, welni, wahzatees prom un Kreewiju,“ brehza barons un pareistizigeem (sk. Schachowskoja archiwā). Bet pareistizigo iswahščhana un Kreewiju wareneem baroneem tomehr nebija pa spēham. Atlikās spēest nost pareistizību šcheit pat un weetas, un to wahzeeschi zentās panahkt apspreešamā laikmeta (50-tos gados) wišeeem spēkeem un wišeeem lihdsēkeem, ismantojot schim mehrkim tekoschos labwehligos apstahklus. 60-tos gados wahzeeschi atklati un sistematiski eesahka iswest latweeschu pahrwahzoschanas politiku. Pareistiziba to kaweja. Pirmais šchi laikmeta wahzu panahkums bija tas, ka wineem isdewās apturet latweeschu un igauņu semneeku štrauju pahreeschanu pareistizibā.

Bet ar šcho šafneegumu wahzeescheem nepeetifa. Wini zentās atguht pareistizigos atpakaļ lutertizibā, un ar to arī atguht atpakaļ sem šawa pilnīga eespaيدا. Eesahkās wisnekautrigakā pareistizigo kahrđinaschana. „Redseet nu, kahdā stahwofli juhs ešat nokluwušchi, pahrejet pareistizibā. Kaw par ko preezatees. Saraud par jums, noschelojamee.“ Pehž tahda eewada mahžitajs

Renne skaidroja semneekem, kahdi fokl wineem buhtu jasper, lai uslabotu sawu stahwokli; wajag atgreestees lutertizibâ un zaur to atfal eeguhju leelfungu schelastibu. Kur nelihdseja wilinafchana, tur peelettoja draudus. „Tu Judafs, tu sawu tizibu efi pahrdewis. Ej, ej, teefchi welnam nagos. Taws nam un tawi dshwneeki lai ir par leezineekem: tu topi nolahdets. Lai naw meera tawai dwehselei.“

Tahdeem wahrdeem mahzitajs Herschelmans nobeidfis sawu fprediki atkritejam. Sagarâ ar scho gadijumu „nolahdetais“ semneeks eefneedsa fuhdsibu waldibai: „tagad es bihtos, fa garidsneeks, gribedams lai wina lahsti peepildas, lifs aifbedsinat manu mahju, jeb mehginas nodarit kahdu kaunumu maneem dshwneekem, lai leelitos kauschu preefchâ, fa wina lahstemir bijis spehks. Zaipni luhdsu spert solus manis aiffargafchanai no tahdam warbuhtibam.“ Tee, kas atgreesâs lutertizibâ, teefcham, atfal sahfa baudit leelfungu schelastibu. Teecham, sahfa raftes laudis, furi wehlejâs anulet sawu pahreeschanu pareistizibâ. Ap schahdeem gadijeeneem wahzi fazehla milfigu trofni. Tas notika 60-to gadu fahkumâ.

Veetas pahrbaudifchanai us weetas 1864. gada aprili zars V Aleksandrs II. tomandeja us Baltiju grafu Bobrinski. Grafam Bobrinskam weetejee augstmani bija eegalwojuschi, fa no teem 140.000 latwju un igauku semneekem, furi us weetas registreti par pareistizigeem; warbuht, tikai weena desmita dala wairs apleezinat pareistizibu, bet pahrejee nekad neefot bijuschi pareistizigi un zelos mejdamees ar afaram luhdsot atsiht winus par lutertizigeem. Weenteefigais grafs opmeerinajâs ar wahzu sinam un ar sinojumu eeradees pee zara, kuram no weetejâs muifchneezibas aprindam jau sahfa eenahkt wehl ustrauzofchaki sinojumi par to, fa latweefchi un igauki wisi bes isnehmuma („pogolowno“) atkrihtot no pareistizibas. Kad schis sinas tika pahrbauditas tad israhdijs, fa tâs ahrfahrtingi pahrspihletas un waldiba ir apsinigi maldinata. Ar wisu scho trazi, jadamâ, wahzi zereja radit fajukumu ari pareistizigo latweefchu un igauku widû, jo teefcham pareistizigeem buhtu par ko ustrauktees, ja wini buhtu ustizejuschees wahzu baumam par atkriteju fskaitli. Bet wahzu parahmeeni us weetas bija par dauds labi pasihstami, lai wineem dahwatu ustizibu. Saprotama leeta, fa wisa weetejâ wahzu wara bija isgabjusi us to, lai peefpeestu latweefchu un igauku semneekus atteiktees no pareistizibas, jeb aifwilinat tos, un wifadu weidu speedeeni newareja pasift bes jebfahdeem rezultateem. Tomehr fchee rezultati ne tuwu nebija tahdi, fahdus tos basuneja wahzi, fapnodami par pareistizibas pilnigu lifwideschanu. Eefskaitot nepilngadigos behrnus, atkriteju fskaits nepahrsneeds fchâi laifmetâ (peezeefsmitos un feschdesmitos g. g.) 30.000. Kreetna dala no atkriifchanam stahw fagarâ ar jautâm laulibam. Bet atnemot mireto fskaitli no pareistizigo latweefchu un igauku kopumas, tai japeerehfina fskait jaunpeeweenotee pareistizibai, kahdi neifstruhfa

ari wisbargos wahzu terrora gados. To apleezina fetojoschi skaitki: 1850. g. Widsemē bija 117 deewnami un 138.000 pareistizigee, bet 1860. g. bija jau 136 deewnami un 189.889 pareistizigee.

Tahdi bija tee apstahki, furos b. Platonam nahzās strahdat. Veelam un grūhtam darbam winsch tika fuhitits us Rigu un leelas bija wina darba spehjas, bet us wina kameescheem beeschi ween Sinode mehdsā uskraut darbus ari ahrpus Rigas. Ilgaku laiku winam bija japahrwalda Pleškawas eparchija. Sawu laiku un fshkus winam nahzās turflahst seedot wehl Sinodei. Un tomehr winam bija fawi fasnēegumi Baltijā. Nemot wehrā tās darba neehrtibas, kahdas radās fakarā ar Rigas biskapa atfaribu no Pleškawas wirsbiskapa, Platons fēmeja jau Filareta eero-finato leetu par atfeshifshas Rigas eparchijas dibinaschanu. 18EO. g. 21. martā winsch eeguwa Sinodes rihkojumu, ar kuru Rigas wikariats tika atdalits no Pleškawas eparchijas un deflerets par patstahwigu eparchiju. Schis akts leelā mehrā paplāschinaja Rigas biskapa teesibas un dewa tam eespehju patstahwigi isweidot fawdabigo Baltijas pareistizigo dshwi. Ar scho soli eewehrojama mehrā tika pazelts kā weetejās garigās waras teesibu apjoms, tā winas prestifshs. Platonam tagad peedereja Rigas un Jelgawas wirsbiskapa teesibas un gods. Pee wina katedra tagad darbojās garigā konsistorija (no 1850. g. 1. julija). Platonam wairs nenahzās, kā wina preekshtetscheem, tehret laiku un spehkus personigi pascham ispildot kā swarigās, tā fshās leetas un darbus; winam nahzās wadit un rihkot fawus lihdsdarbineekus, personigi ferotees tikai pee wisfwarigakā. Wajadsibas gadijeenos winsch tagad neatleekami un teeschi wareja stahtees teeschos fataros ar augstakas waras organeem, famehr wina preekshtetscheem wifos swarigakos gadijeenos bija jagreeschās pee Pleškawas wirsbiskapa widutajibas. 1850. g. Rigas eparchijā tika eetilpinatas Widseme un Kurseme, bet 1865. g. ari Igaunija, t. i. wifa tā fauzamā Baltija. B. Filareta atklahtā „Latweeschu-igauņu garigā skola” jau bija paguwufi fagatawot peeteekofschu skaitu latweeschu un igauņu kandidatu garigam seminarām. B. Platons neatleekami stahjās pee Rigas garigā seminara dibinaschāras un noorganiseschānas. Seminars usfahka fawu fwehtigo darbu 1851. g. 1. oktobrī. Seminara programmas pamatā bija Kreewijas garigo seminaru normalā programma, papildinot to fashanā ar weetejam wajadsibām. Latweeschu un igauņu walodas eegahja schāis programmas kā obligatorifki preekschmeti. Wehstures kursā fewifshka wehriba tika peegreesta latweeschu un igauņu tautu wehsturei. Pee seminara tika nodibinatas 120 stipendijas, kuras garanteja nabadfigeem latweeschu un igauņu behrneem besmaksas mahzibu un usturu seminara internatā. Lai peewilktu Rigas seminarā izkilus mahzibas spehkus, Platons fasnēedsa to, ka Rigas garigā seminara mahzibas spehkeem tika peeschkirtas algas paaugstinatos apmehros. Par pirmo seminara rektoru tika eezelts archimandrits Pawels, kursch kluwa par noteiktu un fšefnigu latwju

un igauņu labwehli. *) Par ņaweem Rīgā pawaditeem darba gadeem winņņ ņaraktiis ņawas atminas, kurās ņpilgti un lihds-juhtigi rakņturots toreisējais latwju un igauņu ņņahwoflis. Platona laiķā ņaħņa naħt tautā Rīgas garīgā ņeminara abiturienti. Daņņi no teem ņņahjas mahzitava un ņkolotaju amatos Latwiķā un Igaunijā, bet daņņi dewās iņglihtibas turpinasħanai uņ Kree-wijas augņņkolam (Garīgām aħademijām), kur Platons teem at-kał gaħdaja ņtipendijas. Starp ņeminara pirmo iņlaidumu abitu-rienteem minami daņņi iņzili darbineeki. Peemehram, ņeminaru un augņņkolu beidsa Andrejs Saħits, kurņņ weħlak ņawas gaitas noņleħdņa ķā Polozkas un Witebņkas wirsgans, ķā biņkaps Alek-ņandrs. Winņņ ņaņneedsa to, ķa Witebņkas garīgā ņeminarā un ņkolotaju ņeminarā bija nodibinatas ņtipendijas preeņņ latweeņņeem. Pateizotees A. Saħiņħa dibinatām ņtipendijām, dauds latweeņņu jauneņņi naħza pee gara gaĩmas, peem. rakņtneeks Wiktors Eg-lits. M. Drekņlers, peħz Rīgas ņeminara un augņņkolas beĩgņħa-nas, ilgafu laĩfu darbojās ķā Rīgas garīgā ņeminara reħtors. Wina wahrdu weħl lihds ņħim wina audņekni tur ņweħtā pee-minā. Garīgos laiħrakņtos ņaņtopami wina loti kodolĩgee un ap-garotee ņpredĩki, kuri buħtu jaņałopo. Adrians Rupperts ilgus gadus paħņņinaja Rīgas garīgo ņkolu un bija eeguwis ņpeħjĩga, iņglihtota un ņĩrņnĩga paidagoga reputaziju. Wina audņekni pee-min wĩnu ar wiņdsņĩkało atņĩnĩbu. No augņņkolu beĩguņņeem ņħi laiķa ņeminara abiturienteem minams weħl ņemneeku wirsteesas darbineeks Skara, kurņņ bija ņĩrņnĩgs ņemneeku teeņĩbu un inte-reņņu aĩņtaħwis. Wairakeem ņħi laiķa ņeminara abiturienteem, peħz augņņkolas beĩgņħanas, nebija lemts ņtraħdat teeņņi Latwiķā; peem., Marudĩnņņ un Valodis wiņu muħņņu darbojās taħlā Kreewijā. Teeņħā garīgā deeneņtā ņħeit pat Latwiķā leeli no-pelni wirsmahzitam Andrejam Ranageram, Andrejam Gobinam, Lĩħzim (Straumĩtim) uu. dauds ziteem. Wĩneem peeder pareĩņti-zĩgo baņnĩzas graħmatu tułkojumi latwju walodā un wairaku lat-weeņņu draudņņu un ņkolu noorganĩņħana taĩos gruħtos laiķos. Wirsmahzitaji Andrejs Rangers un Pēteris Mednis ilgus gadus darbojās Rīgas garīgā konņistorijā un bija par latweeņņu garīgo intereņņu noņkaĩdrotajeem garīgās waras preeņņħā. Iau ņeminara pirmee iņlaidumi eemeņfoja Ķilareta uņņtaħdĩto meħrki: latweeņņu garīgās dņĩħwes wadiņħana ņaħņa naħt paņņu latweeņņu rokās.

B. Platons aņņĩnājās, ķa wĩnam weenam naw eeņpeħjams ņeknĩgi zĩħnĩtees ar wareneem pareĩņtizibas pretĩneeķeem — wahzeeņņeem. Winņņ tapeħz zenģas noorganĩņet peħz eeņpeħjas labak wiņu ņawas eparħijās aparatu, eewedot taĩ jaunus un jaunus inteligentus un wiņpuņeji korektus ņpeħkus un peħz eeņpeħjamibas nodroņņĩ-not wĩnus materialā ņĩnā labak nekā zĩtos Kreewijas nowados. Nodroņņĩnājĩs ņħaĩ ņĩnā Rīgas konņistoriju un garīgās mahzibas

*) Archimandriķs Pawels (Pauls) ņaraktiija pirmo Latwijās weħņuri Kreewu walodā.

eestahdes, wiensch lehràs pee garidsneezibas stahwokka nodroschi-
naschanas. Wiensch fasneedsa weetejo garidsneeku algu paaugsti-
naschanu. Wiensch spehra energiskus fokus, lai draudschu darbi-
neeki wismaš normas robeschàs tiftu apgahdati ar „flera semi“.
1851./2. g.g. wiensch nodibinaja beedribu nabadsigo garigàs kahrtas
lozekku pabalstischanai un nodibinaja spezialu garidsneezibas „eme-
rituras beedribu“. Schahdu beedribu pamatos weenumehr guhlàs
pašcha b. Platona personigee seodojumi. Garidsneeku atraitnem
un bahrineem wiensch nodibinaja spezielu patwersmi Rigà. Ar
leelako zihstibu b. Platons ruhpejàs par pareistizigo garidsneeku
prestischi Baltijà. Komplektejot garidsneekus tikai no zenseteem
un pahrbauditeem kandidateem, wiensch stingri šekoja, lai garids-
neeki nedotu aplahrtejeem nekahdu eemeslu launi noffanotees
pret garidsneezibu. Eeturedams wisstingrafo forektibu, wiensch pra-
šija ari no winam padoteem garidsneekeem to pašchu, t. i. pee-
kopt pat atteezibàs ar wisbrutalakeem un launakeem pareistizibas
eenaidneekeem eezeetibu, meermihlibu un wispušuju forektibu.
(Šk. b. Platona rihkojumus 1851. g. 5. un 28. now.) Bet tanì
paščhà laikà b. Platons wajadšigos brihschos mahzeja bušt ener-
gisks un neatlaidigs pareistizibas teešibu un goda aisstahwešchanà.
Kad wina taisnigàs prašibas neatrada gandarijumu peenahzigàs
eestahdès, wiensch greesàs pat pee zara, un parasti fasneedsa šawu
prašibu apmeerinašchenu.

B. Platons energiski turpinaja b. Filareta usšakto deew-
namu zelschanas darbu. Jau Filareta laikà Sinode ašigneja
225 186 rublus 26 jaunu deewnamu uszelschanai Baltijà. Puši
no šchi plana paguwa ispildit b. Filarets, bet otru puši nahzàs
ispildit b. Platonam. Bet apšihmetais deewnamu štaits bij par
masu. Platona wehleschanàs bija apgahdat wišas draudšes ar
deewnameem. Zeltneezibas planu šemigai weišschanai wiensch no-
dibinaja pee konsistorijas spezialu zeltneezibas komišiju, kurai bija
paščhai šaws „eparchijas“ architekts. Paredšot drihsu eparchijas
rihžibà ešošcho zeltneezibas fondu išihšchanu, Platons spehra
energiskus fokus šchi fonda papildinašchanai. Reapmeerinats ar
Sinodes ašignejumeem, wiensch greesàs pee plaschàs Kreewijas
deewbijigcem seedotajeem. Šekmes bija labas. Basnizas zeltnee-
zibu wišadeem lihdslekeem zentàs bremsjet weetejee wahži. Muišch-
neeki beeschi ween iswairijàs eerahdit weetu basnizu zelschanai,
bet dašchi no wineem eerahdija pawišam nepeemehrotas weetas,
jeb weetas ar peedausigu reputaziju. Registrets gadijeens, kad
pat krona muiščhà, pateizotees tam, ka to pahrwaldija wahzeetis,
basnizas zelschanai tifa eerahdita tahda mitra weeta, kur weetejee
mehdša apratt šprahgušchos dšihwneekus. (1857. g. 12. julija pro-
tokols.) Leetas par šemes eerahdišchanu wilšàs gadeem. (Дѣла
Рижской дух. консист. № 213, 335, 1850. un 1848. g.g.) Par
eerahditeem šemes gabalineem muišchneeki prašija pahrmehrigi
leelu maksu (1851. g. Дѣло № 84.) Platons katrà gadijumà pats
eedsikinašas weetas isfraudšichanas leetà un wajadšibas gadijumà

pats personīgi izbrauca weetas apraudzīšanai (1853. g. 8. febr. prot.; 1861. g. 22. dez. prot.). Kad 1848. g. b. Platons eebrauca Rīgā, pareistizigeem Baltijā bija 44 basnizās, bet 1866. g., Platonam aisejot. — 88.

Uri tautskolu leetā b. Platonam leeli nopelni. 1850. g. pareistizigeem bija 28 draudses skolas, bet Platonam aisejot — 107 draudses skolas un 252 pagastskolas. Uri sīcāt laukā Platonam nūžas pahrwahret daudz grūhtibu. Weetejā wahzu wara ne tīkai nedewa telpu skolām, bet pat skolu semju eeguhšānu wīfadi kawēja. Draudses skolās mahzibas pašneedša mahzitaji un psalmotaji, bet pagastskolās atfewīschki skolotaji. Pareistizigo skolās mahzibas pašneedša latweeschu walodā. Kreewu waloda bija tīkai weens no pašneedsameem preefšmeteem.

1863. g. Sinode islaida lehtu fw. rakstu isdewumu latweeschu un igāunu walodā. 1850. g. isdots latweeschu walodā pareistizigo katīšms. Wirsmahzitajs Pospelows šarastija latweeschu walodā wēselu wīrkni grahmatu par pareistizibu. Atfahrtoti tīka isdoti b. Filareta darbi: „Pareistiziba un lutertiziba“ un „Waj no austrumeem waj no reetumeem wīdsemneekēem papreefšchu ir atspīhdejuši Kristus gāisma“. 1856. g. Rīgas garīgais seminārs šahka laist klajā latweeschu un igāunu walodā šurnalu: „Deewbijibas skola“. Uri pats Platons isdewa broščuras latweeschu walodā, kurās šalīhdsinaja pareistizibu ar lutertizibu. Wīfī šchee darbi tīka isplatīti tautā par brihwu. Weetejā wahzu wara pret šcheem darbeem isturejās loti naidīgi. Bija pat mehginājums šaukt pee teefas atbildibas tās īpeestuwes ihpafšneeku, kurš bija „eedroščinajees“ eespeest Platona broščuras. Pareistizigo garīgo isdewumu zensēšanū g. g. Suworows usdewa wahzeefšcheem, pehz kuru zaurīkatīščanas beefši ween autors newareja pašīht šawu darbu. Kad 1855. g. b. F. Walters dabujis finat, ka semināra rektors archimandrits Pawels nodewis eespeefšānū pareistizigo kalendari un tajā eewetojis artīkeli: „Par pareistizibu pee latwjeem un igāuneem“, wīnšch greesās pee gen.-gub. Suworowa ar luhgumu aīšleegt šchi artīkela eespeefšānū. Leeta nonahza līhds Peterpilij. „Zilwefam, kuršch naw basnizās eenaidneefs un wahzeefschu wergs, grūhti isšchirtees: jaraud waj jašmejas par šchahdu fahrtibu,“ — rakstija par šcho leetu Peterpils akademijas rektors. Artīkels tīka eespeests. Tad b. Walters līzis publīzet wīšās luterānū basnizās aīšleegumu laist šcho artīkeli. (Острзейскій вопросъ, 116—119.) Raksturīgs Platona šeptīnū broščuru līstens. Wīšās tās bija nodrukatas kreewu šurnalā „Странникъ“ 1866. g. Uš minetā šurnalā wahka apšīmeta tos laīkos obligatorīškā zensūras atkāju. (Дозволено цензурою.) Kad Platons šchis broščuras isdewa šcheit latwju walodā un šahka isplatīt tās tautā, weetejā wahzeefschu wara šazehlās pret tām kā bezsensūras isdewumeem un nolēedsa to isplatīšanū, bet daschus isplatitajus šauza pee atbildibas un peefšpreeda teem kreetnūs naudas šodus, jo uš broščuram nebij atšīhmes, ka kree-

wijas zensejumu pahrbaudijuschi weetejee wahzu zenfori (!) Kad nahkofchâ 1867. g. Platonu pahrzehla no Rigas us Donu, Rigâ noteikti runaja, ka „beszensuras broschuru“ leeta pee schâs pahrweetofchanas ūpehlejuūi ne masu lomū (fl. Очерѣвскій вопросъ, 119—123). Schis atgadijums ir ūpilgts to laiku weetejo wahzu warenibas apleezinajums.

Wetejo pareistizigo paschdarbibas un paschapsinas pazelschana b. Platons lika pamatu pareistizigo brahlibu dibinaschanai Baltijâ. 1866. gadâ winsch nodibinaja Rigâ „Peters un Pawela brahlibu“, kura pastahw lihds schai deenai. Schai brahlibai leeli nopelni dzewnamu zeltneezibâ, rakstu isdewneezibâ, skolū laukâ un labdaribâ.

Metot wispahreju ūlatu us teem Platona darbeem, kas domati weetejo pareistizigo „zittautibneeku“ eparchijas noorganiseūchanai un nostahdischanai, uskriht ne tikai wina dsila eezeetiba pret ūcheem nabadūigeem, gadu ūmteneem ūpeesteem un nospeesteem „zittautibneekeem“, bet ari noteikta un ūpilgta wehleschanâs wispuūeji atbalstīt ūcho „zittautibneeku“ garigas teeksmes. Scham garigam teeksmem kalpojofchos organus winsch zenschâs nostahdit ne tikai ne ūlittak kâ Kreewijâ, bet labak. Rigas garigâ seminara un konsistorijas deenesta perūonas kâ algas, tâ isdeenas ūinâ winsch noteikti nostahdija priwiligetâ stahwolli, ūalihdsinot ar Kreewijas seminareem un konsistorijam. To pat winsch darija ari atteezibâ us zittautibneeku draudschu mahzitajeem. Tanî laikâ, kad kreewu seminaros kreewu semneeku behrneem bija ūoti gruhti eekluht, latwju un igauņu semneeku behrneem Platons dibinaja ūpezialas semneeku stipendijas, bet pee augstakâs waras 1864. g. winsch gresdâs ar luhgumu, lai seminaru beiguūcheem „zittautibneekeem“ tiktū peeūchirtas 10 stipendijas kreewu uniwersitatēs, lai wispuūeji pawairotu ūcho „zittautibneeku“ inteligentos ūpehkus. Ari ar weetejeem wahzeem Platons gribeja eeturet tikai meermihlibu, eezeetibu un labwehlibu un tikai wahzu neūameerinamâ brutalâ istureschanâs pret weetejeem pareistizigeem ūpeeda Platonu stahtees zihnâ ar wahzu waras wihreem.

1867. g. 9. martâ Platons tika pahrzelts no Rigas us Donu. „Wairak kâ 18 gadus es wadiju Rigas eparchiju,“ ūazija Platons prombraukdams. „ūaūlanâ ar ūkaidras ūrdsapūinas wehlejumeem esmu darijis wiūu ūchis eparchijas ūakahrtofchanai. Rahdas ruhpes, puhliņus un ūaruhgtinajumus esmu ūcheit peedūihwojis, ūina tikai Deews.“

Winsch bija neapschaubami ūrūsnigs latweeūchu un igauņu draugs.

Platona pehznahzejs bija b. Benjamins (Karekins). Wina perūoniba Rigas eparchijâ bija jau labi pasihstama. Winsch bija weens no teem Maslawas akademijas abiturienteem, kas 1848. g., atsauzotees us b. Filareta aizinajumu, eeradâs kalpot Baltijas pareistizigeem. Sawas darba gaitas winsch usūahpa kâ lauku draudsūes mahzitajs Igaunijâ. Kad wina ūewa nomira, winsch

eestahjās muhku kahrtā un pahrnahza uš Rigas garigo seminaru par skolotaju. Weenu laiku wiņš darbojās kā seminara inspektors. Seminara audseku firdis wiņam bija wisdskolā peekrišana. Wiņu mihleja ari wiņa darba beedri. 1862. gadā Benjamins tika aizsēts uš Kreewiju par seminara rektoru. Bet jau 1866. gadā Platons paruhpejās par Benjamina atgreeschanos Baltijā, eezelot wiņu par Rigas wirsbisfapa wifariju, — Reweles bisfapu. Bisfapam Benjaminam jau 1867. g., pehz Platona aiseešanas, nahzās stahtees pee Rigas eparchijas wadišanas. Weetejos dšihwes un darba apstahklus Benjamins pašina wispušēji. Bargā wahzu wara šhini laikā bija fazehlušees špahrnos. Sawu pahrwahzošchanās mehrku labā wahzeeschi wareja darit wiņu, ko eegribeja, bet wiņeem stahjās preti pareistizigee un latwju tautas „atmodas“ darbineeki. Pareistizibas isbendeschana Baltijā bija par weenu no wahzu šwarigakeem mehrkeem. Tahdos apstahklus Benjamins wiņus šawus špeklus seedoja ešošo pareistizigo draudšču labeerihzibas pazelšanai. 1869. g. 2. febr. Benjaminam isdewās eeguht zara peekrišanu 800.000 rublu assigneschana: 35 basnišču, klera mahju un skolu zelšanai Baltijā. Jau 1870. g. Benjamins stahjās pee šchā leelā un šw. darba isweschanas dšihwē. 1874. g. Benjamins panahza 900 000 rub. assigneschanu Rigas katedrales zelšanai, kā ari jaunu basnišču zelšanai un remonteschana: 59 draudšēs.

Lai pazeltu garidsneeku labklahjibu un padaritu wiņus neatkarigus no draudses lozeklu gadijeena dahwanam, Benjamina šafneedsa to, ka pareistizigo klera lozekleem tika nolikta noteikta pastahwiga alga, kas neapgruhtinaja ar nodewam nedš nabadšigos draudšču lozeklus, nedš weetejās laizigās eestahdes.

Lai peenahzigi nostahditu deewahrđus igauņu un latweešču draudšēs, Benjamins peegreesa wisnopeetnašo wehribu jau wiņa preekštetšču laikā usšahštām basnizas un wispahri religioša šatura grahmatu tulkoschanai latwju un igauņu walodās un to isdoschanai. Pee Rigas garigā seminaru tika nodibinata špeziela komišija šcho darbu weikšanai. Šhis komišijas latweešču nodalā eetilpa: seminaru rektors Mikelis Drekšlers, seminara inspektors Aleksandrs Sakits un garigās skolas pahršinis Adrians Rupperts. Lihdsštrahdat komišijai tika usaižinati wiši garidsneeki un šw. basnizas draugi. Grahmatu isdosšanas isdewumus šedša pa daļai Sinode, pa daļai weetejās brahlibas.

Wisnopeetnašo wehribu Benjamins peegreesa pareistizigo latweešču un igauņu tautskolam. Lai tautskolam šagatawotu wajadšigos skolotajus, 1870. g. Rigā tika nodibinats Baltijas skolotaju seminars, kurā, tāpat kā garigā seminarā, latwju un igauņu behrneem ar stipendiju palihdšibu tika dota eespehja šagatawoteles par šawas tautas behrnu skolotajeem. Pareistizigo skolu wadišanai tika nodibinata Rigas eparchijas pareistizigo skolu padome. Rā obligatoriški lozekli šchāi padomē eegahja: Rigas pareistizigo wirsgans, generalgubernators, mahzibas apgabala šurators,

garigà seminara rektors un Aleksandra gimnāzijas direktors. Sahkās rošiga darbiba pareistizigo tautas skolū isweidoššanas un pazelššanas laukā. Skolotaju seminars kahrtigi sahka dot šawus islaidumus un tautā sahka nahtt pareistizigeem latweem un igauņeem pašcheem šawas tautibas skolotaji, kas bija labi šagatawoti šaweem amata peenahkumeem. Kad minetai padomei truhka šawu atšewišķu lihdselku skolotaju atalgoššanai, palihgā nahza b. Wenjamins. Wiašķ skolotajeem sahka peesķfirt pšalmotaju amatus un ar to garanteja wineem ne tikai noteiktu algu, bet ari dasčas preešķrozibas šabeedriškā šinā. Šahhdā zekā katrai pareistizigo draudses skolai tika garantets nepeezeesķamais mahzibas špehku šastahws: mahzitajs kà skolas pahrsinis un tizibas mahzibas pašneedsejs un diwi pšalmotaji kà pahrejo preešķmetu pašneedseji. Šahhdi isweidotas pareistizigo draudses skolas ihšā laikā eekaroja dšilu ustizibu tautā. Jau 1873. g. wahzeetis Schulrahts Guleke uštrauzees šinoja Widšemes skolū wirswaldei: „Romanams, ka latweesķi šawus behrnus labpraht šuhta „kreewu“ skolās, zeredami, ka ar kreewu walodu warēs eeguht dšihwē labaku štahwolli. Wahzu muišķneezibai, kas lihds šķim wada latweesķu un igauņu tautškolos, jāštrahdā apdomigi.“ Guleke gan mehginaja meerinat šewi un šawus tautas brahtus ar to, ka „kreewu“ šemnaristu „topornaja rabota“ newaresķot pahrspeht šlihpeto lutertizigo šemnaristu darbu, bet tomeht wiašķ bihštas no konkurenzes un eeteiz paraleli „kreewu“ skolam dibinat wahziskās un atbaltit pehdejās šķai konkurenzē. (š. A. Witsķa Latweesķu skolū wehštūrē, III., 527). Bet wišī apšahkli runaja pareistizigām draudses skolam par labu. Kà Rigas garigais, tã Rigas skolotaju seminars laida tautā denazionalizāzijas neaifškartus darbineefus. Turpretim wahzu šemnari laida tautā skolotajus, no kureem daudšeem peemita tihri wahzisks nosķanojums. (š. A. Witsķa Latweesķu skolū wehštūrē, III., 510.) Išwehlotees šaweem behrneem skolū, latwju un igauņu šemneeks nehma wehrā ari to, ka behrnu turpmatā dšihwē un darbā weenumehr daudš kas atkarāšees no kreewu walodas praššanas: kreewu waloda tolaik bija nepeezeesķami wajadsiga kã teem, kas gahja kara deenestā, tã ari teem, kas mekleja darbu un peknu kreewijā.

Kreewu walodas praššana atweegloja widejās un augštās isglihtibas šašneegššanu Kreewijā, kur minetām skolām ne peemita tik leelā mehrā kahrtu skolū raksturs kã Baltijā. Uš Kreewijas puši pehz palik dšibas wairak nekā uš wahzu puši raudšijās dasķi no leelāšeem tautas atmodas laikmeta latwju darbineešeem. Wahzu un it šewišķli wahzu leelķungu wehšturiskā pagahne latweem wehl bija šuhrā un ruhgtā atminā, wehl tagad (1870 g.), wini noteikti zentās latweesķus pahrwahzot. Latwji širšnigat un širšnigat sahka peekšantees tã šauzamām „kreewu“ (pareiskizigo) tautas skolam, kurās šķai preešķmeti tika pašneegti latweesķu walodā un kurās šķai laikmetā nebija wehl manamas nekahdas denazionalizāzijas teekšmes. Tikai

pareistizigo latweeschu paschaisfardsibas darbs Benjamina laikā noriteja labākos apstahklos, nekā Platona laikā. Darba laukā jau stahweja leels fkaits latwju tautibas mahzitaju un to starpā bija tahdi izzili fpehki, kā M. Drefslers, A. Rangers, A. Gobinšch, Lihzits, A. Sakits un d. ziti.

Genahzeji, — kreewu mahzitaji, jau bija peefawinajuschees latweeschu walodu, eedfikinajuschees weetejos apstahklos un kluwufchi populari latwju widū kā firsnigi latwju draugi (peem. Pospelows, Drefskins, Korokews, Charitonowfkijs, Moroschfins). Drefslers, Pospelows, Moroschfins un archimandriti Rifanors un Pawils (bij. Rigas seminara rektori) sahla usstahtees par latweescheem un igauņeem leelā kreewu presē, peeweltot Baltijas behdu litteņeem eespaidigās kreewu inteligenzes (fewischi flawosilu, wehribu un radot kreewu inteligenzes widū tahdus latwju un igauņu apologetus kā Samarins, Kupletfkijs un z. Rā noteikti latweeschu un igauņu draugi un apologeti wifur kreewu augstakās aprindās usstahjās bijuschee Rigas wirsgani Trinarchs, Filarets un Platons, kuri zaur fawu karoschanu ar germanisatoreem bija kluwufchi koti populari kreewu augstakās fferās un nazionalistu (flawosilu) aprindās un eenehma koti eespaidigus postenus Kreewijas basnizas darbineeku rindās. Wini wifās Baltijas pareistizibas leetās usstahjās kā Rigas wirsganu fabeedrotee, kā pretfpehks weetejeem wahzu warenajeem pee galma un kreewu wal dibas wihreem. Benjaminam koti labwehligs bija ari tas apstahklis, ka, pateizotees wina ilggadigai eepreefshėjai darbibai Baltijā, winam bija wisfirsnigatās perfonigās atteezibas ar wifu weetejo garidsneežibu. Ar fawa laika generalgubernatoru, P. Albedinsfkiju, Benjamins uftureja wislabakās atteezibas un guwa generalgubernatora atbalstu fawos darbos. Schim dšila křistiga meera zilwekam bija fawi pretineeki, bet perfonigu eenaidneeku, leekās, winam naw bijis.

Salihdsinot Benjamina darbibas laiku ar eepreefshėjo, ja-konstatē, ka Benjamina laiks bija klušuma laiks: nebija ne strauja peepluhduma pareistizibā, ne ari atpluhduma, bet bija feparati peeweenofchanas gadijeeni un tahdi pat atkřischanas gadijeeni. Rā jauna parahdiba fchāi laikā jaatfihmē latwju emigreschana uš Kreewiju. Izhpachi wahzu nowajatee pareistizigee latwji fahf emigret deesgan kompakām gruppam uš Witebskas Smolenfkas, Mogilewas un žitām gubernam, uš Donas apgabalu, Niskaufaju, pat uš Sibiriju. (Остзейский вопросъ, 139—142; Страниць, 1884.)

Walboschās wal dibas aprindās Peterpili fchāi laikā walbija pilniga nenoteiktiba Baltijas jautajeenos, ko weizinaja germanofileem par labu nosfanotais ķeifars Aleksandrs II. Scho nenoteiktibu fpilgti raksturo Benjamins fawās rezoluzijās un Samarins fawos rakstos.

1873. g. rudenī, apbraufajot latweeschu draudses, b. Benjamins bija faaukfstejees un fašlima. Pahwaret flimibu winam nebija lemts. 1874. g. 23. augustā winsch mira. Wina apbedi-

Œhana iswehrtàs par pareistizibas ņpehku demonstraziju. IŶwadi-
Œhana notika no biŶkapa muiŶŒas (pee RihsŒesera) uŶ Petera un
Pawila katedrali. Uzuleezineeki rakŶta, ka wiŶŶ Ŷeptinas werŶtis
garais zekŶŒ biŶis eememts no pawaditaju maŶŶam. 25. auguŶtâ
b. Benjaminu apbedija Petera un Pawila katedralē Ŷem kreiŶâ
ĶiroŶa. Benjaminis mira 52 g. wezs.

UŶ Rigu tika pahzels Ŷ SmolenŶŶas biŶkaps SeraŶims (Pro-
topopows). Sawas darba gaitas b. SeraŶims uŶŶahka RaŶanâ,
Ŷur eenehna akademiŶas profesora un wehŶlat akademiŶas inspek-
tora weetu. RaŶanâ wiŶŶŒ bija eeguwiŶ dŶiĶa Ŷinatneeka un
laba paidagoga reputaziju. 46 gadu wezumâ wiŶŶŒ tika eesweh-
tits par biŶkapu (1866. g.) un wiŶa wadibai bija uŶtizeta Smo-
lenŶŶas jeparchija. 1874. g. nowembrî wiŶŶŒ eeradâs Rigâ kâ
Rigas un Jelgawas biŶkaps. Ŷas ŶluŶums, Ŷas eestahŶas Wenja-
mina laiĶâ, walbija ari SeraŶima laiĶâ. Pareistizibai nebija
Ŷpilgtu eeguwumu, bet nebija ari Ŷaudejumu. 1875. g. pareisti-
zigo bija 188,315, 1876. g. — 190,547, 1877. g. — 193,988.
Pareistizibai peeweenojâs: 1875. g. no katokeem 19, no luterti-
zigeem 395; 1876. g. — no katokeem 22, no lutertizigeem 304;
1877. g. — no katokeem 11, no lutertizigeem 326. AtkriŶŒanas
gadijumeem weenmehr bija tikai Ŷeparats rakŶturs. SeraŶimam
eekarosŒanas teekŶmes nepeemita.

Râ ŶirdsapŶinas brihwibas peekritejs, b. SeraŶims atŶina ti-
zibas aiŶŶargasŒanu tikai ar wiŶai paŶŒai peemihŶosŒeem gari-
geem ŶpehŶeem. Ŷchis uŶŶlats Ŷpilgti iŶpausŒâs wiŶa rezoluŶizjâs.
1875. g. 23. okt. un 24. now. wiŶŶŒ rakŶta: „Pareistiziba jaŶargâ
newis ahrejo waru peelectojot, bet zihtigi Ŷludinot pareistizigo
mahzibu, eeaudŶejot to draudŶes lozekŶos.“ „Ŷai paŶŒi wezakee, ja
grib, lai Ŷauz pee atbildibas „paŶtoru“ (luteranu mahzitaju), ŶurŶŒ
wiŶu behrnus wiĶina pahreet lutertizibâ, bet mahzitaja peenah-
Ŷums paŶtahw eekŶŒ tâ, lai wiŶŶŒ tahdâ mehrâ noŶtiŶrina Ŷawos
draudŶes lozekŶos pahrleezibu par Ŷawas tizibas ihŶtenibu, ka gree-
ŒŒanâs pee paŶtora teem Ŷluhtu neeŶpehŶama.“ (ReŶ. R 320,
1875. g. 20. febr.) Ŷekams zelt ŶuhdŶibu pret paŶtoru, janosŶkaidro,
waj weetejee garidsneeki ir ŶpehruŶŒi wiŶus Ŷolus Ŷawu ganamo
noŶtiŶrinaŶŒanai pareistizibâ; jaleek pee Ŷirds garidsneekem, lai
wiŶi paŶtiŶrina Ŷawas pamahzibas kâ deewnamos, tâ mahjâs.“
(1876. g. 12. marta reŶ. R 469.) „NoŶtiŶrinaŶŒana pareistizibâ ja-
iŶdara ne tad, kad zilweks jau Ŷahzis attahŶinatees no baŶnizas,
bet tad, kad wiŶŶŒ wehŶ Ŷtahw tai tuwu.“ (1875. g. 17. dez. reŶ.)
Ar 1876. g. 10. sept. rezoluŶizjâ SeraŶims eeteiz eeturet pret at-
kritejeem miŶleŶtibas un eezetibas taktiku.

Ŷaprotama leeta, ka ari paŶŒa SeraŶima taktika un praŶŶe
eparchijas leetâs bija Ŷingri peekŶanota ŶŒeem eekŶateem. WiŶu
Ŷawu wehribu un energiju wiŶŶŒ peelectoja Ŷawas eparchijas
eekŶŒejai noŶtiŶrinaŶŒanai un wiŶas apgahdaŶŒanai ar wiŶu wa-
jadŶigo ŶekmiŶigam garigam darbam. ApbrauŶajot 1875. un 1876. g. g.
eparchiju, wiŶŶŒ konŶtateja deewnamu jautajeana nepeeteekŶoŶho

atrisinajumu un tapehž stažjas pee ņhi roba peepildīšanas. Jauni affignejumi ņhim mehrkim nebija ņaņneedsami, jo wiņ lih-
dselku awoti tila peelahgoti turku kara (1877/78. g.) finanņeņchanai.
Deewnamu zeltneezibai un winu labeerihzibas pazelņchanai Sera-
rasims iņleetoja pa daņai tos affignejumus, kuri bija ņaņneegti Wen-
jamina laiņā, papildinot tos ar priwateem seodojumeem un pee-
aizinot deewnamu zeltneezibas un labeerihzibas darbā Platona
dibinatās un kupli attihstijusņās pareistizigās brahlibas. Gala ņa-
ņneegums basnizu zeltneezibā bija tahds: 1877. g. pareistizigeem
bija 157 deewnami, to ņarpā 99 bija muhra deewnami, 47 kofa
deewnami, 7 weetās deewnami mitinajās ņkolu un ņkeru mahjās
un 4 weetās telpas deewnameem tila nomatas. 23 gadijeenos
deewnamu telpas bija nepeeteekofņas. Zelņņchanas stadijā atradās
15 deewnami, to ņarpā ari Rigas jaunā katedrale, kurai Sera-
rasims liņa pamatu 1877. g. gada 3. junijā.

Deewnamu labeerihzibas pazelņchanai pa b. Platona eemihto
ņtigu nemitofņhi nahza no Kreewijas seodojumi, kuras Sera-
rasims ar wisleelako wehribu dalija weetejām draudsem.

Loti nopeetnu wehribu b. Serafims peegreesa garidsneezibas
komplekteschanai eparchijā. Winu neapmeerinaja tas, ja garids-
neeku weetu mekletaji usrahdija dokumentus ar atteezigu isglihti-
bas zenņu, bet winsņ wehl perņonigi pahrbaudija katru kandidatu.
ņaņneegums bija tas, ka isglihtibas ņinā garidsneeku ņastahws ar
katru gadu pazehlās. 1877. g. jau bija ņaņneegts tas, ka epar-
chijā bija 22 mahzitaji ar akademiijas isglihtibu, 136 ar pilnigu
gariga seminara isglihtibu un tilai daņhi bija beigusņhi laizigās
ņkolas, waj pasņmahzibas zelā eeguwsņhi mahzitaju kandidatu
teefibas.

Lai weizinatu garidsneekos turpmaņo pasņhisglihtofņchanās
teekņmes, b. Serafims pawehleja noorganiset pee basnizam biblio-
teņas, wiņadi pretimnahkdams ņho biblioteku apgahdaņchanai ar
grahmatam. 1877. g. eparchijā jau pastahweja 123 basnitņhu
bibliotekas un 7 prahwestibu bibliotekas. Terbatas prahwestibas
bibliotekā jau 1877. gadā bija daņhi tuhņstofņhi grahmatu. Per-
nawas pr. bibliotekā bija jau 893 gr. nosautumi. Zihtigi lehrās
pee biblioteku komplekteschanas ari atņewiņņkas basnizas, peem.
Rigas Nikolaja basniza 1877. g. jau wareja usrahdit ņawā biblio-
tekā 261 gr. nosautumu. Us Serafima eeroņinajumu Rigas epar-
chijas bibliotekam, nemot wehrā eparchijas iņnehmuma ņahwofņi
un nabadsibu, Sinode ņahņa iņņuhtit waj nu par brihwu, waj par
loti paseminatu zenu ņawus isdewumus. Lai pazelstu garidsneezib-
bas garigo pasņdarbibu, b. Serafims wiņadi ņekmeja garidsneeku
literariņkos darbus.

Garidsneeku gimenem Serafims nahza palihgā, leekot pa-
matu eparchijas ņeweekņhu widus ņkolas nodibinaņcharai. Par no-
ņehhloņchanu, ņhim Serafima ņolim nebija lemts realizetees, jo

pehž wina aiseeſchanas no Rigas ſchai idejai nebija atbalſtitaju, wiſmaſ tuwaſos gados.

Seraſima laiķā eparchijā darbojās 9 brahlibas, kuru ſtarpā: Petera un Pahwila brahliba, Baltijas brahliba, Kuldigas brahliba, Alekſandra brahliba Rigā u. z. Wiſas ſchis brahlibas ar wiſleelako firſnibu un dedſibu ſtrahdaja pareiſtizibas lauķā. Petera un Pahwila brahliba uſtureja ſaweem lihdselkeem Rigā loti popularo Petera un Pahwila pareiſtizigo ſkolu. Wiſas brahlibas nehma dſihwu dalibu baſnitiſchu zeltneezibā un labeerihkoſchanā. Gandrihſ waj ikkatrā deewnamā ir ſaſtatami brahlibu dahwatee baſnizas peederumi. No 1875. lihds 1877. g. brahlibas ir teeſchi naudā ſeedojuſchas eparchijas deewnameem wairak ķā 60.000 rbl. Winas zihīgi ir nahkuſchas palihgā ķā draudſchu ganeem, tā wina ganameem pulkeem.

Ari Rigas garigā ſeminara attihſtibā b. Seraſimam ſawi nopelni. Jau Platons un Wenjamins ſkuma par to, ķa Rigas g. ſeminaram jamitinās nepeemehrotās gadijeenu telpās, ķapehž wini klauweja neatlaidigi pee Sinodes durwin, lai tittu doti lihdselki atſewiſķas peemehrotas ehſas buhwei ſeminara peenahzigai noweetoſchanai. Beidsot b. Seraſima laiķos mehrķis bija ſaſneegts: Sinodes ſaimneezikā pahrwalde no ſawa garigo mahzibas eetahſchu kapitala aſſigneja wajadſigo ſummu un uſ weetas wareja ſtahtees pee ſeminara ehſas zelſchanas. Seraſims perſonīgi ſekoja, ķa ſchi ehķa tittu uſzelta pilnīgi atbilstoſcha ſaweem mehrkeem (ſķ. 15. maija 1875. g. ſeminara waldes ſchurnalā). Utrodot, ķa ar ſeminara ehſas uſzelſchanu Sinode iſpildijuſi tikai puſi no ſawa peenahluma, Seraſims eeroſinaja Sinodes preekſchā jautajeenu par wajadſigo ſummu aſſigneſchanu ari Garigās ſkolas ehſas zelſchanai. ſchi eeroſinajuma labwehliga iſlemſchana Sinodē notika jau pehž Seraſima aiseeſchanas no Rigas. Seraſima laiķā daudſ ķas tilka ſaſneegts Seminaru un Garigās ſkolas biblioteku apgahdaſchanā ar ſinatniſķām grahmatam. Wina wehleſchanās bija, lai ſeminara ſkolotajeem tittu dota eepehja paſtahwigi ſekot paſneedsamo ſinibu ſaſneegumeem. Winiſch ſtingri ſekoja, lai latweeſchu un igauņu walodu paſneegſchana ſeminarā tittu nopietni noſtahdita, lai ari kreewu tautibas audſekai ſchis walodas eettudetū pamatīgi, lai kreeweem neraſtos ſaitīgi trauzejumi tad, ķad pehž ſeminara kurſa beigſchanas teem buhs jaſtahjās darbā latweeſchu un igauņu draudſēs.

Tautſkolas Seraſima laiķā Rigas eparchijā peeauga ķā ſkaitā, tā ari kwalitates ſinā. 1875. g. eparchijā paſtahweja: 121 pareiſtizigo draudſes ſkola ar 3537 ſkolneekem un 706 ſkolneezem; 250 pagaſtkolas ar 4269 ſkolneekem un 3300 ſkolneezem. 1877. g. paſtahweja: 126 p. draudſes ſkolas ar 3950 ſkolneekem un 912 ſkolneezem; 254 pagaſtkolas ar 4223 ſkolneekem un 3375 ſkolneezem. Skolu apmeklētaju ſkaitā weenumehr bija kreetnis prozents lutertizigo. Pee garigā ſeminara darbojās paraugſkola un

fwehtdeen as skola. Pee skolotaju seminaru — paraugskola. Tautskolotaju fastahws, paleizotees seminaru isleidumeem, ar katru gadu kluwa labaks. Pateizotees Serafima gahdibai, skolas guwa arweenu labakas telpas (журн. консисторія, 22. now. 1874. g. un 29. okt. 1875. g.). Tika sperti energiski šoli skolu apgahdashanai ar mahzibas grahmatam weetejās walodās (š. 1876. g. 9. septembra resoluziju). Aisejot no Rīgas 1877. g. dezembri, b. Serafims atstahja šceit šawu darba lauku labā stahwofli.

1877. g. dezembri Rīgā eeradās Serafima pehznahzejs biškaps Filarets II. (Filaretows). Rā dšišch un daudspušigs sinatneeks, b. Filarets eepreekšhejos deenesta gadus pawadija Rije was garīgā akademiā kā akademijs profesors, inspektors un, beidsot, rektors. Gruhtas bija b. Filareta jaunibas deenas, jo winam, kā bahrenim, (bes tehwa un mahtes, bes radineekeem), pašcham šaweem spēheem bija jaeekaro kā isglihtiba, tā ari stahwoflis dšihwē. Bahrenišcha dšihwes zihnas noruhdija Filaretā tehrauda raksturu un pilnigu patstahwibu. Neatlaidigi, bet dšiki apdomigi, šneedsās winšch pehz šaweem mehrkeem, kuras mehdsja šihki un wispušigi isstrahdat. Šcho ihpašchibu un sewišchki šawu iszilo gara dahwanu dehl winam wišs dšihwē weizās us to labako. Winšch bija teescham radits darbam Baltijas šareschgitos apstahklos. B. Filarets II. domaja, ka Baltijas apstahklos wirsgana pirmais usdewums bija: laišt tautā tikai wispušeji darbam un zihnai šagatawotus mahzitajus un skolotajus. Tapehz atteezigās mahzibas eestahdes, kas šagatawoja mahzitajus un skolotajus, wispirms janostahda peenahzigos augstumos. Zara rihfojumā par seminaru dibinashanu (š. 1846. g. zara rihfojumu), šazits: „lai latweešheem un igauneem dotu mahzitajus un skolotajus, kuri perfekti pahrwalda winu walodas, pašihst latwju un igauņu garu dšihwi, seminarā jausnem latwju un igauņu behrni“, dodot seminaru rihzibā 120 stipendijas. Pilnigi peekrihtot šchāi tsei, Filarets II. atrada stipendiju škaitu par nepeeteekoschu. Winšch šasneedsja šcho stipendiju škaitla pawairoshanu (š. Указъ Синода 24. nowembrī 1879. g. Nr. 4532). Šastanā ar 1866. g. 28. maija Sinodes rihfojumu, katram semneeka sehnam, pee eestahshchanās seminarā, bija jaušrahda apleeziba, ka weetejās waras organeem naw eebildumu pret semneeka sehna eestahshchanos seminarā. Weetejās waras organi, isdodami šchahdu apleezibu, mehdsja nemt no wezakeem parakstu, ka wini garantē kahretigu wišu us seminarista krihtoscho nodokli un zitu nastu nokahrtošchanu. Šchis bija weens no teem panehmeeneem, ar kureem weetejā wahzu wara mehdsja lawet semneeku dehleem eestahshchanos seminarā. Ja seminarista wezaki un radineeki nespehja ihstā laikā nokahrtot audšekna nastas, weetejā wara nekautrejas peeprašit seminarista isšlehgschanu no skolas wina nodokli nastas nokahrtošchanai. Ari pehz seminaru beigšchanas, ja abitrients nekawejoschi nestahjās garidsneeka amatā, winam bija jamakšā wiši nodokli šawam pagastam. Tikai Filaretam II., neatlaidigi rihfojotees, isdewās šasneegt seminaristu at-

brihwofchanu no klaufchu un nodewu nastam (skat. Дѣло Семина правленія 1881. г. Nr. 42; Указъ 15. janw. Nr. 179). Wehl 1865. g. Peterpils akademijas rektors, biskaps Zahnis Sokolows, pehz Rigas garigā seminara rewideschanas, ufstahdija šefoščas prašibas: „latweefchu un igauņu walodas seminarā janostahda tā, lai seminara abiturienti ne tikaibrihwi šaprot šchis walodas, bet buhtu spehjigi brihwi un pareiši peeleetot tās mutiški un rakstos. Šchim walodam japeefškir pawairots stundu skaits. Lai modinātu latweefchos un igauņos šaprahtigu nazonalo pašchapšinu, wehstures mahzibās it šewišchka wehriba japeegreesch latwju un igauņu wehsturiškeem likteneem. Lai turpmatā dšihwē un darbā seminara abiturienti buhtu spehjigi aisstahwet šewi un šawus tauteefchus, wini wehl seminarā pamatigi jaepašihstina ar weetejo likumu un eefahrtas šawadibam.“ Kaut gan šchi augstakās waras šuhitā rewidenta tešes seminarā tifa eewehrotas, Filarets II. nebij apmeerinats ar šafneegumeem miretās mahzibās un peršonigi dewa školotajeem ašrahdijumus, kas wehl jafafneedsot. Šakarā ar Filareta leelām prašibam un neatlaidigo stingribu, it šewišchki seminara internata dišziplinas leetās, dašchi no seminara mahzibas un wadibas spehkeem newareja šadšihwot ar Filaretu un gahja prom. Šo starpā aišgahja ari seminara rektors M. Dreflers, kurfch bija neapšchaubami loti apdahwinats paidagogs, wišpuweji un dšiki išglihtots zilweks; wiņsch pahrgahja uš rektora weetu uš Pleškawu. Miškstā rakstura dehl Drefšlers nebija peemehrots šopdarbibai ar tehraudzeeto Filaretu. Filareta laikā (1879. g) bija pabeigta seminara ehkas buhwe un no šchi laika seminars noweetojās peenahzigi un ehrti. Pee eefahrtošchanās jaunā namā Filareta wehribu wišwairak šaištija seminara biblioteka, kas tifa eefahrtota stingrā šastarā ar Filareta planu. No šaweem bagatigeem grahmatu krahjumeem Filarets ušdahwaja seminara bibliotekai loti dauds loti wehrtigu grahmatu.

Filarets II pahrweidoja Šlukstes wiheefchu klosteri (pahrweetojot muhkus un noweetojot šchai klosteri muhkēnes) ar noteikumumu, ka šchim klosterim jāustur b. Serašima projektētā šeweešchu widuškola. Jauatwehrtai školai b. Filarets šagahdaja pabalštus, tā no weetejeem, tā no Sinodes lihdsjekteem. Šchi škola bija peeeetama ari šemneeku meitam.

Filarets, ar wiņam peemihtošcho neatlaidibu, šefmeja likuma par tautškolu dibinašchanu reališešchanu. Lai šekmetu školu leetu draudšēs, wiņsch nodibināja školu apgahdneezibas (попечительства), kuru ušdewums bija školas apgahdat ar lihdsjekteem no weetejeem awoteem. Kur weetejo lihdsjeklu truška, wiņsch zentās išgahdat školam bešmaksas šemes peegreesumus, šo ari dauds weetās šafneedsja. No mahzitajeem wiņsch išraudšijās šewišchkus školu pahrraugus, kuru zelu išdewumus šedša no biskapa nama eenahfumeem. Pareištizigo tautškolu reputazija šchai laikā jau tik tahlu bija noštprinata, ša ari lutertizigee wezaki šahka tahdā škaitā

west ſawus behrnus uſ pareiſtizigo ſkolam, ka uſnemt wiſus nebija eefpehjams. Pareiſtizigo ſkolu ahrfahrtejās pahrpilbiſchanas deſt b. Filarets bija ſpeests dot riſkojumu, ka lutertizigee behrni uſnemami pareiſtizigo ſkolās tilai tad, ja atleef brihwas weetas pehz tam, kad wiſi pareiſtizigo behrni noweetoti ſkolās. Bet ſchis riſkojums maſ ko lihdſeja. Pareiſtizigo draudſes ſkolas paraſti uſnehma wairaf kà diwfahrteju ſkolneeku normu, un peenemto ſtarpà weenmehr bija loti leela prozente lutertizigo behrnu. Laſdonà, Behrſaunê, Kahrſdabâ, Lihderi, Gauſnejà, Kofneſê, Aderkaſchos, Chrgloſ, Jekabpili un loti daudſas zitas lauku pareiſtizigo draudſes ſkolas bija ſkuwuſchas tik popularas tautâ, ka to nopelnus atſina wiſi weetejee ſemneeki. Peemehram, uſ Laſdonas draudſes ſkolu weda behrnus no attahleem, tihri lutertizigeem, pagasteem (Lubanas, Meiranu un ž.). Un teeſcham, ſchis ſkolas to laiku apſtahkloſs bija noſtahditas preefſchihmigi. Schis ſkolas guwa leelu peekriſchjanu tautâ ſewiſchki tapehz, ka apdahwinatee ſkolotaji mahzeja pareiſi uſtwert behrnu ſpehjas un, pehz peenahzigas ſagatawoſchanas, mahzeja nodot ſchos behrnus atteezigàs ſkolàs turpmakai iſglihtofchana. Daſchſ labs no toreijejeem pareiſtizigo draudſchu ſkolu ſkolotajeem deſmiteem un ſimteem ſkaitija ſawus „kruſtdehluſ“. Par ſaweem „kruſtdehleem“ ſchee god. ſkolotaji mehdsà ſaukt toſ jauneefchus, furus wini bija ſagatawojuſchi un nodewuſchi turpmakàs iſglihtibas eegubſchana. widus un arodu ſkolàs Rigâ un Kreewijâ. Filarets ar preeku un gandarijumu uſluhkoja ſchahdus „gaiſmas neſejus“ un i nedomaja pahrmest wineem ſawa riſkojuma (lutertizigo uſnemſchanas eerobefchojums dr. ſkolàs) neewehroſchjanu. Pats winſch atzerejās, kà winſch no nabadſiga un ſemas kahtas bahrena iſweidojees par ſinatneeku un diſchwihru. Winſch firſnigi zildinaja kafru ſemas kahtas nabadſigo behrnu atbalkſtitaju garigàs gaiſmas mekleſchanas zelos. Ar dſiku firſnibu jokoja par ſchahdeem ſkolotajeem ſemneeki. „Schoruden peekuhluſchi tik daudſ linu, ka mums truhkſt ſchkuhtneeku weſt toſ uſ Rigu,“ kà uſrunaja ſkolotajus pee Laſdonas draudſes ſkolas ſabrautuſchee ſchkuhtneeki, ſehdinadami pa tſchetri behrni weſumâ, lai weſtu toſ uſ rudens konkurſa eſſameneem. „Vini ir labi un tee ir labi iſkulti, wedums atmaſſajees,“ mehdsà atjokotees ſkolotaji.

Garidsneeku aprindàs Filaretam bija loti ſtingra wirsgana reputazija. Buhdams pats ſtingra darba zilweks, winſch wiſus ſawus apafſchneekus weenumehr mudinaja uſ darbu. Rolaidiba un iſlaidiba winu uſtrauza lihdſ bardsibai. Un teeſcham, winſch ſaſneedsa, ka wiſi winam padotee ſtrahdaja darbu tã, kà neladagraf. Eparchija ſahka iſwehrſtees loti ſolidâ diſziplinetâ ſpehkã. Starp zitã ihpaſchibam Filareta rakſturam peemita reti objektiws taiſnigums. No ſchi objektiwã taiſniguma weedokla winſch pats peegahja wiſam leetam un ari ſawos lihdſſtrahdneekos zentàs ſekmet ſcho ihpaſchibu. Kad weenai Rigas kreewu draudſei iſnahza konfliktis ihpaſchumu leetã ar latweeſchu draudſi, Filarets,

taut gan wišch pats bija noteikts kreews, dedšigi un neatlaidīgi uſstahjās par latweeſču draudſes teeſibam, nerehkinotees ar to, ka ſchahda uſſtahſchanās wareja ſazelt ſaruhgtinajumu kreewu tau-
libas garidsneefos un draudſes lozekfos. (St. Filareta reſolwzijas 1880. g. 28. martā un 1881. g. 19. apr.)

Peemehrodamees weetejās dšihwes praſibam, b. Filarets eeteiza garidsneekem daſchus jaunus panehmeenus draudſchu eekſhejai iſkopſchanai. Pee ſchahdeem jauneem panehmeeneem peeder Filareta eeweſtā obligatoriſkā draudſes jauneeſchu „kati-
cheſazija“. Filarets pawehleja mahzitajeem itgadus noturet „kur-
fus“ draudſes jauneeſcheem, atſewiſchki jauneekeem un atſewiſchki jaunawam. Schajos kurfos jauneeſcheem tika paſneegtas tās ſina-
ſchanas par pareiſtizibu, ſahdas nepeezeesſchamas dšihwē iſkatram pareiſtizigam. Tauta ſchos kurfus uſnehma ar leelu lihdsjuſtibu un noſauza par „mahzibā eeſchanu“. No Filareta laiſkeem parei-
tizigo ſkolu ſkoloni, ſkolotaju wadibā, ſahka nemt dšihwu dalibu deewwahrdoſ. Lai dotu tautai paſtahwigu garigas pamahzibas awotu mahjās, Filarets iſſtrahdaja programu grahmatai, kurā tau-
tai peeeetamā literariſkā formā buhtu eeweetojami ſprediki par pareiſtizigas baſnizas pamata mahzibam, peegreesſhot it ihpaſchu wehribu pareiſtizibas ihpatnibam.

Atteezibā uſ weetejeem pareiſtizibas eenaidneekem, pehz zihhtigas bijuſcho un tekoſcho apſtahklu pehtišchanas, b. Filarets nahza pee ſlehdſeena, ka paſtahwoſchā wahziski muiſchneeziskā Bal-
tijas eekahrta nelauj pareiſtizibai ſekmigi zihnitees ar tās eenaid-
neekem. Wiſa Baltijas wahziski muiſchneeziskā eekahrta winam likās dšiki netaiſna, jo wiſas neerobeeſchotas teeſibas ſcheit peede-
reja neleelai wahzu grupai, bet beſteeſigās eedſihwotaju pamatu maſas tika wiſpuſeji ſmazinatās ſem wahzu ſpaideem. Wiſch uſſahka ſiſtematiſku un neatlaidigu zihau, kuras gala mehrkis bija pahreezinat Kreewijas augſtako walſts waru, ka wiſa Baltijas
eekahrta un likumi jarewidē un jareformē. Filareta eepaidſ Peterspiki bija leels. Ne tikai Sinode, bet arī laižigee waras wihri b. Filaretu wehrteja ļoti augſtu. Par Filaretu ir uſglabajuſchās ļoti glaimojoſchās toreijejo waras wihru atſaukimes. Zars Alek-
ſandrs III. Filaretam tizeja un uſtizejās. Filareta ideja par Bal-
tijas eekahrtaſa rewideſchanu un reformeſchanu eeguwa plaſchu peekriſchanu Peterspiki. Filarets klufumā wahza jau materialus no pareiſtizigās baſnizas dšihwes Baltijā, lai ſtahditu tos preekſchā
rewidenteem, ſapnoja un prahtoja par wehlamām pahrmainam Baltijas eekahrta un likumos, kaſ atteezās uſ pareiſtizigo ha-
nizu... Bet wiau pahrſteidſa pehſſchā nahwe 23. februārī 1882. gadā. Noſlehpumaina un neiſprotama bija ſchi nahwe, jo Filarets bija ne tikai pilnigi weſels, bet winam bija iſzili ſtipra weſeliba. Ne tikai tautas maſās par ſcho noſlehpumaino nahwi ſahka zirkulet baumas par to, ka Filaretu eſot nonahwejuſchi ne-
ſameerinamee pareiſtizibas eenaidneeki. B. Filareta II. pehznahzejs, b. Donats, atwadidamees no Grodņas eparchijas pirms brau-

Ńšanas uš Rigu, išteizās Ńawā runā: „Mana preekŃtetsġa (b. Filareta II.) negaiditās nahwes eemesli teek nosġaidroti un tee ir nelabwehligi preekŃŃ balteesġeem.“

B Filarets II. apbedits Rīgā Pētera un Pawila katedralē.

Filarets II. Ńapņojums peepildijās peġz wina nahwes. Pēnahza Baltijas rewidesġanas laiks. 1882. g. uš Baltiju tika komandēti diwi rewidenti: iŃglihtibas ministra beedrs Makarows un Ńenators Manafeins. Ja Ńġai laikā wehl buhtu bijis dŃihws Filarets II., tad winsġ neapsġaubami Ńuhtu par wisbihŃtamako Baltijas wahzu waras un weetejo wahzu eefahrtas un likumu profuroru un winsġ buhtu guwis leelu eespaidu uš rewisġijas gaitam. Filarets II. ar winam peemihtosġo dŃikumu un pamatibu buhtu apġaiŃmojs rewidentu preekŃġā Baltijas nebuhŃġanas un Baltijas wahzu waras kleedsosġās netaisnibas. Bet noslehpumainā nahwe bija likwidejuŃi Ńġo profuroru, atweeglinot weetejai wahzu warai zihau ar rewidenteem. Tomehr Ńġo rewidentu Ńasneegumi bija tahdi, Ńa Kreewijas waldbiba atŃina eŃosġo Ńġahwofli Baltijā par turpmak nezeesġamu un reformejamu wahzu waras un eespaida Ńamafinasġanas wirŃeenā. Jau rewisġijas laikā latwju tautas masas Ńġaidri parahdija Ńawas ihŃtās atteezibas pret weetejo wahzu waru, jo dasġadām Ńuhdsġibam nebija gala. No pareisġizigeem latwjeem un igauņeem Manafeinam eenahza wairak Ńā 7000 Ńuhdsġibu par wiswiŃadām wahzu waras pahrestġibam tautai (Странникъ 1885, 11, 291).

Rewisġija modinaja latwjos Ńen lolotās zeribas par wahzu waras peeweisġġanu ar kreewu walŃts waras palihdsġibu. Latwji Ńġatijās uš kreeweem Ńā uš Ńaweem Ńabeedroteem. Pareisġizġibas laukā Ńġai laikā notġka luhsums. Atġal tautā eesahġās Ńpeġzġiga teekŃġanās pahreet pareisġizġibā, Ńuru latwji un igauņi tagad jau labak pasina nekā Ńġehtrdesmitos ġados; latwji un igauņi tagad Ńimpatġiseja tai tās demokratisġā ġara dehl. Ńġis basnġizas un winas wadonu lihdsġuhtġigā iŃtureŃġanās pret nospeesġeem Ńemņeeġeem, winas pilnġigā neatġariba no weetejās wahzu waras un winas zihnas ar weetejo wahzu waru, — wis tas modinaja tautā Ńimpatġijas pret pareisġizġibu.

Kad b. Filareta II. peġznahzejs, b. Donats eeradās Rīgā, winu Ńġeit Ńaġaidġa ne tġġai pareisġizġigo latwju ustizġiba un Ńimpatġijas, bet ari dauds lutertġizġige latwji Ńimpatġiseja winam, peeminot wina preekŃtetsġġus, — Ńġos noteiktos latwju Ńemņeeġu draugus un labwehġus.

B. Donats (Sokolows-Babinsġġis), peġz ġar. aġademijas no-beġġġġanas, wairak Ńā 20 ġados darbojās Archangeġskā, paidaġaġġā laukā. Archangeġskas koreli un Ńirani winu tureja mihlā atminā Ńā Ńawu nazonalās pasġġapŃinas iŃkopsġġanas weizġinataju. Ńawā laikā Donats eeweda Archangeġskas ġarġgā Ńeminarā korelu un Ńiranu walodu pasneegŃġanu, nodġbinaja pee Ńemġinara Ńġpendġijas foreleem un Ńiraneem, lai Ńaġatawotu Ńġim tautam mahzġitajus un Ńġolotajus no winu pasġġu tautesġġeem. Wehlak Donats darbojās

kà biskaps Grodnâ un Kaunâ un bija tur pasihstams kà leisçu un baltfreewu aijstahwis pret weetejo polu muischneeku spaideem. Baltfreewu un leisçu semneeku shahwoflis Grodnas un Kaunas gub. leelâ mehrâ lihdsinajâs latwju semneeku shahwoflim. Tur ari walbija un speeda semneekus eebruzjeji sweschtauteeschi — polu muischneeki. B. Donats tur nostahjâs zeeteju pusê. Kad latweeschu un igauņu semneeki sahfa Rigâ eerastees pee Donata darišchanâs, winsch to usnehma ar tehwiščku firsnibu un weenfahrschibu un bija teem ispalihdsigs. Simpatijas un ustiziba pret Donatu peenehmâs spēhâ. Jau 1883. gadâ igauņu un latweeschu semneeki sahfa eelenkt Donatu ar luhgumeem peeweenot tos pareistizibâ. Kad b. Donats prasija, kahdi pamudinajumi radijuschi winos wehleschanâs pahrmainit tizibu un waj wini pasihstot pareistizibu, semneeki mehdsâ atbildet, ka wini pareistizibu pasihstot ne masat kà luterti-ibu, jo dšihwojot blakus pareistizigeem, beeschi apmellejot sawus pareistizigos kaimiaus un pareistizigos deewnamus, lasijuschi pareistizigo grahmatas un t. t. Motiwedami sawu iistahšchanos no lutertizibas, semneeki aishrahdijuschi, ka lutertiziba zeh-lufees ne no Kristus, bet no Lutera, ka lutertizigee neluhdsot Deewu par miruscheem, lai gan mahzot, ka Deewa preeščhâ ari miruschee esot dšihwi, nepeelaischot behrnus pee „Deewgalda“, lai gan Kristus pawehlejis: „laideet tos behrninus un neleedseet teem pee Manis nahst“ (Mat. XIX, 14), „kas Manu meesu ehd un manas afinis dser, tam ir muhschiga dšihwiba. Ja juhs ta Zilwela Dehla meesu neehdat un Wina afinis nedserat, tad dšihwibas naw eefsch jums“ (Jahna ew. VI, 53—54). Kapehž tad lutertizigee atstumjot tos behrninus no Pestitaja un muhschigâs dšihwibas? Lutertizigo mahžitaji neesot eefwehtiti preesteri un deewa kalpi, bet tikai basnizkungi, kas tahdi paschi leelkungu kalpi, kà muischâs muischkungi. Pret semneekeem wini esot tikpat augstprahtimi un neschehligi, kà leelkungi un t. t. Drihs ween b. Donats sahfa šanemt kolektiwus rakstifus luhgumus par peeweenofchanu pareistizibai. Wahžu wara tuhdaļ spēhra parastos šokus šchahdu luhgumu diskrediteschanai. Tee paschi semneeki, kuri 1883. g. 6. maijâ eefneedsâ luhgumu par peeweenofchanu pareistizibai, bija drihs spēesti taisnotees laizigâs waras preeščhâ: „Mehs gribam peeweenotees pareistizibai ne laizigu pamudinajumu dehl, bet tikai aij pahrleezibas, ka šchi ir pareisâ tiziba. Pret muhsu firsnigo wehleschanos ir nostahjuschees hakenrichters son Kuršels, kirchschpilsrichters son Grinwalds un „pastors“ son Schpinlars un šinojuschi jums par mums kà dumpineekeem, kuri teezotees pehž semes un privileģijam, kas mums naw ne prahťâ nahzis. Muhsu firsnigâ wehleschanâs ir tikai weena: peeweenotees pareistizibai, kurâ weenigi usglabajufees ihstâ Kristus mahziba; mehš wehlamees, lai mums buhtu sawa basniza, sawa draudses škola, saws mahžitajs. Muischneekeem mehš padosimees ari turpmak, bet tikai luhdsam šargat muhs no winu pahrestibam, lai wini nedsen muhs ahřâ no rentejamâm mahjam, lai pareisti-

zibas peenemšanas dehl newafā muhs fafētus fā nofēdsneefus pa zētumeem.“ Šho luhgumu gubernators nofuhtija b. Donatam, peemetinot: „safarā ar šho semneeku luhgumu, aifsargat winus no wajaschanam pareistizibas peenemšanas dehl, luhdsejeem pasfaidrojumi pasludinati.“ Pehz peenahzigas semneeku fagatawošanas peeweenofchanai, tifa nolikta peeweenofšanas deena. Bet noteiktā deenā peeweenoti tifa tikai daschi, jo weetejais hafēnrichters pahrejos bija aisdfinis leelzelus labot, neluhfojotees uf to, fā nolikta deena peedereja pee fwinamām deenam (17. maijs — zara fronefšanas deena). Safarā ar pirmēem peeweenofšanas afteem weens no hafēnrichtereem sinoja guburnatoram: „pareistizigee mahzitaji peeweeno semneekus pareistizibai, nepeeprafot no wineem personibas apleezibas; tahdai fahrtibai war fēkot pahraprātumi un faunprahtibas gadijeeni.“ Pehz hafēnrichtera domam buhtu japeeprafa apleeziba no metrifkām dfimfaraftu grahmatam. Škaidris šchahdas prašibas ufstahdfichanas noluhfs: famehr semneeki zelos pehz personibas apleezibam un metrifkam pa wahzu eestahdem, wahzu wara atkal warēs, tāpat fā 1840-tos gados, wifadi tos kirzinat un spihdfinat. Weens no hafēnrichtereem leedhās atfaut ifdarit peeweenofšanas zeremoniju pagasta namā un eeteiza i darit peeweenofšanas zeremoniju waj nu fahdā nomatā fchim mehrkim telpā, waj basnizā. Tā fā weetejee eedfihwotaji bija pilnigi atfariigi no weetejās wahzu waras, neweens needrošchinajās ifnomat telpas pareistizigam mahzitajam. Pat kreewu firgonis Makarows — Lealā baidijās, fā hafēnrichters ifehdfichot winu no Leales, ja wināch pretimnahfichot mahzitajam. Noteikt peeweenofchanu zeremonijas ifdarifchanu pareistizigo basnizās nofihmetu peefspeest peeweenojamos mehrit defmiteem werstu garu zeku fahjam, jo leelā dafa peeweenojamo peedereja pee „besfidsneefēem“. Atkal atfahrtojās wezee fchetredesmito gadu peeweenofšanas bremfšanas panehmeeni.

Peeweenofšanas aptureschanai atkal pareistizibu fahfa fēngat tahdos ifteizeenos, kuros gruhti eewētot rakftā (Raports mahzit. Beschanizka, 20. jun. 1883. g.). Mahz. Tamms, peelkdfams flahf ofizialus protokolus, sinoja biffapam par wairafeem wisnepeeklahjigakeem pareistizibas gahnifšanas gadijeeneem, kuros figure muischneeki un pastori (Tamma rap. 8. un 24. okt. 1883. g.). Dedfīgakee muischneeki, lut. mahzitaju pawadibā, fpezieli apbrautaja semneeku mahjas, agiteja pret pareistizibu un draudeja apfuhdfet pareistizigos mahzitajus Pēterpilt, jo wini mufinot tautu; wini draudeja ifmest pa durwim laukā mahzitajus, ja tee wehl eeradifchotees ifdarit peeweenofšanas zeremonijas. Un teefcham, kad mahzitaji Tamms un Beschanizkis eeradās fahdā meefinā, wineem peestahjās muischneeks un lut. mahzitaja fuhfitee laudis ar draudeem un atfahja winus meerā tikai pehz gubernatora rihfojuma ufrahdfichanas (Tamma rap. 8. okt. 1883. g. Nr. 171). Pat luftertizigo mahzitaju kundses bija mobilifetas zihnai pret pareistizibu (Tamma rap. 8. okt. 1883. g.). Pareistizigos ari

ſpeeda maſſat nodewas paſtorata un lut. eeſtahſchu uſture-
ſchanai. Pağaſta waldeſe lozeſki mehđſa eerastees pareiſtiſzigo ſem-
neeku mahjâs un peepraſit ſchos nodoklus. Kad ſemneeks preto-
tojâs, pağaſta polizija nehma ar waru ſemneeka leetas un pahr-
dewa tâs uhtrupê. Regiſtreti gadijeeni, kad pağaſta waras wiħri
ſainneeku prombuſſchanas laiſâ uſlauſuſchi wiäu flehtis un pa-
grabus un nehmuſchi wiſu, ko uſſtatijuſchi par iſuhtrupeſchanai
derigu. (Riġas ġar. konſiſtorijas archiws, 1884. ġ. leeta Nr. 54;
1885. ġ. leeta Nr. 10). Ar Kreewijas walſts liſkumeem weetejâ
wara nerehġinajâs (ſſ. nolikumi par Wiđſemes ſemneekeem 587.
un 588. pp., Уставъ ев. лют. церкви въ Россіи, peeſihme pee
608. p., ſſ. Cełſki miniſtr. iſſſaidrojumu no 25. juliġa 1884. ġ.
Nr. 2688; Указъ Сената, 15. maiġa 1885. ġ.). Weetejâs teeſas
weenumeħr mehđſa atſtaħt beſ eewehribas ſuhđſibas par ſchahdu
nelikumigu nodoklu peedſihſchanu no pareiſtiſzigeem. „Ne pareiſ-
tiſzigaſ ſemneeks maſſâ nodoklus par labu lut. baſniſzai, bet no-
doklus maſſâ ta ſeme, kuru wiäſch ir pirzis waj nomâ, jo Bal-
tiġa ir ſeme, kuras peenahkums ir uſturet weetejo baſniſzu,“ —
tâ wahzeefchi attaiſnoġa ſawu riħzibu.

Wahzu muſſchneeki beſ ſchehlaſtibas ſpeeda lauſâ no rentes
mahġam pareiſtiſzibâ pahrgahjuſchos ſemneekus. Rn. Schachow-
ſkojs ſawâ archiwâ ir ſawahzis ſpilġtu ſchahdu ekonomiſko ſpaidu
wirlni (ſſ. Rn. Schachowſkoj, Archiw. III). Regiſtrets gadijeens,
ka lut. mahġitajſ Chriſtoſs ſludinajis ſaweem draudſes lozeġkeem:
„Grafs (Schtafelbergs) wiſus juħs padſiħs no weetam, ja juħs
peenemſeet ſcho . . . pareiſtiſzibu, un peenems ſoimneekus, kuri tu-
râs pee weenas tiħibas ar graſu“. (Schawſkoj, III. 29). Tahdos
apſtaħtkos pareiſtiſzigeem pahrdſihwoġa ihſtus ekonomiſkâ terrora
laiſus. Daſchi meħleġa glahbinu iħzełoſchanâ no dſimtenes, bet
uſ weetâs paleeſoſchee pareiſtiſzigeem nodereġa ſaweem tauteeſcheem
par dſihwu briħdinajumu: „pahreġeet pareiſtiſzibâ un ari juħs pa-
liſſeet tâpat kâ mehſ „beſ maiſes un pajumtes“ (ſſ. Schachowſka
archiwâ ġr. Tiſenhausena wahrđus). B. Donats rakſtiġa par
kurſemneekeem: „Keta nedela paeet, kad pee manis neenahġ
ſuhđſibas par pahreſtibam, kuras teel peeleeſtotas pret pahrgahġe-
jeem pareiſtiſzibâ.“ „Dundagas paġaſtâ pat noluhġs pahreet pa-
reiſtiſzibâ teel ſodits kâ noſeegums. Weenam jauneklim peeſpree-
ſti 16 ſchagaru fiġeeni tiġai par to, ka wiäſch iſteizis nodomu
pahreet pareiſtiſzibâ. Otris ſemneeks apliġts ar naudas ſedu tiġai
tapeħġ, ka dewis naġts mahġas pareiſtiſzigaġ ſkolotajam Kałninam.
Diwas pareiſtiſzigaġ ġimenes kopâ ar behrneem noturetas apġee-
tinajumâ weenâs telpâs ar dſihwneekeem tiġai tadeħġ, ka pahr-
gahjuſchas pareiſtiſzibâ. Pat juħras ſahli, kuru juħra iſſweeſch
uſ kraſta un kuras ſawahġſchana ſemes mehſloſchanai weenumehħ
ir biġuſi atłauta wiſeem, tagad aiſleeġts pareiſtiſzigeem wahġt; ja
juħs buħtu lutertiġigi, waretu wahġt, bet pareiſtiſzigeem to naw
briħw wahġt.“ (B. Donata eparchiġas ġada pahreġkats. 15—16
l. 1885. ġ.; Konſiſtorijas arch. 1886. ġ. R. 118; ſiġojums ober-

profurooram, 1886. g. 15. maijâ R 2100.) „No ta laika, kad pagahjušchâ wafarâ mehs pahrgahjam pareistizibâ, mehs no wišam pušem zeešcham pahrestibas, peefmeefchanu un kengafchanu..“ Tâ rakstija Donatam jaunpeeweenotee, luhgdami pehz aishildneežibas un aishstahwešchanas.

Bet neluhkojotees uš wišam šchahdâm pahrestibam, peeweenofchanâs pareistizibai notifa beš mitešchanâs. Peeweenodamees pareistizibai, latweešchu un igauņu semneeki apšinigi gahja zauri wišam mozibam un zeešchanam tâpat kâ tšchetrdesmitos gados un wajaga buht waj nu aklam, waj negodigam, lai apgalwotu, ka šchee semneeki ir peenehmušchi pareistizibu aish materialeem aprehkineem. Lai isflaidinatu šcho launprahtigo apwainojumu, Donats no jauna laida klajâ biškapa Filareta I. rakstu: „Latweešchu un igauņu pahreešchana no lutertizibas pareistizibâ“ (Страницы, 1884. g. 1.). „Wahzeefchu rihžiba kâ dšihwê, tâ prešê ari tagad, — pareiši konstatê b. Donats, — tihri tahda pati kâ 40 g. atpakaš.“ (Ibidem) B. Donata laikâ (1882.—1887.) eparchijâ peeweenojâs pareiši jibai 15652 latwuju un igauņu semneeki, pee kam šchi kustiba tagad eetwehra daščus tahdus (wiswairaf Igaunijas) nowadus, lihds kureem tšchetrdesmitos gados ta nesneedsjâs. 1885. gadâ peeweenofchanâs wilnis eetwehra ari Kurfemi, fur 1885. g. peeweenojâs pareistizibai 1173 žilwefi, 1886. g. — 1081, 1887. — 305.

Tâpat kâ preekštetschi b. Donats pret pareistizigeem latweešcheem un igauneem isturejâs ar wisdsižo un firšnigo labwehlibu un darija wiuu labâ wišu, kas ween bija eefpehjamš. Winšč žihtigi turpinaja igauņu un latweešchu draudsês basnitšču un školu zeltneezibu. 1885. g. 23. dezembri winšč eeguwa basnitšču un školu zelščanai jaunu 100.000 rublu leelu assignejumu. Uš agrako assignejumu rehkina Donata laikâ tifa pabeigta Riigas katedrales buhwe. Katedrales zelščana fopsumâ ismaksaja 561.564 rub. 1884. g. 26. aprili buhwkomišija nodewa katedraši eparchijai. 1884. g. 28. oktobri katedrale tifa šwinigi eefwehtita. Ta pašča gada 1. nowembri Rigâ tifa eefwehtita Baltijas brahlibas lihdsfekteem atjaunotâ Sw. Gara basniza. Šchim mehrkim brahliba seedoja 27.000 rub., bet jau nahtkošchâ gada 16. janwarî Sw. Gara basnizu nesinami kaundari usšpridsinaja un brahliba to ušzehla no jauna 1887. gadâ.

Zeels šafneegums bija garigas školas ehkas zelščanas isbeigščana. Sinodei šchi ehka ismaksaja 209 596 rub. 1886. gada rudenî garigâ škola noweetojâs šchât jaunâ un wispušjeji ehrtâ ehkâ.

Školu un basnitšču zeltneezibai uš laukeem, tâpat kâ agrak, zelâ stahweja wahžu muiščneeziba, kura wišadi mehdsja iswairitees no basnizam un školam wajadšigo semes gabalu pahrdofchanas peenažžigâ weetâ (šf. Archiv kn. Schachowšf.). Tifai 1886. g. Donatam isdewâs šafneegi zara apštprinatu noteikumu isdoščanau par semes atšawinaščanas šahrtibu pareistizigo basnitšču un školu wajadšibam Baltijâ. Jauno draudschu atšlahščana jaun-

preweenoto latweeschu un igauku semneeku wajadsibam padarija basnitschu un skolu zeltneezibas jautajeenu Baltijâ wehl asaku, bet tagad pehz Manaseina rewisijas un Baltijas politisko wehrtibu pahrwehrteschanas wareja jau zeret, ka wahzu preteschiba — darbam masinafees. Tas pa dakai notifa. Kreewu nazionalisti — politiki zereja isleetot parestizigo basnizu latweeschu pahkreewo schanas mehrkeem par eerozi. Bet basniza un wairums tās darbineeku atturejās no schis politikas setmeschanas.

Garigo mahzibas eestahschu dsihwê Donata laiks bija spilgta usplaufuma laiks. Pret garigo skolu un garigo seminaru b. Donats isturejās ar nelekulotu firsnibu. Donata eeraschanās weenâ waj otrâ no schim mahzibas eestahdem weenumehr bija ihsti fwehtki scho skolu audsetneem. Tehwischi winisch isturejās pret wiseem audsetneem bes tautibas ischkiribas un weenmehr winisch bija gataws tehwischi eedskinatees audsetnu listenos. „Lai neweens nedomâ jums pahrmest, ka juhs no semas kahrtas zehluschees. Kristus apustuki ari bija zehluschees no tahdeem pat tautas slahneem kâ juhs. Peemineet, ka ari juhs wisi esat aizinati schurp, lai sagatawotos iw. apustuku darbam“ (no Donata spreidika). Donata laika garigâ skolâ un seminarâ stipendiju skaits atkal tika paleelinats. Latweeschu un igauku semneeku aprindās g. seminars bija kluwis tik populars, ka katru gadu us peenemschanas pahrbaudijumeem sapluhda daudslahrt wairal behrunu, nekâ wareja peenemt. Rewisijas atfahrtoti konstateja preekschismigo seminara nostahdijumu. Seminara audsetnai pamatigi studeja mahzibu programâ paredsetās sinatnes un bija winu widû radusees paschdarbiba. Starp zitu seminaristi latweeschi nodibinaja sawu „Behrkona kori“, kursch drihti ween iswehrtās par weenu no labakeem wihru koreem wisa Latwijâ. Kora usstahschanos ar wisdsiko atsinibu tauta usnehma kâ pilsethâ, tâ us lrukeem. Schis koris bauda tautâ popularitati lihds schai deenai. Daschi seminaristi darbojās toreisejos deenas laikrakstos un mehneschrakstos. Ar saweem pirmem literariskeem mehginajumeem tee usstahjās seminarâ sawâ schurnaliti „Nobis et posterietati“. Seminaristu latweeschu widû waldija nopeetnis un weseligs latwisflums. Scho latwisflumu seminara abiturienti nesa tautâ pehz tam, kad wini tuhda? pehz seminara noheigschanas eenehma dsimtenê skolotaju un mahzitaju weetas, bet laba dala no seminara abiturienteem eestahjās augstskolās un nahza atpakal tautâ kâ adwokati, ahrti, inscheneeri, paidagogi, eerednai un pauda to paschu weseligo nazionalisma garu. Apmehram tahdas paschas noslanas waldija ari igauku tautibas seminaristu widû. Kâ weenai, tâ otrai tautai seminarâ isauguschi iszilus darbineeki. Igaunijas pirnee walsts galwas: Posa un Pâtšs — Rigas garigâ seminara audsetnai. Muhfu pirmais kara ministrs Jahnis Sahlits un bij. ministri: Bitte, Arais, Aroneets — seminara audsetnai. Wisos resoros Latwijâ ir fastopami augsti kwalifizeti darbineeki no semnaristeem.

Pareistizigo tautskolu ūkails Donata laikā peeauga tikpat ūtrauji, kā peeauga pareistizigo latweeūchu un igauņu ūkails, jo wiūs jaunatklāhtās draudūs nekawejoūchi tika dibinatas pareistizigo ūkolas. Pateizotees roūigai ūminaru darbiba, ar katru gadu mahzibas ūpehki ūkolās ūkuwa labaki. ūkolas tautā guwa arween leelafu peekriūhanu. Lutertizigo behrnu peepūhdums daūhās ūkolās ūahka peenemt tahdus apmehrus, ka lutertizigo ūkolneeku ūkails ūahka pahūwehrt pareistizigo ūkailu. Bet, pateizo ees mahzibas ūpehku lojalitatei, nekahdus ūareschgijumus ūhis tapstahklis neradija. B. Donats uū ūcho apstahkli tā ūkailjās: „ūaradinaju-ūhees ūkolā, tee ari turpmā dūhwē meerigi ūdūihwos.“

Rā tautā, tā garidneezibā Donatam bija labūirdiga tehwa reputazija. Lai tuwinatu mahzitajus tautai, Donats eeteiza mahzitajeem pehū eeprehjas beeschaf apmeklet draudūes lozeklus wiņu mahjās: „ūtiprinat tos tizibā, tuwu peeeet ari to laizigām wajadūibam un wiūadi tos atbalūtit.“ Wina laikā draudūs ūahka organizeetes draudūchu kori, kuri kuplinaja deewwahrdū notureūhanu. ūhee kori daudū weetās ūkuwa par tām ūchuhninām, ap kūrām radās wiūadi kulturalee paūahkumi. Tikai wahzi neeeredūeja b. Donatu un ūrūnigi preezajās, kad 1887. gadā 27. martā Donats tiku pahūweetots uū Podoliju. Donata pahūzelschānu wahzi iūūaidroju ar ūawu eepaidū atjaunoūchanos augtās Peterpils aprindās, kārām wiņi zentās meermihligo Donatu noūtahdit par weetejās ūbeedribas „meera trauzetaju“. Bet welki preezajās wahzeeūchi.

Donata weetā Rigā eeradās biūlāps Arūenijs (Brjanzewš). Wiņūch bija zehlees no nabadūigām aprindām. Tikai pateizotees ūawām gara dahwanām un energijai, b. Arūenijs ūafneedūa augūtako iūglihtibu un wehlat — iūzilus ūtahwoūli ūbeedribā. Uū Rigu wiņūch pahūnahza no Peterpils, kūr eenehma garigās akademijs rektora poūteni. Arūenijs eeradās Rigā 1887. g. 11. maijā. Wina darbiba Rigā un Baltijā noriteja neiūūakami un neūalihdūinami labwehligakos apstahklos nekā wiūu zitu wina preeūchghajeju laikā. Pehū Manafeina rewijās un tai ūejojoūchām reformam pareistizibai neūameerinami naidigā wahzu wara ūaūchaurinajās un wahzu eepaidš Baltijā ūtipri ūamasinajās. 175 gadus (1710.—1885. g.) Kreewijas waldiba bija ūahwufi wahzeeūcheem pilnigi waldit un rihtotees Baltijā. ūestahdēs, ūkolās un teeūs no 1885. gada ūahka wadit kreewi, tikai, par noūchehloūchanu, wadoūhas aprindas iūgahja uū latweeūchu pahūkreewoūchanu. Jau paūchā pirmā eestahūchānās runā Arūenijs ūinoja, ka wiņūch nahzis uū Baltiju kalpot tikai ūw. pareistizibai un noūūivrinat pareistizigo dūihwi uū ūw. Kriūtus meera un mihleūtibas pamāteem. 10 gadus no weetas (1887.—1897. g.) Arūenijs apbrihnojami energiski ūrahdaja ūawas eparchijas pazelschānas un iūūopūchānas darbū, peegreeschot wehribu pareistizibas nihdetajeem tikai tad, kad wiņi ari jaunos apstahklos mehginaja uūbrukt pareistizibai. Pats wiņūch uūbrukumā nekād negahja, bet tikai aiūūtahwejās. ūchahda taktika dewa wiņām eeprehju wiūu ūawu leelo energiju gandrihū

nedaliti seedot positiwam darbam weetejo pareistizigo labâ. Winſch juta aif ſewis walbibas un weetejo freewu eerednu un eestahſchu atbalſtu wajadſibas gadijumâ.

Arch. Arſenija ſaſneegumi deewnamu zeltneezibâ milſigi. Deewnamu truhſkums, efoſcho deewnamu truhzigums bija weens no wiſſahpigeem jautajeeneem weetejo pareistizigo dſihwê. Deewwahrdu notureſhana nepeemehrotâs telpâs jau pati pa ſewi ſaruhgtinaja pareistizigos. „Jau 30 gadus eſmu pareistizigs un ar ilgoſchanos zereju eeraudſit ihſtu deewnamu muhſu draudſê,“ — ſchelhjâs ſahds wezs igaunis b. Donatam, „jo ſchis luhgſchanas nams muhſu draudſei ir par maſu. Re tika mums wezeem un behrneem, bet ari ſtipreem wihreem winâ gruhti noſtahwet deewwahrduſ. Kristus deht dod mums ihſtu deewnamu.“ Nepeeteefoſchâs deewnamu telpas dewa eenaidneekem pamatu peefmeet un kengat pareistizibu. Arſenija laikâ Baltijâ uſzeltas 67 jaunſas pareistizigo baſnizas: Wiſſemê — 30, Kursemê — 18 un pahrejâs Jgaunijâ. Scho milſigo darbu Arſenijs weiza galwenâ ſahrtâ ar ſinodes aſſigneteem lihdselkeem: 1886. g. ſinode aſſigneja 300.000 r., 1890 g. — 420.000 r. un 1895. g. — 500.000 r. Kreetnas ſumas baſnitschu zeltneezibai Arſenijs ſanehma no seedotajeem, ſuru ſtarpâ bija ari keiſars Alekſandrs III. un zara gimenes lozeki. No seedotaju ſameſtâm ſumâm Arſenijs uſzehla 18 baſnizas. Baſnitschu zeltneezibâ Arſenijam palihdſeja ari weetejâs brahlibas ar ſaweem seedojumeem. Baſnitschu apgahdaſchanai ar ſwaneem Arſenijs greeſâs pee fara ministrijas un luhdja seedot wezo leelgabalu metalu; teefſham winſch ſanehma 1889. g. 960 pudus, bet 1891. g. 1000 p. metala, ſas dewa eefpehju apgahdat baſnizas ar ſwaneem. Gandrihſ wiſâs draudſês, ſur Arſenijs zehla baſnizas, winſch zehla telpas ari kleram, bet ſur remonteja baſnizas, tur remonteja ari klera mahjas. Bagatafâs draudſes Arſenijs ſkubinaja waj nu pirkſt, waj zelt klera ehſas.

Arſenijs wehlejâs, lai blakus baſnizai ſtahw draudſes ſkola. „Baſniza un ſkola weena otu puſchko,“ paraſti ſazija Arſenijs. Ja draudſê, ſurâ Arſenijs zehla baſnizu, nebija ſawas ſkolas ehſas, winſch ſpehra wiſus ſokus, lai ari ſkolas ehſa tikt uſzelta. Arſenija laikâ uſzeltas pawiſam wairaf kâ 50 ſkolu ehſas.

Ja Arſenijs nebuhtu atſtahjis Baltijai zitu neſahdu mantojumu, kâ tika uſtrahditâs baſnitschu, ſkolu un kleru ehſas, tad ari ſchis mantojums buhtu atſihſtams tomeht par loti wehrtigu. Deefin waj wehl ſahds no Baltijas darbineekem warês ſchahda mantojuma atſtahſchanas ſinâ konkuret ar archibiſkapu Arſeniju. Wairaf kâ puſe no Arſenija laikâ zeltâm ehſam atrodas Latwijâ.

Bet Arſenija weizigais un ſekmigais darbs redſams ne tika zeltneezibâ. Wina energija ſazehla roſibu wiſâs eparchijas dſihwes noſarês.

Garigâs mahzibas eestahdes wina laikâ tika paplaſſchinatas. Garigâ ſeminarâ un ſkolâ peenemamo audſeknu normu winſch paaugſtinaja katrâ uſ 30 weetam. Jau tas bija eeguwmums. Sa-

mehrigi wiſſſch pawairoja ari ſtipendiju ſkaitu Stipendijas tiſa ſadalitas weenlihdſigi ſtarp latweeſcheem, igauneem un weetejo garidsneeku behrneem. Pirmâs diwâs grupâs eetilpa ſemneeku behrnu ſtipendijas. Lai atweeglotu uſtureſchanas ſeminarâ ari teem audſekneem, kuri ſawu ſekmju dehl, jeb zitu eemeſlu dehl newareja eekluht ſtipendiatu ſkaitâ, Arſenijs paplaſſſchinaja internatu, kurrâ par neisprotami lehtu maſſu, — 50 r. mahzibas gadâ, audſekneem peeſſchihra dſihwoſſi un tahdu paſſchu uſturu kâ ſtipendiateem. Kreewu ſemneeku behrneem ſeminarâ ſtipendiju nebija, bet Arſenijs atlaſſhwa wiſſneem peeſſchirt garidsneeku behrnu neaiſneemtâs ſtipendijas ar noteikumumu, ka ſchahdeem ſtipendiju weepraſſitajeem japahrwalda weena no weetejam ſigauku waj latweeſchu) walodam (Журн. семин. 1891. г. Nr. 6 un 1892. г. Nr. 1). (Safarâ ar ſcho Arſenija riſkojumu ſinodes oberprofurors jokodams praſſija Arſenijam, waj wiſſſch nedomajot denazionaliſet weetejos kreewus, bet Arſenijs atbildeja tiſhri nopeetni: „man japeedſihwo ſcheit daudſ neehrtibu ſcho walodu nepraſſchanas dehl, tapehž es griibu iſglaſhbt nahkoſchos darbineekus no ſchahdâm neehrtibam“). Kâ jauninajumu Arſenijs eeweda ſeminara programâ medizinas ſinibu paſneegſchanu, lai ſeminara abiturienti ſpehtu ſneegt pirmo medizinas palihdſibu ſaweem ſkolneekem un draudſes lozekerem nelaimes gadijumos. Schim jauninajumam, ſtarp zitu, bija tahdas ſekas, ka daſchi ſeminara abiturienti dewâs uſ uniwerſitati ſtudet medizinu. Arſenijs loti intreſejâs par ſeminarâ eerihfoto ſwehtbilſchu gleſnoſchanas klaſi, kuru wiſſſch wiſadi zentâs atbalſtit. Schi Arſenija aiſrauſchanâs atwehra daſcheem ſeminaristeem zeku uſ mahſſſlas akademiju. Energijas pahrpilnâ Arſenija daba modinaja energiju garigo mahzibas eetaſhſchu mahzibas ſpehkos un audſeknos. Scho eetaſhſchu darbs attihſtiâs iſzilus ſekmigi. Skolotaju un mahzitaju amatos ſeminara abiturienti darbojâs ar leelâm ſekmem. Pateizotees tai wehribai, kuru Arſenijs peegreſa dſeedaſchanas paſneegſchanai ſeminarâ, abiturienti bija weizigi dſeedaſchanas peekopeji tautâ. „Behrkona koric“ ſeminarâ ſaſneedsa leelus panahkumus un ſabeedribâ plaſſchu atſihſchanu. Kaut gan ofiziali ſchis koric netika atſihſts, bet wiſſſch uſſtahjâs Rigâ un prowinzê. To ſinaja Arſenijs un ſeminara preeſſchneežiba, bet kori neisnihzinaja.

Draudſchu dſihwes iſweidoſchanai un pazelſchanai Arſenijs ſpehra noteikſus ſokus. Draudſchu apgahdneezibas Arſenijs eeweda wiſſâs draudſês. Tagad ſemneeku iſwehletee preeſſchſtahwi nehma aktiwu dalibu draudſes leetâs. Baſnizas bibliotekas uſplauka tahdâ mehrâ, ka wareja jau apſalpot ne tiſai garidsneezibu, bet ari tautu. Deewahrdi tagad jau wiſſſch tiſa notureti ſſaidrâ latwju walodâ, jo mahzitaju latweeſchu ſſaits bija kupli peeaudſis un ari kreewu tautibas mahzitaji bija pilnigi peeſawinajuſchi latwju walodu. Blafus baſnizas ſpredikeem mahzitaji, Arſenija eeroſinati, ſahka ſariſhot ahrpus deewahrdeem preeſſchneſumus tautai, kuplinot tos ar koric dſeedaſchanu; tajos peedalijâs ari

laizigee intelligentee spehki. Sahka isnahkt speziāls eparchijas ūurnals. Tifa ussahkta speziālu konfesiōnālu broūhuru isplatiūhana tautā. Blakus foru dseedaschanaī tifa praktiseta „tautas dseedaschana“ kā basnizās, tā religioūso preeūschneūumu laikā. Wiūsus ūchahdus ūokus leelā mehrā weizinaja tas apstahklis, kā draudsem tagad bija peenahzigi deewnami un ūkolas. Pateizotees draudūchu ūkaita peeaugumam, wairojas to punktu ūkaitis, no kureem pareiūtizigā basniza wareja runat ar tautu. Draudūchu lozēklu konfesiōnelās paūchapsinas pazēlschanaī Arsenijs nodibināja speziēlu komiūūju weetejas pareiūtizigās basnizas pagahtnes pehtiūcharai. Kad ūchis komiūūjas darbi ūahka nahkt klājā, tauta guwa eēspehju eepaūūhteas ar teem apstahkleem, kahdos pareiūtiziba eenahza Latwiā un ar to lomu, kahdu ta spehleja tautas dūiūwē. Tauta tagad wareja ūklaidri redset, kā pareiūtiziba ir weenigā konfesiija, kura latwiju tautai naw usteepta ar „sobena un uguns“ palihdūibu (kā katolizisims), kura naw wis lungu ūpaideem eewesta (kā protestantisims), bet kuru paūchas tautas ūrdsapūka iswehlejuūees, un kā pareiūtiziba liūtenigos brihschos ir bijuūi ar tautu un par tautu kā ihūts tautas ūargengelis.

Archibisūkaps Arsenijs daudū ruhpejās par tautūkolam. Lai pawairotu zenūetu mahzibas spehku peegahdaschānu tautūkolam, Arsenijs panahza ūlūktes garigās ūeeweūchu ūkolas programmas paplaschinaschānu tahdā mehrā, kā tās abiturientes wareja eenemt mahūūkolotāju un tautūkolotāju weetas. ūkolas tifa zihīgi apgahdatas ar „ūkolu bibliotekam“, kūrās eetilpa grahmātas ūkolotāju un ūkolneeku wajadsibam. Lai pamudinātu mahzibas ūheūtus zihīgāki ūrahdat ūkolās, Arsenijs eeweda gratifiūazijas ūchahūakeem un weizigakeem ūkolotājeem (Журн. училищн. совѣта 1888. г. Nr. 22). ūkolu apgahdneezibas dewa eēspehju semneeku iswehleteem delegateem weenmehr buht leetas kūrūā wiūūs ūkolu darischanās. Lai pazēltu ūkolu ūaūneegumus, Arsenijs pagarināja mahzibas gadu. Pehz 1870. g. mahzibas planeem mahzibas gads bija noteiūts „no 1. now. lihds 1. aprilim“. Arsenijs noteiza: pilūhehtu ūkolam 10 mehneūchu garu mahzibas gadu, bet lauku ūkolam — ūeūchi mehneūchi. Arsenijs ūaūneedsa Sinodes aūignejumu paleelināschānu tautūkolam. Pareiūtizigo ūkolu ūkaitis Arsenija laikā jau ūneedsās pahri 500 un 1895./6. mahz. gadā pareiūtizigo ūkolneeku ūkaitis bija 16980. Saūarā ar kreewu wal dibas pahkreewoūchānas politikas ūahkumu 80-to gadu beigās, ari pareiūtizigo tautūkolās ūahka paūneegt mahzibas kreewu walodā, bet tas notika us wal dibas pawehli. Kreewu walodas paūneegūchānas paūūprinaschānu peeprasa ari daūchi Arsenija zirkulāri (ūf. Arsenija preeūūlitumu 1887. г. 10. now. Nr. 235): „Kreewijas pilūsoneem wiāu paūchu labā japroto walūts waloda,“ motiweja Arsenijs usstahdātu praūibu. Karūstakee pahkreewoūchānas politiki wehlejās eeraut pareiūtizigo basnizu ūchā wirūendā un isleeto to kā pahkreewoūchānas eerozi, bet tas wiāneem neiūdewās, jo draudūs darbojās jau daudū mahzitāji un ūkolotāji-

latweeſchi, kas neatbalſtija pahkreewoſchanu. Archibiſkapu Arſeniju newar ſaukt par karſtu pahkreewotaju, ſaut gan freewu nazionalists wiſch bija. Konfeſionelâ ſinâ Arſenijs nebij agreſiws, — wiſch neteezâs pehž eekahrojumeem uſ zitu konfeſiju rehſina, bet toſ, kaſ paſchi iſſazija wehleſchanos peeweenotees pareiſtizibai, wiſch nenoraidija. Kad wiſch wija peenehmis ſawâ draudſê jaunpeeweenojuſchos lozekkus, tad, neſfatotees uſ peeweenoto tautibu, wiſch par teem ruhpejâs un toſ aiſſtahweja kâ ſawas baſnizas iſtotoſ behrnus. Arſenija lai kâ no lutertizibas pareiſtizibâ pahrgahja: 1887. g. — 2044; 1889. g. — 1047; 1890. g. — 1140; 1891. g. — 1167; 1892. g. — 1144; 1893. g. — 1128, 1894. g. — 1202. (Wahžu rakſtos, peem. Baltiſch. Monatschr. Nr. 7. 1895. g. pahrgahjeju ſkaitis uſrahdits maſleet leelaks.) Schee dati nemti no ofizialeem eparchijas pahrkateem. Pilnigi ſaprotama leeta, ka minetee „ſaudejumi“ gahja pee ſirds lutertizigo garidsneezibai un weetejai muiſchneezibai. Kâ lut. garidsneeziba, tâ wahžu muiſchneeziba tihri dabigi wehlejâs atturet lutertizigos no pahreeſchanas pareiſtizibâ, bet ari pahrgahjuſchos atdabut atpaſak. Wehl Donata lai kâ weetejee wahžî eeroſinaja projektu par ſeſchi mehneſchi ilgâ pahrbaudiſchanas termina atjaunoſchanu.

Œhis wahžu eeroſinajums peekriſchanu waldibas aprindâs neegeuwa. Tad muiſchneeku ſcheſs, barons Meijendorfs, uſſahka zihnu no zitas puſes. Cepreeſchejos gadu deſmitos bija ſakrahejes kahds ſkaitis tahdu perſonu, kuras formeli bija pahrgahjuſchas pareiſtizibâ, bet iſwairijâs iſpildit pareiſtizigâs baſnizas lozekku peenahkumus. Meijendorfs zentâs eeſkaidrot freewu waldibai, ka wiſas ſchahdas perſonas pahrkaitamas atpaſak lutertizibâ, bet ſawos eeſneegumos waldibai peelaida azimredſamas kluhdas, kâ uſrahdidams ſchahdu perſonu ſkaitur, tâ dodot paſkaidrojumuſ ſakarâ ar ſcho parahdibu. Kreetu waldiba pamanija bar. Meijendorfa kluhdas un wiſus wina eeſneegumus noraidija. Meijendorfa eeſneegumi iſtirſati gubernatoru Œchachowſkoja un Sinowjewa un Sinodes oberprofurora ſinajumos keiſaram. (St. Архивъ кн. Шаховскаго, III. 51—85; Добрышинъ, Къ исторіи православія въ Прибалт. краѣ 64—99 un 128—138; Православіе и лютерянство въ Прибалт. краѣ, 49—115). Tahdu perſonu, kaſ bija pahrgahjuſchas pareiſtizibâ, bet iſwairijâs iſpildit pareiſtizigo peenahkumus, Arſenija lai kâ bija ap 12.000. Pareiſtizigeem garidsneekem walſts wara leedſa iſſlehgt ſchahdas perſonas no pareiſtizigo ſarakſteem, bet lutertizigeem garidsneekem ta leedia peeneemt winus ſawos ſarakſtos. Abu konfeſiju garidsneezibu ſtahwoſlis bija loti neehrts. Iſeja no ta tika atrasta tilkai ſirdſapſinas brihwibas likuma paſludinaſchanâ 1905. g. Lihds 1905. gadam abu konfeſiju garidsneekem bija japeediſhwo daudſ nepatiſhamu un ruhgtu momentu. Wiſpahri, weetejâs ſarojoſchâs wahzeetibas uſſtahſchanâs pret pareiſtizibu pehž Manafeina rewijiſas un tai ſekojuſchâm reformam kluwa arween

rahmata un klusata. Arsenija laikā registreti tikai dašči špilgti gadījeeni.

Starp Arsenija ihpatnejeem šokeem wehl jaatsihmē klosteru dibinašchana Baltijā. Rigā 1893. gadā tika nodibinats Sv. Trijadibas seewešchu klosteris, kurfch radās, pateizotees galwenā fahrtā kn. Manfurowas lihdsekleem un energijai un Arsenija širfnigai atbalstišchanai. Klosteris no pašcha šahkuma tika noštahdits toti labi, jo Monfurowu gimene šawus lihdseklus neschehloja un seedoja wehl klosterim wišus šawus spēklus. Blakus tihri religioseem usdewumeem šchis klosteris no pašcha šahkuma attihstija plašchu labdarību un šahča strahdat tautas isglihtibas laukā, nodibinot klosteri patwersmi un školu.

Rigā pee biskapa nama Arsenijs nodibināja ari wišreeschu klosteri šw. Aleksijam par godu. Šchi klostera atklahšchana notika 1896. gadā. Igaunijā Arsenijs nodibināja Pjuchtizas seewešchu klosteri.

Sawus zeltneezibas darbus Arsenijs kurlināja ar garidsneeku atraitnu un bahriku patwersmes zelschānu Rigā, Meera eelā. Patwersmē ir 24 neleeli dšihwokki. Nams zelts pamatigi un ehrti eerihlots.

1897. g. wirsbiskaps Arsenijs pahrgahja uš plašchatu darba lauku, uš Kasānu.

Wirsbiskapa Arsenija weetā Rigā eeradās biskaps Agafangels (Preobraschenskijis), kurfch Rigas eparchiju pahrwaldija 13 gadus. (1897.—1910. g.). Darbs starp tā šaukteem Kreewijas „zittautibneekem“ Agafangelam nebija šweschs, jo wina darbibas agrafās weetās, — Tobolškā un Irkutškā, winam nahzās strahdat „zittautibneeku“ labā. Rigā wišch eeradās jau ar noteiktu „zittautibneeku“ drauga reputaziju. Pret latweescheem un igauņeem wišch weenumehr ištorejās labwehligi, lai gan wiswairaf wišch uštizejās kreeweem. Wišch šekmigi turpināja basnišchu un školu zeltneezibas darbu. Wina laikā tā tagadejā Latwijā, tā tagadejā Igaunijā uszelti plašchi un štalti deewnami un školu nami. Dašchi deewnami, kuri, draudses lozekku škaitam peeaugot, bija par maseem draudses wajadšibu aptalpošchanai, Agafangela laikā tika paplašchinati (peem. Rigas Debesbraukschānas draudses deewnams). Eparchijas labā b. Agafangels neslopojās pat ar šaweem personigeem lihdsekleem; tā, Rigas Juhmalā (Bullos) biskapa namu un basnizu b. Agafangels zehlis uš personigo lihdseku rehšina.

Agafangels šekmigi turpināja eparchijas un draudschu noorganisešchānās darbus. Ceturot un turpmat attihstot šawu preešchgabheju špertos šokus šchai laukā, Agafangels spēhra ari tihri jaunus šokus. Nodibinājis pee Rigas katedrales isglihtibas beedribu un tautas biblioteku, wišch eeteiza darit to pašchu ari zitam draudsem. Ijšā laikā Rigas katedrales biblioteka isauga par plašchu grahmatu krahtuwi, kurā šawahkti iszilus darbi religijā, basnizas wešturē un dašchos šabeedriškos jautajumos,

peem. peegreefta loti nopeetna wehtriba pretalkohola jautajeenam. Apfinotees periodiskās preses leelo nosihmi šawa laikmeta tautas dšihwē, Ugafangels peegreefta loti nopeetnu wehribu eparchijas periodiskai preseī; blakus ofizialam eparchijas organam, kuru isdewa kreewu walodā, tika isdoti arī preeksch latweescheem un igauneem religioza šatura šurnali winu walodās, peem. „Pareistizigo latweeschu wehstnešis“. Šchi ideja nebij tihri jauna, Jau Filarets I. šapnoja par pareistizigās periodiskās preses dibināšanū preeksch latweem un igauneem, bet winsch nepaguwa realizet šcho šawu šapni. Wina pehznahzejs b. Platons 1856. gadā eesahka isdot šurnalu „Училище благочестія“ trijās walodās: kreewu, latweeschu un igaunu. Bet šcho šurnalu neschehligi špeeda toreisejā wahzu zensura. Sinode šurnala isdoschanu atlahwa Platonam jau 28. martā 1852. g., bet weetejā wahzu wara šcho atkauju atteezināja tikai us kreewu walodā isdodamo šurnalu. Eesahkās šarakstičhanās ar Peterpili, kura tikai 1856. g. isbeidsjās labwehligi Platonam. Kad Platons 1856. g. bija eezehlis par šchi šurnala redaktoru eewehrojamo Rifanoru (Browkowitzchu), toreisejo Rigas seminara rektoru, un gribeja laist klajā pirmo šurnala numuru, jau eepreeksch apbrunojees ar Peterpils zensuras komitejas atkauju, weetejā wahzu wara Platonam pasfaidroja, ka Peterpils atkauja atteezotees tikai us šurnala kreewu tekstu, bet šurnala rakstu tulkojumi latweeschu un igaunu walodās esot padoti weetejai wahzu zensurāi, pee kam aisahdija, ka latweeschu un igaunu šurnala tekstu usdots zensuret wahzu eeredneem Schmidtam un Krusenščhternam. Lai gan Platonam šchahda rihziba islikās pretlikumiga un winsch tuhdaļ usšahka šarakstičchanos ar Peterpili, tomehr faktiski winam bij japadodās weetejās waras rihhojumam. Rifanors šawās atminās ar dšiku šaščhutumu atšihmē: „mani un ne tikai mani, bet arī archibiskapu Platonu, un netikai archibiskapu Platonu, bet arī Sinodi nekaunigā weetejā wahzu wara nekautrejas peesmeet padodot kompetentus pareistizigo domu ispaudumus, kompetenti pahrbauditus, weetejā wahzu neprasčas polizista zenseschanai.“ (Dr. theol. Archibisk. Rifanora (Browkowitzcha) atminas). Šchāi šurnali, peem., bija domāts eespeest artikeli: „Luturizigā ahrsta pahreeschana pareistizibā,“ bet weetejais zensors nolēdja šchahdu artikeli eeweetot šurnali. Platons greešās ar šuhdšibu pee generalgubernatora Suworowa un šanehma atbildi: „Arī pehz manas pahcleezibas, nemot wehrā weetejos apstahklus un to eespaidu, šahdu šchis artikels war darit us weetas, artikela drukāšana newar tikt atkauta. Loti noschehloju, ka Juhs, Wirs-gan, šchahdam usskatam nepeetrihteet. Wareet greeštees pee augstakas waras, warbuht wina žums peekritis.“ Šchahdi apstahkli Baltijā pastahweja lihds 1888. g., kad Baltija tika atšwabinata wismas pareistizigo prese no wahzu juhga un nodibinata atšewišhka pareistizigo garigā zensura. (Sk. sinodes rihhojumu, Рижск. еп. вѣдом. № 10). Reluhhojotees us tahdeem apstah-

kkeem, b. Platona schurnals pastahweja lihdj 1867. g., fad tas tifa galigi nospeests. B. Agafangels tà tad realiseja b. Filareta I. fapnus un b. Platona mehginajumus. Lai pazeltu fawos lihdj-strahdneefkos darba energiju, Agafangels fahka fasaufft spezielas garidsneeku fapulzes, kuràs wifos fihkumos tifa apspreefti tekofchee basnizas dshwes jautajumi. Schahdam fapulzem winfch fahka peefchfirt arween plafchafu darbibas programu un apjomu, pee-aižinot tajàs ari basnizas, fkolu un brahlibu darbineefkus un draudfchu laizigos pahrfahwjus. 1905. g. winfch radija pirmo Kreewijà eparchijas konzila paraugu. Progrefiwà prefe apfweiza fcho jauninajumu, bet reakzionarà nofodija. Tomehr neapfchau-bams ir tas, fa fchis Agafangela folis bija kanonifki pareifs un dšiki leetderigs. Ap 1905. gadu fabeedrifkee un politifkee apstahli prašija, lai wifì basnizas fpehki tiftu mobilifeti basnizas dshwes turpmakai isweidoſchanai un basnizas interefchu aiſtahweſchanai. Schahda rihzibas metodes labàs ſefas nelika ſewi ilgi gaidit. Kad ifnahza firdsapſinas brihwibas lifums (1905 g. oktobri), pareiftizibas naidneeki ſcheit gawileja un preezajàs. Weeni zereja, fa wifì latweefchi un igauni atkriſchot no pareiftizibas, bet otri bija mehrenaki ſawàs zeribàs un noteikti nehmas apgalwot, fa wismaf dewinas deſmitàs dalas to pareiftizigo, furus 60-tos un 80-tos gados wahzeefchi uſſtatija par pareiftizibai neuftizigàm, tagad atkriſchot no pareiftizibas. Beidsot, neweens no pareiftizibas nihdetajeem neſchauhijàs, fa wismaf bar. Meijendorfa galwotee 50.000 pareiftizibai neuftizigee tagad atkritis no pareiftizibas. Dshwes ihſteniba peerahdija, fa wifì ſchahdi pareiftizibas naidneeku ſapni ir titai maldigi un nedibinati. Sakarà ar firdsapſinas brihwibas lifuma iſſludinaſchanu atkriteji radàs wiſàs konfeſijàs ur, proporzioneli nemot, pareiftizibas ſaudejami nebij leelafi par zitu konfeſiju ſaudejumeem, bet weens apſtahklis bija pawifaam negaidits preefch pareiftizibas nihdetajeem: ari pehz firdsapſinas brihwibas iſſludinaſchanas tizigee nemitejàs peewe-notees pareiftizibai. Pareiftiziba Baltijà kluwa wehl ſtabilaka nekà agraf un winaas popularitate nemaſinajàs, bet auga. Scheit leeli nopelni peeder Agafangelam. Breeſmigos ſoda ekſpedizijas terora laifos (1905 un 1906. gados), kad latwju tautas naidneeki bija ſadomajuſchi noſpeeft latwju tautà ſozialo un ekonomifko atmodu tahdà pat weidà, kahdà pagahjuſchà gadu ſimtena tſchetrdeſmitos gados bija domata latweefchu nazionalàs atmodas noſpeefchana. Agafangels (tàpat kà 40-to gadu pareiftizigee wirs-gani) noteitti noſtahjàs par wajajamo aiſtahwi. Neſpehdams weens pats weift wajajamo aiſtahweſchanas darbu, winfch nodibinaja ſpezialu „glahbſchanas komiſiju“ un eeteiza wiſeem pareiftizigeeem garidsneeeem nemt dalibu wajajamo glahbſchanà. B. Agafangels un mahzitaji glahba kà pareiftizigos, tà lutertizigos, fo war apleezinat dauds iſglahbtee no nahwes. Daudſi tifa glahbti, bet Agafangels ar to neerobefchojàs, jo winfch nodibinaja wehl atſewiſchku komiteju: „palihdſibas ſneegſchanai teem, ſas zeetuſchi

no Baltijas nedeenas" un pawehleja wišas basnizās wahlt dahwanas ūcheem zeetuūcheem par labu. Weetejo apstahku pasineji praweetoja, ka Agafangelu un wina lihdsstrahdneekus gaidot Irinarcha, Filareta, Fasanowa un 3. liktenis, bet Agafangels nelahwās eebedetees, wiņūch droūchfirdigi ispildija Rigā pareistizigo wirsganu tradizionelo peenahkumu pildišchanu. Raut ari leela wara un pilnwaras bija wahzeetim gen. gub. Melleram-Sakomekskim, tomehr wiņūch neeedroūchinajās wairs rihkotees tā, kā ūawā laikā bija rihkojees gen. gub. Pahlens, jo ap Agafangelu Latwijā tagad jau stahweja zeeūchi apweenota pareistizigo organizacija un ūpehks, kahda wehl nebija biūkapeem Irinarcham un Filaretam. Saprotama leeta, ka tauta toreis peenahzigi nowehrteja b. Agafangela un pareistizibas lomu latwju dūihwē. Zeeūcham janoschello, ka pareistizibas un winas wirsganu pateūso lomu latwju tautas dūihwē tagad mehgina waj nofluūet, waj pat ūaunprahligi noūengat. Pateūso wehūturisko ihūtenibu newar nofluūet un ūagrosit: fakti paleef fakti. Pareistiziba tā bijuūi tā ir un ta buhs weenumehr ar tautu un par tautu, lai mainās kā mainidamees wehūturiskee apstahkli.

Ar ūewiūūku wehribu b. Agafangels turpinaja iskopt pareistizigo tautūskolas, zensdamees apgahdat tās ar peenahzigām telpam, ar mahzibas lihdselkeem un ar zehlam mehrkim atbilūstoūcheem mahzibas ūpehkeem. Lai pastahwigi uūsturetu mahzibas ūpehkus tefoūcho paidagogisko ūafneegumu augūtumos, Agafangels ūarihkoja ūkolotaju kurūsus. ūkolotaji teizami darbojās. Lutertizigo behrnu peeplohudums tajās nemasinajās, kas leezinaja par to, ka tauta beū tizibu iūūkribas zeenija pareistizigo ūkolasa.

Garigo mahzibas eestahūchu dūihwe, tāpat kā agrak, riteja roūigā darbā un auoūeknu paūchdarbiba turpinaja attihūstitees, jo Agafangela laikā ūkolu administracija to kaweja maū. Agafangels leelā mehrā atkrihwoja ūcho ūkolu internata reūchimu. Kad profesors Ornatūkijs Agafangela pehdejos gados (ap 1908. g.) iūdarija ūcho eestahūchu rewiziju, wiņūch atūina, ka Rigas garigās mahzibas eestahdes noūtahditas preeūūūūhmiigi. ūchi atūaulūme nebija beū pamata. Sabeedriba b. Agafangelu zeenija tā liberalu wirsganu un rehūinajās ar wina tā weiklu politikā. Nazionālā ūinā wiņūch bija noteikts kreewu nazionalists; atbildigafos deenesta postenos wiņūch iūbihdija kreewus. Bet wiņūch prata peenahzigi aistahwet ari latweeūchus un igaukus tā 1906. un turpmaūos gados.

Kahdu zeenu Agafangels bija eekarojis Baltijā, par to leezina wina iswadišchana uū Wiknu, 1910. g. rudenī, kad wina godina!a wiūi, isnemot pareistizibas naidneekus (ū. Рижск. еп. вѣд. 1910. г. Nr. 18 un zitos weetejos laikrakūstos 1910. g. sept.)

Agafangela weetā Rigā eeradās archibiūkaps Jahnis Smirnows. Kalpoūchanu Baltijas pareistizigeem winam nahzās uūūahlt ūawa muhūcha wakarā, t. i. tad, kad wina agrak iūzilus ūpehki jau bija ūinamā mehrā paguruūchi. Uūketa dūihwe tahdā mehrā

bija usglabajusi wina wefelibu un spehkus, fa, nowehrojot wina darbibu, gruhti bija tizet wina gadeem (ap 70). Kā dīka dwehfeles meera zilwefs winšch wišur ap šewi mahzeja radit to širds meera nosfanotibu, kura dod eespehju strahdat ari tad, kad negaišs plošijās šabeedribā. Winšch bija itin kā isredsets teeschi preekšch teem pasaules kara negaiša apstahkfeem, kuros winam nahzās Latwijā strahdat. No šaweem preekšchtetscheem winšch šanehma labi iskoptu mantojumu un wina nopelni ir tas, fa kara wehtru laikā šchis wehrtigais mantojums wišs negahja sudumā.

Pasaules kara šahkumā (1914. g.) eparchijā bija 267 basnizas un 71 luhgšchanas nami un kaplitschas. 1916 g. basnizu bij 268, luhgšchanas namu un kaplitschu — 71, bet trijās weetās bija usšahkta basnitschu zelschana un šchis jaunās zeltnes jau bija iswestas lihds apjumšchanai. 1914. gadā Rīgas eparchijā pastahweja 210 draudses, to starpā 49 latweeschu draudses, 99 igauru draudses, 32 jauktas nazionala šastahwa finā draudses, 29 freewu draudses un 1 sweedru draudses (us Worms šalas). Draudses lozeklu škails 1914. g. bija 273023. Atkritušchi zītās konfesijās: 675, bet peeweenoti no zītām konfesijām: 1206. 1916. g. atkritušchi — 177, peeweenoti — 643. Peeweenoto starpā usrahditi wairaki zittizibneeku garidsneeki.

1914 g. Rīgas eparchijā bija 457 pareistizigo tautškolas, no kurām Widsemē — 355, Kursēmē — 40, Igaunijā — 62. Šcho školu školneeku kopškails bija: 18227, starp teem 13346 pareistizigee, 4296 lutertizigee, 395 katoli, 146 weztizibneeki, 6 weentizibneeki, 4 baptisti, 4 šestanti un 30 šchihdi. 1915. g. pareistizigo tautškolu škails bija: 458, no kurām Widsemē — 358, Kursēmē — 40, Igaunijā — 60; školenu kopškails: 18,355, to starpā 13,393 pareistizigi, 122 weztizibneeki, 379 katoli, 4439 lutertizigi, 7 baptisti, 3 adwentisti un 12 šchihdi. Pilšehtās darbojās blakus tautškolam šwehtdeenās školas, no kurām it šewišchi labi un plašchi bija nostahditas Rīgas školas.

Pareistizibas aissargaschanai no zittizibneeku usbrukumeem tika nodibinata „missijas komiteja“ ar špezialisteem preekšchgalā. Šai plašchās pareistizigo aprindas peeradinatu pašchaisstahwešchanās darbam, tika šarihkoti regulari missijas kursī. Brahšibu darbiba kluwa arweenu rošigafa un eetwehra arweenu plašchafas tautas mafas.

Zihnā ar alkoholu, us biškapa eerošinajumu, gahja ne tikai špezialās pretalkohola beedribas, bet ari zitas pareistizigās basnizas organizācijas. Noteiktās deenās, peem. 29. auguštā, pretalkohola zihnai tika mobiliseti wiš pareistizigās basnizas darba spehki.

Kad eesahkās pasaules karšch, weetejās pareistizibas spehki Ieelā mehrā peekopa šchehlširdibas peenahkumus karā zeetuschcho karawihru kopšchanā un atraitnu un bahrinu apgahdaschanā. Scheit ar šewišchu atšinibu jamin nelaika Jahna Sahlišcha wahrds. Šchis Rīgas garigā seminara bij. audšennis weenumehr nehma

wisfirnigo un aktiwo dalibu pareistizigās basnizas leetās, bet fara laikā, pateizotees tam, ka Sahlitis bija Kreewijas walts domes lozeklis, wina ispalihdsiba tapa šewiški juhtama un wehrtiga. Wīnšch špehra wifus solus, lai palihdsetu farā zeetufcheem uš weetas un lai atweeglotu to tautas brahlu likteni, fureem bija jadodas šweschumā behglu gaitās.

Pats arch. Jahnis personīgi bija tajos eefkatos, ka pareistizigem garidsneefceem japaleef uš weetas, neskototees uš fara apstahkfeem, bet armijas wadiba nepeekrita wina usklatam. Wīnam pašcham un garidsneefceem nahzās pret pašchu gribu padotees armijas waras rihkojumeem un ewakueetes. Pahrsphileti zihrtigi iswestā ewakuazija radija basnizai dauds leeku saudejumu, jo ewakueti tifa ari tahdi basnizas peederumi, fureem nefahdā sinā nefas newareja draudet. Basnizas darbineeku iswahkšana no Latwijas basnizai bija tikai faitiga. Draudšes palika bes peenahzigas apkalposchanas un eparchija palika bes wadibas teefchi tahdos brihšchos, kad draudšem kopšana un eparchijai wadiba it šewiški bija wajadfiga. Pehz aishbraukšanas no Rigas (1916. g.) firmais wirsgans Rigā wairs neatgreesās, jo 1919. gadā wīnšch mira Rjafanā. Sawā darbības laikā wīnšch atterzibās pret latweefcheem un igauneem eectureja to pašchu liniju, ka wīši wina preefchtetšchi: iddeeniškā dšihwē šawā eparchijā wīnšch isturejās ar wisfirnigako labwehlibu pret latweem un igauneem, bet eefstremos gadijeenos peerahdija gatawibu eet zihnā ar weetejeem waras wihreem, aishtahwot latweefchu un igaunu teefibas.

Wīnam bija jadod atšaukšmes par wahzu apfuhdsibam (pirms pašaules fara) pret latweefchu inteligenzi. Archib. Jahna atšaukšmes weenmehrt bija labwehligas latweefcheem. Kad 1917. g. Kreewijas basnizas konzilā pareistizigee latweefchi un igauni usstahdija prašibu, lai latweefchu un igaunu draudšchu wadišchanu ustiz biskapeem no latweefchu un igaunu widus, wezais wirsgans bija weens no teem, kas šcho prašibu noteikti atbalstija. Šchi ideja nebija jauna. To šawā laikā isbihdija Filarets I., noteikti prašidams, lai latweefchu un igaunu garigā wadiba nahstu dsimtu latweefchu un igaunu rokās. Ari wehlat šchi ideja wairakkahrt tifa isbihdita no weetejeem wirsganeem, usstahdot pat kontretus kandidatus. Donata laikā par biskapu preefšch latweefcheem tifa sihmets Aleksandrs Sakits, bet preefšch igauneem — Dionišijs Tamms. Tamma kandidaturu ar wīšu dedšibu atbalstija ari Igaunijas gubernators ka. Schachowfkojs (fl. Архивъ кн. Млаховского III, 31—39). Bet eefam wahzi bija pee waras Baltijā un wineem bija leels eefpaids galmā, wīseem schahdeem mehginajumeem bija jazeefšch neweefšme. Pateizotees wahzu waraswihru eefspaidam, Dionišija Tamma kandidatura tifa pawīšam noraidita, bet Aleksandram Sakitim tifa peefšchirta biskapa weeta Witebfkā, jo Latgales latweefchu liktenos weetejā wahzu wara nebija eeintereseta. Wahzi šawā „apšardšibā“ nehma tikai Baltijas latweefchus un igaunus. Weiflā weetejā wahzeetiba pat pareisti-

zigo sinodē bija eedabujusi sawu intereschu ņargu — W. R. Sableri, ņurņch ņawu miņņiju tur ispildija ar apbrihnojamu weiklibu un konsekwazi. Wiņņch mahzeja ņaņneegt to, ņa latweeņchu un igauņu inteligentee ņpehki nekad newareja tiņt neweenā no redņamakeem un eespaidigakeem baņnizas posteneem Baltijā, peem., garigā seminara rektora postenis Sablera eespaida laikā nekad netiņta peeņņķirts latweetim jeb igauņim. Nemot wehrā to, ņa wahzeescheem wiņos reņoros bija ņawi „Sableri“, latweeņchu un igauņu inteligencei ari zitos reņoros wiņi atbildigee amati Baltijā nebija peeeetami. Tikai pehž 1917. gada rewoluzijas aina mainijās, un ņirmais Rigas archibisf. Jahnis Smirnows bija weens no pirmeem, ņas no jauna atbalstija Filareta I. ideju: latweeņchu un igauņu garigā wadiba janodod latweeņchu un igauņu inteligento ņpehktu rofā un jo wairaf tapehž, ņa tas atbilst ari paņchu latwju un igauņu gribai. Wiņņch projekteja dibinat pee Rigas archibisfapa diwus wifariatus, nododot latweeņchu draudņes wifarija latweeņcha pahrņinaņchanā, bet igauņu draudņes — wifarija igauņa pahrņinaņchanā. (ņf. arch. Jahnā Smirnowa eesneegumu sinodei 1917. g. 10. julijā Nr. 408). Jau 1918. g. 4. augustā sinode peekrita ņchim archibisfapa eesneegumam. Arch. Jahnā Smirnowa teņes tiņa peenemtas ari atteezigā Maņkawas konzila komiņijā. 1917. g. 6. okt. (ņem Nr. 745) wirsgans eesneedsa sinodei instrukcijas projektu, ņurā ņihli bija noteiktas wifariju teesibas un peenahkumi. Maņkawas Wiskreewijas konzila lozekli no latweeņchu draudņem: mahzitajs J. Ramneeks un ņkolotajs P. Marņchans, eewadija ņarunas ar latweeti bisfapu Jahnī Pommeri, uņaizinot to uņaemtees latweeņchu draudņchu wadiņchanu. Bisfaps Jahnis Pommers, eekams dewa ņawu peekriņchanu, ņahjās teeschos ņaņaros ar patriarchu Tichonu un Rigas archibisfapu Jahnī Smirnowu, lai noņaidrotu wiņos ņihlumos warbuhtejo latweeņchu bisfapa ņahwofli. Wispuņeji eepaņinees ar mineto projektu, b. J. Pommers, pehž ņihlas ņchā projekta iņtirņaņšanas kopā ar Rigas arch. Jahnī Smirnowu un panahktas weenoņchanās ar wiņu, eesneedsa patriarcham jaunu projektu par Baltijas pareiņtizigās baņnizas ņadalischanu diwās patņahwigās eparchijās, eetiņpinot Rigas eparchijā wiņas latweeņchu draudņes, bet jaunatklahjamā Reweles eparchijā — wiņas igauņu draudņes.

Arch. Jahnis Smirnows demonstrēja ne tikai wahrdos ņawu peekriņchanu ņchahdam projektam, ņuru ari wiņņch parakstija, bet ņchī projekta eesneegņšanas deenā eesneedsa luhgumu pahrzelt wiņu no Rigas uņ Rjaņanu, ņura wiņam bija miņla ņā wiņa dņimtene un ņā ilggadiga deenesta weeta (arch. Jahnis Smirnows ilgus gadus ņtrahdaja Rjaņanā ņā g. seminara ņkolotajs un rektors). Archibisfaps Jahnis Smirnows tiņa pahrzelts uņ Rjaņanu 1917. gada 20. nowembri, bet pagaidam wiņu pareiņtizigo draudņchu wadiņchana tiņa uņdota Reweles b. Platonam Kuņbuņcham (22. janwari 1918. g. N. 147). Lai paahtrinatu Baltijas draudņchu ņadeliņchanu diwās nazionalās eparchijās, Baltijas

pareistizigo draudschu pahrstahwi Masfawas konzili eefneedsa patriarcham Tichonam 1918. g. 29. martâ (11. aprili) ari no şawas pufes peeprafijumu şadalit Baltijas draudses diwâs patstahwigâs eparchijâs. Patriarchs tomehr wilzinajâs, nogaididams politifko apstahflu noşkaidroşchanos. Rigas eparchijas pagaidu pahrwaldneeks, biskaps Platons Kulbuşchs, pehz tautibas igau nis, isglichtibu bija eeguwis Rigas g. feminarâ un Peterpils g. akademijâ. Winam bija leelas gara dahwanas, reti daiļş rafsturs un leels gribas şpehfs. Winam nahzâs kalpot Baltijas draudsem wisgruhtafos apstahfkos. Leels şlairs draudses lozekku un basnizas darbineeku bija mobilifeti karam. Leelu şkaitu to no dşimtenes aifraidija ewakuazija. Kara ispostitâ semê nihkuoĶa tifa nedaudsee palizeji. Dauds deewnamus bija şagrahwis ka şch, pahrpalikufşee bija behdigâ stahwolli, jo deewnamu eefahrtas peederumi bija waj nu ewakueti, waj islaupiti no uşbruzejeem. Tori klufeja bes şwaneem. Tifa nedaudsâs basnizâs bija mahzitati, kureem bija jaapkalpo wairaf draudses. Wişi biskapa palihgorgani bija ewakueti. Garigâs preşes organi bija likwideti. Jau şchee apstahkli kaweja biskapa darbibu. Cebruzeju — wahzu okupazijas wara pret pareistizibu isturejâs şpilgti naidigi. Şchi wara nelahwa biskapam apbraukat draudses. Ta nelahwa biskapam noturet garidsneeku konferenzes. Noşpeesta un kaweta tifa ari garidsneeku darbiba uş weetam. Deewwahrdus wareja noturet tifa ar wahzu waras atlauju, pee kam beeshi ween atlauja netifa labpraht dota un ja dewa, tad reti. Zeenijamafee un kofşakee deewnaai tifa pahrwehrti luteranu deewnamos, isnihzino tajos wişu, kas waretu atgahdinat to agrako peederibu pareistizigeem. Peem., Rigas katedralê dahrgee metala şwehtbilşchu stahwi tifa islausti, şwehtbildes şaboĶatas, kruzifiks ismeşts, uş torneem pareistizigo krufti tifa şakropłoti, noşahgeĶot katram no teem, kâ şazija wahzeeshi: „leekos galus“ un pahrwehrti astongaligos kruftus tşchetrgaligos. Wairaki pareistizigee mahzitati tifa areşteti un tureti zeetumos Pats pa fewi şaprotams, ka no garidsneekeem şingri peeprafija wahzu walodas praşchanu. Şcheem breeşmu laifeem 1919. g. şahumâ şekoĶa wehl breeşmigakee leelineeku laifi, ar teem şekoĶoşcho badu, bada tifu, şlodşşchanu zeetumos un nahwes şodeem. Kâ bargos wahzu laifos, tâ breeşmigos leelineeku laifos, b. Platons paşchaisleedşigi un droşşirdigi uşupurejâs şawas eparchijas labâ un, pahrwardams ahrfahrtejas gruhtibas, organifeja un ştiprinajo ar wahrdeem un darbeem mahzitajus un tizigos turetees pee tizibas un par tizibu. Leelineeki winu areşteja un pehz şpihđşinaschanas zeetumâ winu noşchahwa 1919. g. 14. janwarî Terbatâ. Kopa ar winu tifa noşchauti ari wina uştizamee un paşchaisleedşigee lihđştrahdneeki wirsmahzitati M. Bleiwe un Beşchanizkijs.

VI.

Pehz b. Platona nahwes, Baltijas pareistizigâs draudses palifa bes wirsgana. Kad pehz leelineeku iđđişşchanas bij. Bal-

tijas teritorijā nostiprinājās demokrātiskā vara patstahwigās Latwijā un Igaunijā, agrākā Rīgas eparchija ar Latwijas un Igaunijas robešņu tika pahrgrēesta diwās dašās, kuru dšihwei tā kanoniskās normas, tā faktiskais politiskais stahwoklis lehma weenai no otras turpmak eet šķirtas gaitas. Bij. Reweles wifariats isweidojās patstahwigā pareistizigo draudšņu weenibā, no Rīgas archibiskapijas neatkarīgā, bet bij. Rīgas archibiskapijas warā palika tikai patstahwigā Latwijā eetilpstofchās pareistizīgās draudšes. Pee ta wehl japeebilst, ka Rīgas archibiskapijas robeichās palika ahrfahrtīgi ispostitās draudšes, jo tām bija nahzees peeredset pašales kara, wahžu okupazijas un leelineezisma laiku postu un breefmas. Dauds draudšes deewnami bija lihds pamateem šagranti, palikufšee deewnami bija pa dašai istufšhoti ewafuazijas laiktā, pa dašai islaupiti wahžu okupazijas un leelineeku laiktā. Dauds draudšes nebija mahžitaju un Latwijā nebija ari wirsgana. Pareistizibas nihdetaji gawileja un atklahti runaja, ka pareistiziba tagad isnihšchot un tai Latwijā jadara gals, un špehra wifus šokus pareistizibas ahrtrai isnihdeshanai Latwijā, ismantojot pareistizibas gruhto stahwokli. Tos no pareistizigeem deewnameem, kas bija pahri palikufšchi eepreelšchajos breefmu un posta gados, weenu pehž otra šahla eeenemt zittizibneeki. Rīgas Pētera un Pāhwela katedrāli eenehma lutertizigee, Rīgas archibiskapa namu, Alekseja klosteri un Alekseja basnizu eenehma katoli, Rīgas garigo seminaru un Kuldīgas školotaju seminara ehšas, kura peedereja Baltijas brahlibai, eenehma isglihtibas ministrija, Rīgas garīgās školas ehku eenehma kara refors, Rīgas šeewešņu klostera ehšās rihkojās Rīgas pilš. pašchwaldiba un isglihtibas ministrija, archibiskapa namu juhrmalā (Bulkos) — ahrletu ministrija un t. t. Par Rīgas katedrāli meta kaulinus: pahrwehrst to per panteonu, museju, lutert. basnizu waj nojaukt. Galwas pilšehtas peemehram šekoja ari prowīnzes pilšehtas un us laufeem, pee lam wisrofigakee bija katoli. Refahdi pareistizigo prootesti netika eewehroti, eestahdes pat neatrada par wajadsigu atbildet us pareistizigo protesteem. Ar pareistizigeem 1920. gadā apgahjās tāpat, kā uswaretaji apeetas ar uswareteem un to mantu. Noteikti war šazit, ka pareistiziba pahrdšihwoja ašas un brutalas wajaschanas laiku. Tahdi apstahkli dewa pareistizibas nihdetajeem zeribas, ka pareistizibai Latwijā jaisnihst. Bet tā nedomaja apšinigee pareistizigee. Galwas pilšehtā atmosferā bija tahda, ka pareistizigo organišechanas darbu tur nebij eespehjam eesahst, tas bija jashst us laukeem. Pirmā pareist. draudšņu pahrstahwju šapulze tika notureta Behrfaunē jau 1919. gadā, bet 1920. gadā pašchaka draudšņu pahrstahwju šapulze tika notureta Mahrzeenā. Šchajās šapulžēs noskaidrojās, ka pareistizigee negrib laut šawu tizibu nospeest, ka wini grib palikt pareistizibā un wehlas noorganiset šawas konfeshijas dšihwi šaškanā ar tās kanoniskām normām. 1920. g. 22.—27. febr. jau pašchā Rīgā pareistizigee draudšņu pahrstahwji šapulžejās deesgan kuplā škaitā

(93) un šahka organizēti. Tika iştirahdati pagaidu statuti draudšu dšihwes nokahrtošchanai, tika eewehelets Latwijas pareistizigās basnizas zentralais organs — „Latwijas pareistizigās basnizas sinode“ un nolemts ušaižinat par Latwijas pareistizigās basnizas wirsganu archibiskapu Jahni Pommeri, kursch tolai darbojās Kreewijā kā Pensas archibiskaps. Par noschehlošchanu walsts wara drihs šahka ignoret, kā šcho pareistizigās basnizas faeimi, tā winas leh-mumus un tās eeweheleto sinodi. Pareistizibas graušchanas darbs turpinajās daschados wirseenos. Tika mehginats nostahdit pareistizibu šabeedriškās domas preeščhā kā nepeezeščhami isnihžinamu konfesiju un tās graušchanu ka patriotisku darbu, ko prasot latwju tautas nazionalās un politiskās intereseš. Tahdā laimētā 1921. g. 24. julijā Rīgā eerodās Rīgas 1920. g. Saeimas eeweheletais archibiskaps Jahnis Pommeris, dšimts latweetis, latwju semneeka dehls. Isglihtibu winsch baudija Rīgas garīgā seminarā un Rījewas garīgā akademiā. Sawas deenesta gaitas winsch uššahka Latwijā kā školotajs Lasdonas, Laudonas un Leepajas tautškolās. Sawu paidagogisko darbibu winsch turpinaja Kreewijā, kā Tichernigowas garīgā seminara školotajs, Wologdā kā seminara inspektors un Wilnā kā seminara rektors. 1911. g. Kreewijas sinode winu eezehla biskapa šahrtā un 1912. g. eešwehtija par biskapu. Winsch darbojās Minskā, Odesā, Taganrogā, Tr erā un no 1918. g. kā Pensas archibiskaps. Wišās darba weetās wina darbam šehoja izšilus šekmes un tikai ar to iškaidrojami wina, kā latweešchu semneeka dehla, neparasta eekluščhana tik augštā deenesta pakahpē Kreewijā.

Par Latwijas pareistizigo basnizas apštahkleem un šahwolkī Latwijā winsch bija labi informets jau Maškawā pirms brauščhanas uš Latwiju. Tapehž, lai pareistizibas eenaidneekem isnemtu no rokam winu galweno eerozi, t. i. Latwijas pareistizigo basnizas atkaribu no Kreewijas Patriarchata, winsch Maškawā špehra wišus atteezigos šolus neatkaribas eeguhščhanai Latwijas pareistizigo basnizai. Pareistizibas eenaidneeki zentās eegalwot latwju tautai, ka pareistizigās basnizas kanoniskā atkarika no Kreewijas Patriarcha ir Latwijai šaitiga un draudošcha, jo ta warot itkā modinat pareistizigos teekšmes ari politiski šaititees ar Maškawu. Neskatotees uš to, waj pareistizibas eenaidneeki pateeši tā domaja un baidijās, bet Latwijas pareistizigā basniza no tā šoti zeeta. Pareistizigo basnizas kanonos ir noteikti teikts, ka semei un tautai, kura eeguwiš politisko neatkaribu, ir teekšiba ari uš basnizas neatkaribu. Archibiskaps Jahnis Pommeris greešās pee patriarcha Tichona ar motiwetu prašibu, furu patr. Tichons kopā ar šawām eestahdem wispušigi apšpreeda un atšina par pareisu un šaitnigu išdot archibiskapam Jahnim Pommeram dokumentu (6./19. julijā 1921. g.), kas peeščkir archibiskapam Jahnim un winam padotai basnizai kanonos paredšeto paššahwibu un neatkaribu. Rīgā archibiskaps Jahnis eerodās 45 g. wežs, pilnos špehka gados, bagats ar peedšihwojumeem basnizas un šabeedriškā darbā.

Pehz wiša tā, ko basnizas wajaššanas laukā wīnšch bija peeredse-
jis un peedšihwojis Padomijā, Latwijas pareistizigas basnizas ap-
stahkli preekšch wina nebija nefas jauns un darbs šchahdos ap-
stahklos winam nebija wairs šweschs. Kad wirsgana fastapšchanai
komandeteē sinodes lozekli wagonā šinoja winam par Latwijas
pareistizigās basnizas nospeesto un wajažamo stahwofli, šewišchi
ustrauzotees par to, ka gandrihs waj wirsgana eebrauščšanas
preekšchwafarā (19. julijā) dots rihkojums par archibiskapa resi-
denzes nodošchanu katokeem, neeeradot pareistizigā wirsgana no-
weetošchanai nekahdu zitu telpu, ka rihkojums bijis tik negaidīts,
ka sinode naw špehjuš atrast wirsgana noweetošchanai nekahdu
zitu telpu un tā wispušēji aplaupitai pareistizigo basnizai naw
lihdselku wirsgana dšihwofla eeguščchanai un eekahrtošchanai,
Wirsgans meerigi šazi: „Es apmetišchos katedrales pagraba
telpās. Mans dšihwoflis, ka peenahkās, buhs pee basnizas un
neapgruhtinās basnizas kaš. Šchahds dšihwoflis uš to labako
šimbolišes pareistizibas stahwofli Latwijā.“ Kā šazits, tā darits.
Un teescham jaatšihst, ka gruhti buhtu išdomat škaidraku, wišeem
šaprotamaku apšihmejumu pareistizigās basnizas nospeestam un
waijažamam stahwoflim Latwijā. Tuwal eepasinees ar pareisti-
zigās basnizas stahwofli Latwijā, Wirsgans greesās pee Latwijas
walsts galwas ar memorandu un luhdša aišstahwet wajato bas-
nizu. Bet walsts galwa paškaidroja, ka Latwijas likumos nekā
naw nedš par pareistizigo basnizu un tās organeem, nedš ari
par šhis basnizas šargāšchanu. Uš Wirsgana luhgumu legališet
šcho basnizu, waldbibas galwa atbildeja, ka to neprašot walsts
intereses un tagadejais politiškais stahwoflis: tāpat jau rihkojotees
ari Latwijas kaimiņi. 1922. g. šahkumā Wirsgans atkahrtoja
šawu memorandu rakšiški un eesneedša to walsts Galwai. Memo-
randa šaturs šekojošchs:

W i n a E f f e l e n z e i,
S a t w e r ſ m e s S a p u l z e s
P r e ſ i d e n t a K u n g a m.

Mans šw. deenesta peenahkums špeesch mani greestees pee
Šuhsu Efselenzes.

Jau ir pagahjis wairak kā pusgads, kamehr es likumu no-
teiktā zelā eenemu pareistizigo Archibiskapa katedru Latwijā.
Šas stahwoflis, kahdā es šcheit atradu šw. Pareistizigo Draudši,
pehž manas dšilas pahrlēezibas, nefaskan ne ar Latwijā paštah-
wošcheem likumeem, ne ar Latwu Walsts un tautas zeenibu un
interesem. Preekšch šw. Pareistizigas Draudšes Latwijā šchis stah-
woflis ir tik draudošchs un postošchs, ka klusu zeešt par wianu es
nedrihštū. Gara faktu wīrkne ar nepahršpehjamu waru wed pee
pahrlēezibas, ka šw. Pareistiziga Draudše Latwijā teef atklati,

sistematischi nospeesta un wajata. Scheit aischadischu us dascheem fakteem.

Sw. Pareistizigai Draudsei atnemti Garigais Seminars ar basnizu un Gariga Skola ar basnizu un wiseem schim eestahdem peederoscheem ihpaschumeent. Zaur to pareistizigeem ir atnemta eespehja peenahzigi sagatawot preesteribas kandidatus. Wairakās draudsēs truhkst preesteru, jo preesteru kandidatu sagatawoschana pahtraukta. Draudses bes Garigeem wadoneem isflikht, daschi lozekli pawisam attriht no tizibas, jaunā paaudse paleef bes tizibas mahzibas, aug ahrpus tizibas. Sw. Draudse zeesch neissafami leelu garigu saudejumu. Remot wehrā, ka ari materialā atnemto ihpaschumu wehrtiba ir loti leela, draudsei nodarits ari milsigs materialais saudejums. Ramehr Latwijā wehl pastahw likumi, aistahwoschee ihpaschumu un firdsapstinas (tizibas) brihwibu, minetā ispildwaras rihziba ir jaatsihst par nepareisu; daudjos tuhfstoschos pilnteesigos, nekahdā finā newainotos pilsonos schi rihziba ir fazehluſi ruhgtumu un ſahpes firdi. Janem wehrā wehl tas, ka ta pati ispildwara, kas pareistizigeem noxehmuſi ſpezialas ſkolas, katoleem zaur ihpaschu konfordatu apnemas peeschirt „gratis“ ehkas preeksch tahdām pat ſpezialām ſkolam un lihdbeklus scho ſkolu uſtureſchanai, tad ſaruhgtinatai pareistizigo apstinaai top gaischi, ka pareistizigee pilsoni Latwijā faktiski teef nostahditi dsimtenes pabehrnu stahwokli, ka ſw. goda peenahkums aizina nospeeschamos un wajajamos laikā peeteift ſawas teesibas un nepelnito ſaruhgtinajumu, lai dotu eespehju pahridaritajeem islabot kkuhdas, famehr wehl to ir eespehjams isdarit bes dsikalas un plachakas ſareschgischans.

Pareistizigo Katedrale i no juridiskas, i no kanoniskas, i no faktiskas pufes ir weenmehar bijuſi par neapschaubamu un neapstriedamū ſw. Pareistizigas draudses ihpaschumu, neluhfojotes us to, daschi ispildwaras preekschstahwi proklamē Katedrali par walſts ihpaschumu un eerobescho pareistizigo wajadſibu apſalposchanu Katedralē un ari pareistizigā Wirsgana rihkoschanos Katedralē, kura ir wiā Katedras likumiga weeta. Schis ſmagais, neaismirſtamais un kahrminoschais treezeens pareistizigā apstinaā teef iſjuſts jo ſewischi ſahpigi atkal zaur to, ka wiſsch gaischi leezina par pareistizigo nostahdishchanu pabehrnu stahwokli. Pareistizigeem teef noxemts wiā neapschaubamais un neapstriedamais ihpaschums — Katedrale un proklamets par walſts ihpaschumu, bet katoleem tanī paschā laikā un no tās paschas ispildwaras konfordata zekā teef projektets nodot pilnā neaisſſaramā ihpaschumā proklametā par walſts ihpaschumu Zehkaba basniza.

Peē Katedrales bijuſi un ekſiſtejuſi Katedrales draudse. Draudses ekſiſteschana ſawā laikā i no kanoniskas i no juridiskas pufes pilnigi nodroschinata un noformeta. Draudses ekſiſteschanas fakts pastahw i dokumentos, i dsihwos draudses lozeklos. Likumigā zekā draudse naw ſlehgtā. Faktiski draudses ekſiſteschana nekad

naw bijuši pahrtraukta. Sawas ekfisteschanas laikâ draudse nekahdu nosēegumu naw darijuši. Neluhkojotees uš wīšu to un Latwijâ proklameto firds apstinas brihwibu, pastahwošča ispildwara leeds Katedrales draudsei ekfistet, lai gan tanî pašchâ laikâ un ta pati ispildwara neleeds ekfistet luteranu draudsei pee Zekaba basnizas, kura ari ir proklameta par walsts ihpašchumu. Katedrales draudses noleegšchana šchos laikos lihdsinajas Katedrales flehgšchanai, jo tikai peeteekofchi leela un pamatigi organizeta Katedrales draudse ir špehjiga ušturet plascho Katedrales ehfu to aplurinajot, apgaismojot un remontejot. Tikai špehjiga un plascha draudse war ušturet wajadšigos preefšch Katedrales Wirsgana deewahrdeem mahžitajus, diakonus, forus u. t. t. Bes draudses Katedralei janihkuo i garigâ, i materialâ sinâ. Ja mehs tagad nemšim wehrâ tos šolijumus, ko ispildwara konfordata projektâ dod Watifanam par katolu bīšapa gresno eerihšochanu Rigas namos un deewnamos un tanî pašchâ laikâ neaismiršim, ka pareistizigo Wirsganam teef noleegtas pašchas elementaras wislikumigas, nēka no Walsts neprasošchas, atteezošchas tikai uš deewanamu, deewakalpošchanu, religiošo peenahkumu ispildišchanu ehrtibas un wajadšibas, kad pat tanî galigâ nabadsibâ, kahdâ pareistizigais Wirsgans ir nostahdits Latwijâ (un ne tikai wiņšch, bet ari wina lihdsīstrahdneeki), zaur administratiwam atšawinašchanam un nazionalizacijam winam teef likti šchehršchli organizet pareistizigos ap Katedrali, lai zaur pareistizigo pašchdarhibu nostahditu wismas peeteekofchi Katedrales deewahrdrus, tad mehs šapratišim, zif dšita ir nelabwehliba Latwijas ispildwaras preefšchstahwjos pret pareistizibu, zif mas teef zeenita pareistizigo pilšonu grupa, lai jau wina naw no masinâm pehž šawa škaitla, zif wajadšiga ir pareistizigeem peeaugšchana pašchapsinâ un pašchaisstahwešchanâ. Bet waj sem wajašchanas eespaideem dšimuši un auguši pareistizigo pašchapsina un pašchaisstahwešchanas teekšme ir wehlama?

Sw. Pareistizigai Draudsei noņemti: bīšapa mahja, Alekseja basniza un Klosteris, kas ekfisteja pee Alekseja basnizas un bīšapa mahjas, likwidets peespeeschanas zekâ. Ka Alekseja basniza, bīšapa mahja un Alekseja Klosteris peeder šw. Pareistizigai Draudsei, tas naw apgahšchams, un tomehr bīšapa mahja atņemta, un pareistizigais Wirsgans un ekfistejušchas pee wina peršonas eestahdes, kuras no 1836. g. ekfisteja bīšapa mahjâ, peespeesti meklet šew zitu mitekli. Zagreesch wehribu uš to apstahkli, ka bīšapa nams tifa atņemts 19. julijâ, bet bīšaps eeradâs Latwijâ 24. julijâ. Nekahds zits dšihwocklis atņemta nama weetâ wirsganam netifa eerahdits, uš Sinodes rakstu šchâi leeta netifa pat atbildets. Leekâs itin, ka wišs te buhtu aprehkinats pareistizigo Wirsgana goda laupišchanai un wina nostahdišchanai nowahrtas štabwocki. Šchâi eespaidâ pastiprina wehl tas apstahklis, ka pareistizigam Wirsganam atņemta mahja ir apšihmeta nodošchanai katoku Wirsganam, kuram naw nekahdu teesibu uš pareistizigo Wirsganu rešidenziju. Pareistizigo Wirsgans bija šweests apmeštees pareistizigo

katedrales pagrabâ, mitrâ, dsihwofchanai nepeemehrotâ, jo ſchis pagrabs ir weenigi ar basnizu ſaiſtita telpa, kurâ Wirsganam-muhkam bija eespehjams apmeſtees. Bet ari pagrabâ ispildwara nenoleezas Wirsganam gara meeru, ari pagrabs fopâ ar Katedralli paſludinats par Walſts ihpaſchumu. Sw. Alekſeja baſniza, — pareiſtizigo Wirsganu mahjas baſniza, — zelta ſawâ laikâ no pareiſtizigeem un pareiſtizigo wajadſibam, ſaſkanâ ar likumu un kanoneem, weenmehr ir bijuſi tikai par ſw. Pareiſtizigas Draudſes ihpaſchumu. Ja wina peespeeschanas zelâ tiftu nodota katoleem, to pareiſtizigo apſinâ waretu uſnemt tikai kâ ſawu teeſibu pahrtraufſchanu waras zelâ, ka pareiſtizibas noſpeeschanas un wajaſchanas parahdibu. Alekſeja kloſtera likwidefchana peespeeschanas zelâ neſaſkan ar ſirds-apſinas brihwibas likumu un atkal war buht uſſkatita tikai ka pareiſtizibas noſpeeschanas wajaſchanas parahdiba.

Sw. Pareiſtizigai Draudſei atnemta un nodota luteraneem Rigas Petera un Pawila baſniza, — bijuſchâ katedrale un pareiſtizigo Wirsganu pehdejâs duſas weeta.

Sw. Pareiſtizigai Draudſei atnemta un nodota luteraneem Leepajas kara oſtas baſniza. Pareiſtizigo ſw. Draudſei atnemtas daſchas baſnizas uſ laukeem un nodotas katoleem. Pareiſtizigai Sw. Draudſei atnemta un pahrtaifita par teatra ſahli Sloſas baſniza.

Wairakas pareiſtizigas baſnizas, ka Rigâ, tâ prowinzê likwidetas un peemehrotas laizigâm wajadſibam.

Wairaki Rigas Troizas kloſtera ihpaſchumi nonemti. Ir dots adminiſtratiwſ riklojums par deewwahrdu pahrtraufſchanu peewafſales baſnizâ — peemineſki.

Ja nemſim wehrâ, ka no ispildwaras naw likwideta neweena luteranu nedſ katolu baſniza, naw pahrwehrſta par teatri, dejas un wingroſchanas ſahli waj par zitu laizigu eetahdi, ſet tikai ar pareiſtizigâm baſnizam tas ir padarits, ka naw likwidets neweens katolu kloſteris, bet tikai pareiſtizigo, tad buhs gaiſchi redſams, ka pareiſtizigas draudſes ſtahwoſkis Latwijâ ir iſnehmuma ſtahwoſkis, noſpeeschanas un wajaſchanas ſtahwoſkis. Pat Padomju Kreewijâ baſnizas neteek atnemtas weenai konfeſijai, lai nodotu otram, neteek likti ſchkehrſchli ekſiſtet pareiſtizigo draudſem pee pareiſtizigo deewnameem . . . Kas daſchus pareiſtizigo deewnamus proklamê kâ walſts ihpaſchumu uſ tâ pamata, itin ka ſchee deewnami buhtu kahdreif bijuſchi par kreewu walſts ihpaſchumu, tee apſinigi nokluſê waj aiſmirſuſchi, ka kreewu walſti deewnami uſ likuma pamata bija un tifa uſſkatiti par Sw. Draudſes (Церкви) ihpaſchumu. Tikai likumu un faktu iſwehrſchanas zelâ war nahtt pee uſſkata, ka draudſchu, kloſteru un zitas baſnizas b. Kreewijâ ir peederejuſchas ne Sw. Draudſei (Церкви), bet walſtij. Ne tikai Sw. Pareiſtizigas Draudſes teeſibu, intereſchu un labumu wahrâ, bet it ihpaſchi muſſu dahrgâs zeetejas latwju tautas goda, dahrgâ meera un nahkotnes wahrâ es eefſtatu par ſawu

šwehtu peenahkumu greešt Zuhfu Ekfelenzes wehribu uš to wajašchanas un nospeeschanas štahwołki, kašdâ es atradu Sw. Pareištizigo Draudši Latwijâ. Zaur augšchâ mineteem un daudseem ziteem neapšchaubamas wajašchanas alteem fimti tuhštostochi juriđiški pilnteesigu, ne zaur ko nesawainotu weenmehr un wišur geroiški ispildijušcho pilsonu teel nostahditi tehwijas pabehrnos, furu teesibas atkłahti un šahpigi top pahrkahptas un upuretas priwiligeteem, pirmâs šchēiras pilsonēem par labu. Tahdi wajašchanas akti šazel wajato širdis pawišam ne tās juhtas atteezibâ uš Latwijū un winâ pastahwošcho eefahrtu, kašdas tagad waldošchâm aprindam buhtu wehłamas. Tillo pagahjušchâs Rigas wehłeschanas gaišchi demonstreja, kašdu šajuhšmu pareištizigo pilsonu, it ihpašchi strahdneeku, aprindâs ir šazehluši pareištizigo pilsonu wajašchanas politika. Naw jaaišmiršt ari tās apstahllis, ka wajaamee pabehrni šawâ wairumâ apđsihwo robescha štrihpi štarp maso Latwijū un leelo Kreewijū, ka wajaamo waidi war pahrkānet pahr robeschu un atrast atškānu tur đsihwojošcho tizibas un meesas brahlu širdis, ka war nahkt laiks, kad wiņpusrobeschas pareištizigee eegribēs aištahwet šawus brahłus, ka tas naidš, furu kreewu širdis ir šazehlušchi zaur šawu pehđejo gadu darbibu dašchi latweešchi, war wehl peeaugt zaur naidu pret latweešcheem kâ kreewu tizibas un kreewu tautibas wajatajeem Latwijâ. Teem, kas šchodeen rada politiku Latwijâ, naw jaaišmiršt, ka ja wini ari nodsihwotu lihđš tautu iřehkēinašchanâs laiskan, waj ar wineem isđotos ismukt no wajato un apwainoto bahrdšibas un atreebibas, tad tomehr šchi bahrdšiba un atreebšchana war kašdreis uskrišt šehrdeenitei Latwju tautai, un tad winai ar šawâm ašinim, ar šawu labkłahjibu, šaweem ihpašchumeem un, nedod Deews, ar šawu brihwibu war nahktees šamaksat par tagadejo wajataju tuwredšibas grehkeem. Naw jaaišmiršt ari ta wehšturiškâ parahdiba, ka ne ekonomiskâ, ne sozialâ, ne nazionalâ wajašchana nepaleek til ilgi un til špilgti tautas atminâ kâ religiošâ wajašchana. Kad ismirs tagadejo wajašchanu azu leezineeki, kad noslihts archiwos un wina putekłos par wajašchanâm leezinoschee dokumenti, nonemto bašnizu muhri leezinâs pehznahštcheem par nodaritâm pahrestibam un aizinâs uš pahrtraukto teesibu atgreeschānu.

Latwijas Pareištizigâs Bašnizas

Sinodes Presidents J a h n i s P o m e r s,

Rigas un wišas Latwijas Pareištizigo Bašnizas Archibiskaps un Rigas Alekseja Klostera Preeškneeks.

R i g â, 1922. gadâ 24. martâ.

Katedrales pagrābâ.

Walšts galwa apsolija memorandu zaurškātīt kopâ ar walđibu un par rezultateem pašinot. Šaprotama leeta, ka nekahđš pašinojums netika šanemts. Neatleekami wirsgans usšahka drau-

dschu apbraukšchanu, modinot pareistizigos pašchapšinu un pašchdarbibu. Sagarâ ar draudšchu apbraukšchanu tika isdarits mehginajums zelt pret wirsganu smagus politistās dabas apwainojumus (skat. Ēkšchl. min. — Apšardš. pahrwaldes r. 1921. g. 11. okt. Nr. 13503), bet tahtak par wirsgana nopratinašchanu leeta newareja eet. Gan Saeimâ, gan Rīgas pilšehtas domē, gan prešē tika šklai runats un rakstits par katedrales nojaukšchanu un „pagraba eemihzneeka“ padsihšchanu no Latwijas. Itin kâ paštiprinot šchahdu warbuhtibu, šahka plehst nost katedrales junta dsells plates un isleetot tās dašchu waldibas ehku remonteschanai. Leepajâ no jaunās katedrales šeenam plehša nost granita blukus un zehla peeminekli Latwijas atbrihwotajeem. Šahka nojaukt ari Leepajas garnizona basnizu. Leepajas katedrali mehginaja pahrdot wairakšolischanâ. Rīgas pilšehtas domē tika neatlaidīgi peeprašits par eezeenitās un daikās kaplitschās nopleshšchanu peewakšales laukumâ. Wišī šoki tika šperti wirsgana un wina lihdsštrahdneeku teroriseschanai. Tika špeegots pašak katram wirsgana šolim un wahrdam Wehštules wirsgans beehši ween šanehma ar wirsraktu: „paštâ bojata“. Reluhšojotees uš wišu to, wirsgans energiški štrahdaja šawus darbus neatleekamo ušdewumu weikšchanai. Draudšchu noorganiseschana gahja šekmigi uš preekšchu, draudšēs šahka attihštitees rošigs darbs. Ispostitee deewnami šteidsīgi tika wešti kahrtibâ, nojaukto un zittizibneekem nodoto deewnamu weetâ draudšes šteidsīgi šahka zelt jaunus deewnamus. Pirmo jaunuszelto deewnamu wirsgans eeswehtija jau 1921. gadâ (Brigos). Kad wirsgans lehrās pee katedrales šaweschanas kahrtibâ un pee katedrales draudšes noorganiseschanas, winam tika pašinots, ka katedrale esot walšts ihpašchums un pee katedrales dibinat draudši neefot brihw. Bet ari šchahds pašinajums wirsganu neatureja no uššahktâ darba. Maššu peekrišchana katedrales pagrabâ mitošcham wirsganam peeauga un jau pirmâ šawas darbības gadâ nepeezeeschamakee katedrales remonta darbi tika iswešti, katedrales šlers un kori nostahditi peenahzīgi. Wišâ basnizas dšihwē eestahjās noteikta šakšana starp wirsganu un draudšem. Šhi šakšana un weenprahtiba špilgti ispaudās 1923. g. kahrtejâ basnizas šaeimâ. Saeima gandrihš wišus lehmumus taišija weenbalšigi un no ta antagonišma, šahds bija nowehrojams starp freeweem un latwjeem pirmâ šaeimâ, tagad nebija ne wehšts. Šchâi šaeimâ tika peenemti tee Latwijas pareistizigās basnizas statuti, kuri darbojas lihds šchâi pat deenai. Saeima atjaunoja wairakš basnizas organisašiju darbibu, kas bija pahtraukta kara un jušu laikos, isteiza wehleschanos atjaunot garigâ seminara darbibu. Saeima eesneedša waldibai wairakus protestus pret wajašchanam. Bet waldiba protestus un luhgumus neewehroja. Ēewaditâ un noorganisetâ wajašchana turpinajās. Starp zitu waldiba peenehma lehmumu par kaplitschās nojaukšchanu pee wakšales. Nešfatotees uš neweišmēm, šchis basnizas šaeimas moraliskâ nošihme bija šoti leela: pareistizigo pašchapšina nostiprina-

jās, pareistizigee fehrās pee pašchaisfardsibas. Energists darbs turpinajās wišās basnizas nosarēs. Deewnamu isfopščana un deewwahrdu foščums šahf tuwinatees pirmstara šahwoflim. Dizibas mahzibu pašneegščana skolās atjaunojas. Atjaunojas basnizas isdewneeziba. Kadās pahrleeziba, ka wajasčanas neli-nihzinās pareistizibu Latwijā. Bet basnizas teefiskais šahwoflis nebij wehl legalisets un wajasčanas wehl notika.

1925. g. archibiskaps šafauza dasčas draudšču rajonu ša-pulzes, kurās spreeda par lihdsfekem besteefiskā šahwofla un wa-jasčanu isbeigščanai. Šapulzes weenprahtigi nahza pee flehdseena, ka pareistizigee nepreezeščami wajag nemt aktiwu dalibu walsts Saeimas wehleščanās un basnizas interešču aistahweščanai un teefību nodroščinaščanai jaewehl šaws deputats.

Neluhkojotees uš lihdsfeku truhktumu peenahzigai preelč-wehleščanu darbu weščanai, neluhkojotees uš to, ka peedalščana-s wehleščanās draudšem bija pawišam neparasta un jauna leeta, draudses eewehleja šawu wirsganu archib. Jahni Pommeri parlamentā. Basnizai tas bija leels eeguums jau tai šinā, ka wi-feem usbrukumeem pareistizigai basnizai tagad bija eespehjams nekawejošchi dot peenahzigu atbildi un nowehrtejumu un nostah-dit pareistizigo basnizu, winas wehšturi un šahwofli pareisā gai-šmā tā parlamenta un waldibas, tā šabeebribas preekščā. Pehz wirsgana špilgtām runam parlamentā daudsi mainija šawus mal-digos ušftatus par pareistizibu un pat daschi eenaidneeki un uš-bruzeji šahka pahrwehrstees labwehlos. Ar wirsgana eeeščanu parlamentā špilgti mainijās walsts waras atteezibas pret pareisti-zibu. Tagad pareistizigā basniza šahf baudit teefību uš walsts atbalstu, štingri proporzionelu draudšču lozekku škaitam. 1926. g. 8. oktobri wirsgans šafneedsa wina isstrahdata likuma par pareis-tizigās basnizas šahwofli walsti apstiprinaščanu. Ša lihds 1926. g. oktobrim pareistizigā basniza Latwijā šahweja itin kā ahrpus Latwijas likumeem un winas nihdejeem bija eespehjams šauni ismantot šahhdu šahwofli, tagad basniza tika legaliseta un wi-nas teefibas ar likumu nodroščinatas wišās walsts eestahdēs un organos. Šho jauno pareistizibas šahwofli walsti ar preeku is-juta 1926. g. basnizos Saeima, ušstahdot ušdewumus basnizos organeem. Basniza kluwa par juridisku peršonu. Neatfahrtojas wairs winas ihpaščumu atšawinaščana un atdoščana ziteem. Kad eepreekšhejā basnizas Saeima issteiza wehleščanos, peem. par garigā seminara darbibas atjaunosčanu, jau eepreekšč wareja paredset neweifšmi, bet kad 1926. g. b. Saeima issteiza šchahhu wehleščanos, tad jau eepreekšč wina wareja apšinatees, ka šchis wehleščanās ispidiščana paredseta 1926. g. 8. oktobra likumā un tapehz pilnigi eespehjama. Un teefšam seminara atjaunosčanai tagad ne tikai netika likti šchlehrsčli, bet walsts budsčhetā no gada gadā teef eewadita atteeziga šumma seminara wajadšbam. Seminars pastahw un strahdā, kā pilnigi legala, walsts waras at-sihhta mahzibas eestahde. Seminara audšekneem peekširtas tas

paščas preekščrozības kara klaufības sinā, šahdas bauda zitas šchahda weida mahzības eestahdes. Seminara abiturienti jau darbojas draudšes kā mahzitaji un bauda wislabako reputaziju draudšēs. Uš 1926. g. 8. oktobra likuma pamata atjaunotas un darbojas draudšēs un wairak garigas organizazjas un uš šchi likuma pamata tās bauda šawas teešības darbotees un rikhotees ar šaweem ihpašchumeem, atguhstot tos atkal atpakaš daschbrihd meera zelā, bet daschbrihd teešas zelā. Atguhto ihpašchumu wehrtiba ļoti leela. Uri draudšes šahka apšinatees šawu juridisko stahwofli walsti un šahka rošigi atguht un ismantot šawas teešības. Preekšč basnizos un tās organeem eesahkās (no 1926. g.) meeriga un rošiga darba laikmets. Basnizas preštischs nostiprinajās un ar to tagad wiseem jarehšinas. Pateizotees tam, ka walsts Saeimā darbojas basnizas deputats, panahkta reewakuešchana no Padomju Kreewijas daudz basnizas dahrgumu un ihpašchumu, kuru garigā un materialā wehrtiba ļoti leela. Tagad walsts šaeima pabalstus basnizam šadala proporzioneli katras konfešijas eedšihwotaju škaitam. Surpreti agrak (lihds 1925. g.) šchos pabalstus dewa pehž pašchu deweju gribas un eeskateem, bet daschreis nedewa nemas. Wirsgana — deputata darbiba panahkumi bija ne tikai wispahrejos basnizas jautajumos, bet ari daudz atšewišchko draudšchu un organizaziju leetās, peem. šareschgitās Straupes un Alukšnes draudšchu leetās u. z. Wirsgans ir palihdsejis leelam škaitam pareistizigo pilšonu wiru leetās, pee kam panahkumi bijušchi teizami. Basnizas kanoni winam usleek peenahkumu palihdset šawa ganamā pulka ložekšeeem winu nelaimēs, un wirsgans zenīgi to dara. Wina dšchwoklis no rihta lihds wakaram eelenkts no palihdšības luhdsejeem, un winšch, ja ween likumi un apstahkhi palihdšibu peekauj, neweenu neatstumj. Daschcem winšch glahbis ne tikai mantu, bet ari dšihwibu, pee kam winšch bijis īpalihdšigs ari zittizinbeekem.

Pareistiības atšehšanu raksturo statistikas dati. Rā redšams no M. Škujeneeka darbeem, 1920. g. pareistizigo kopškaitš Latwijā bija 138,803, bet 1925. gadā — 197,538, tā tad peeaugums istaiša 28,735. Pehž M. Škujeneeka aprehšineein peezu gadu laikā, t. i. no pirmās tautas škaitišchanas lihds otrai (1920. — 1925. g.) katris pareistizigo šimts īšaudšis lihds 121. 1897. g. tautas škaitišchanas laikā pareistizigo tagadejās Latwijas teritorijas eedšihwotaju kopškaitā bija 8,6%, 1920. g. — 8,70%, bet 1925. g. — 9,08%. Pareistizigo škaita wairošchanos ofiziela statistika konstatē ne tikai atteeziba uš kreewu tautības pareistizigeeem. 1920. g. tautas škaitišchana ustrahdija 42,584 pareistizigos latweešchus, bet 1925. g. škaitišchana — 53,396 pareistizigos latweešchus, t. i. 10,812 leelu peeaugumu.

Šamehrā ar pareistizigo wairošchanos Latwijā pawairots pareistizigo draudšchu škaitš. Reluhkojotees uš to, ka pareistizigee Latwijā peeder pee wisnabadšigakeem tautas šlahneem, tomehr noteek rošigs deewnamu zehšchanas darbs. No 1920. gada

lihds 1930. g. 10 draudsēs uszēlti jauni deewnami un tšhet-rās draudsēs deewnamu zēlššanas darbi eet us preekšču pilnā gaitā, bet wairakās draudsēs jau eerošinata deewnamu zēlššanas leeta. Dasčas draudsēs tā isgresnojščas ņawus deewnamus, ka tee tagad isštātās wehl gresnafi nekā preekščkara laikos. Baņizas no jauna apgahdatas ar swaneem, kuri beeschi ween pahršpehj preekščlara swanus. Ari basnitsču kori no jauna atdsimst un ar katru gadu top špehzigaki škaitla un mahščlas šinā. Draudsēs atdsimst preekščlara isglihtibas, labdaribas un ņaimnezisščas organišazijas un leelā škaitā dsimst no jauna pretalkohola organišazijas. Seels kawēllis šēkmigam darbam bija tas, ka wezeem mahzitajeem aisejot Deewa preekščā truhka kandidatu atbrihwjuščhos mahzitaju postenu apkalpoščanai. Tagad ari šchis kawēllis pahrwarets, atdsimuščhais seminars rošigi gatawo mahzitaju kandidatus, kuri dod zeribas, ka nebuhs šlistaki par pirmskara abiturienteem.

1931. g. 24. julijā paeet 10 gadi, kamehr archibisčkaps Jahnis Pommers wada Latwijas pareištizigās basņizas dsihwi un gaitas. No ņazitā par basņizas dsihwi war redset, ka wina darbs, puhles un pašchusupuresčhanās naw bes rezultateem. Winščch iszihņija leelas zihņas un nostiprinaja pareištizibu Latwijā.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307059854

200

9.ZEP.1931